

Umr an

aylık siyasi düşünce ve kültür dergisi

Sahibi

Umr an Yayıncılık
Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti. Adına
Abdullah Yıldız

Genel Yayın Yönetmeni

Cevat Özkaya

Yazı İşleri Müdürü

Veli Kahraman

Yayın Kurulu

Cevat Özkaya, Abdullah Yıldız,
Mesut Kardeşhan,
Metin Çıgırıkçı, Şakir Altıntaş

İdare Merkezi

Kızıtaşı Cad. No: 56/1 Fatih-İst.
Tel: (0212) 533 72 02-631 13 85
Fax: 534 88 88
e-mail: umrand@hotmail.com

Abone Şartları

Yıllık (12 sayı): 3.000.000 TL.
Öğrenci (12 sayı): 2.500.000 TL.
Yurtdışı Yıllık: 60 DM- 40 \$
Posta Çeki No:
Veli Kahraman 1605072
Fiyatı: 250.000 TL.

Temsilcilikler

Ankara Hikmet Erdem (0312) 435 91 27
Trabzon Abdullah Yaylı (0462) 321 95 44
Adana Kamil Yıldırım (0322) 363 34 19
Isparta Mustafa Senirli (0246) 218 39 27
Zonguldak Abdullah Karagül (0372) 253 06 19
İzmir Naci Cephe (0232) 253 32 61
İzmit Cengiz Durak (0262) 325 68 14
Almanya Sedat Yıldız Kobusserdamm 23
10967 Berlin Almanya
Tel: (0049) 0172 724 72 22

Dizgi, İçdüzen, Kapak: Umr an

Baskı: Yıldızlar Matbaacılık A.Ş.

Tel: 576 29 89 -544 17 47

Umr an'dan

Yirminci yüzyılın başlarında, Osmanlı'nın kurtuluşunu handiyse "**Kur'an'ı kapatıp kadını açmak**"ta gören Batıcı aydınlar Ahmet Naim şöyle cevap vermişti:

"Bu mesele, din-i İslam yeryüzünden kaldırılmadıkça halledilemez!"

Öyle görünüyor ki, 2000'lerin eşliğindeki Türkiye'de İslam'ı "**birinci tehdit**" olarak ilan eden egemen sivil-asker laikçi bürokrasinin kadim "**tesettür takıntısı**" şimdilerde bir "**paranoya**"ya dönüşmüş bulunuyor. A'dan Z'ye tüm İslami görünürlüğe adeta savaş açan bir zihniyetin başörtüsüne düşman olmaması elbette beklenemezdi. Ancak hemen belirtelim ki, yaklaşık yüz yıldır Batılılaşma projelerinin beylik maddesini oluşturan "tesettür sorunu", bugün Batıcı-laikçi zorbalığın "**kırılma noktası**" haline gelmiştir. Hatta denebilir ki, tepeden inmece batılılaştırma-modernleştirme projelerinin "**Aşıl topuğu**" başörtü paranoyası olacaktır. Yunan mitoloji kahramanı Aşıl'ın vurulabileceği en zayıf noktası topuğu idiye; sistemin zulüm çarkları da gelip başörtüsüne takılmıştır.

Umr an bu sayısında işte bu hassas konuyu kapağına taşıyor. Umr an yazarlarından **Burhaneddin Can**, tarihe göndermeler yaparak örtünmenin fitri temellerini araştırmaya devam ettiği yazısında yakın tarihteki yasakçı zihniyeti sorguluyor. **Cevat Özkaya** meseleyi devlet ve hukuk felsefesi açısından iradelerken, **Abdullah Yıldız** yaklaşık yüz yıllık tesettür tartışmalarından günümüze uzanan bir perspektif sunuyor. Bu bağlamda başörtülü kızlarımızın onurlu direnişini, Şair **Metin Önal Mengüşoğlu** mısralara dökerken, **Ahmet Mercan** kendine has üslubuyla destanlaştırıyor.

Ayrıca zulmün kırbacını ense köklerinde hisseden kızlarımızın duygularına ve direniş tecrübelerine de yer veriyoruz bu sayıda.

Devam eden sayfalarda **Mesut Kardeşhan**, totaliter sistemlerin "düşman üretme ihtiyacı"ını incelerken, sanki çok tanıdık diyarlardan söz ediyor. Bu tahammülsüzlük ve hoşgörüsüzlük ortamında **Doç. Dr. İrfan Aycan**'ın, müslüman yönetimlerde "bir arada yaşama" tecrübelerini araştırdığı yazısı daha bir anlam kazanıyor.

Umr an, **Haluk Burhan**'ın İslamcılığa ilişkin özeleştiril yazısı, **Mustafa Aydm**'in Siyasal İslam'ı, **Celalettin Vatandaş**'ın değişim programlarını ele alan incelemeleri ve **Ahmet Tunbak**, **Said Çekmegil**, **Sedat Şenerman** ve **Mustafa Özcan**'ın aranan yazılarıyla devam ediyor.

Yeni Umr an'larda buluşmak dileğiyle...

bu sayıda...

- 3 **CEVAT ÖZKAYA**
Adaletli Hukuk Devleti Özlemi
- 6 **BURHANEDDİN CAN**
Örtünmenin Fitri Temelleri- II
Kıyafet Değişimi ve Tesettür Düşmanlığı
- 13 **BİR YÜRÜYÜŞÜNÜN DİLİNDEN**
Bir Beyaz Yürüyüşün Öyküsü
- 14 **BİR BAŞÖRTÜLÜ DİRENİŞİNİN**
Direniş Güncesi
- 26 **METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU**
Şiir
- 18 **AHMET MERCAN**
İçinde Titreyen Yaprğa Tutun
- 20 **ABDULLAH YILDIZ**
İflas Eden Batıcı Projeler ve Tesettür
- 24 **GARPCILARIN PROGRAMI**
Pek Uyanık Bir Uykü
- 25 **MESUT KARASAHAN**
Totaliter Rejim Niçin
Terör ve Düşman Üretir
- 29 **HALUK BURHAN**
İslamcılar Ve Ahlak
- 32 **MUSTAFA AYDIN**
Siyasal İslam- II
- 35 **CELALEDDİN VATANDAŞ**
Topyekun Değişim Programları
Veya Türkiye de Jakobenizm- II
- 41 **AHMET TUNBAK**
Herkes Aç Kalma
Özgürlüğüne Sahiptir
- 43 **DOÇ. DR. İRFAN AYCAN**
Müslüman Yönetimlerde
Bir Arada Yaşama Tecrübeleri
- 49 **M. SAİD ÇEKMEGİL**
Sünneti Tanımak
- 52 **SEDAT ŞENERMAN**
Kur'an'da Allah'a Kulluk
- 55 **SEMPOZYUM**
Kosova Sorunu Sempozyumu
- 58 **MUSTAFA ÖZCAN**
Ayın Panaroması/İslam Dünyası
- 64 **AYIN PANAROMASI/TÜRKİYE**
- 66 **ALINTI**
- 68 **TARİH ve BİZ**
Cavit Bey'in İdamı
- 71 **CANER DOĞAN**
Gönül Penceresinden
- 72 **ERTUĞRUL BAYRAMOĞLU**
Yansımalar
- 74 **SEMPOZYUM**
İslam ve Laiklik
- 78 **İDRİS KAHRAMAN**
Kitap Dünyası

Örtünmenin Fitri Temelleri-II

s. 6

Kalbimi Setreden Oyun (Şiir)

s. 16

İflas Eden Batıcı Projeler ve Tesettür

s. 20

Müslüman Yönetimlerde Bir Arada Yaşama Tecrübeleri

s. 41

İslam Dünyası

s. 58

ADIL HUKUK DEVLETİ ÖZLEMİ

Bir milletin karşılaşılabileceği en büyük talihsizliklerden birisi, belki de birincisi devletiyle uyumsuzluk içinde olması ve hukuka riayet etmeyen, adil olmayan bir devletin vatandaşları olarak yaşamak zorunda kalmasıdır. Milletiyle uyumlu, kendisini adil bir hukukla sınırlamış bir devlete sahip olmak bir millet için hayatı nasıl yaşanır hale getirirse, tersi bir durum da hayatı çekilmez bir ızdırap haline getirir. Baskı yapan, dayatma yapan hak ve özgürlüklerle riayeti hafife alan bir devletin vatandaşları için hayat gerçekten yaşanması zor bir görev haline gelir. Hikaye meşhurdur, bilirsiniz.

“Konfüçyüs öğrencileriyle birlikte Thai dağının eteklerinde gezinirken ağlamayan bir kadın görür, öğrencilerinden biri kadına neden ağladığını sorar. Kadın: “Çok acı çekiyorum. Bu çevrede bir kaplan var. Önce kaynatamı parçalayıp yedi. Sonra kocamı, şimdi de oğlumu öldürdü”, der.

Konfüçyüs söze karışır. “Öyleyse niçin başka bir yere gimiyorsun?” diye sorar.

Kadın şu ilginç cevabı verir: “**Çünkü burada insanlara baskı yapan bir devlet yok.**”

O zaman Konfüçyüs dönerek öğrencilerine şunu söyler: “

“Kadıncağız haklı çocuklarım der, **baskı yapan devletler kaplanlardan daha**

korkunçtur. Bunu hiç unutmayınız.”

Onun içindir ki, halkın örgütlü gücü olarak tarif edilen devletin bu gücünü, adil bir hukukun sınırları içinde kullanması oldukça önemli ve gereklidir.

Devleti kuran ve hukukun sınırları içinde tutan üstün hukuk metni ise anayasadır. Anayasalar millet ile devlet arasında bir sözleşmedir adeta. Karşılıklı olarak haklar ve görevlerin tadat edildiği metinlerdir. Bunun için bütün ülkelerde en zor işlerden biri, bir anayasa, gerçek hüviyetiyle bir anayasa yapmaktır. Bilhassa insan hak ve özgürlüklerine değer verilen ülkelerde anayasalar, bütün toplum katmanlarının fikirlerini söyleyebildiği, beyan edebildiği uzun tartışmaların sonucunda oluşurlar. Bu tartışmaların akabinde oluşmuş ve milletin genel tasvibine mazhar olmuş hukuk metinleri olan anayasalar, iki de bir değişikliğe uğratılmazlar. Şayet değiştirilmesi lüzumu hasıl olursa, o da yine bir tartışma ve tasvib sürecinden geçtikten sonra olur. Böylece bir konsensüs sonucu ortaya çıkan anayasa, artık üstün yasadır ve milletin her ferdi, statüsü ne olursa olsun onunla kendini bağlı hissetmek zorundadır.

Bu açıdan bakıldığında Türkiye’de malesef iç açıcı bir durumla karşılaşmıyoruz. Ülkemizde yapılmış anayasalar toplumun değişik katmanlarının fikirleri alınarak, bir konsensüs sonucu ortaya çıkmış

Cevat
ÖZKAYA

değildir. Osmanlı döneminden başlayarak yapılmış olan anayasalar, asker ve sivil elitin millete bir şey sorma lüzumunu hissetmeden hazırladıkları ve yürürlüğe koydukları metinlerdir. Millet huku-kunu korumaktan ziyade, milleti millete rağmen idare etmeye çalış-şan devletin hukukunu korumayı esas almışlardır. Ve maalesef ülke-mizde anayasaların hazırlandığı dönemler genellikle sivil siyasetin askıya alındığı ve özgürlüklerin kısıtlandığı darbe dönemleridir.

1961 Anayasası 27 Mayıs dar-besinin hemen akabinde adeta bir **tepki yasası** olarak hazırlanmıştır. 1971-72 yıllarında bu anayasa 12 Mart 1971 darbesinin hemen ar-dından esaslı bir tadilata uğramış-tır. 1982 yılında yapılan ve bugün yürürlükte olan anayasa ise, 12 Eylül darbesinin ürünüdür.

Bu anayasalar genellikle tepki yasaları olarak ortaya konmuştur. Anayasa hazırlanırken, toplum katmanlarının, üniversitelerin, sendikaların, hasılı genelde toplu-mun fikri sorulmamıştır. Hatta ko-nu tartışmaya açılmamıştır. O gü-nün hakim gücünün isteğine göre anayasalar hazırlanmıştır. Öyle ki, 27 Mayıs'ta kendilerine anayasa hazırlama görevi verilen hukukçu-ların darbecilere **"nasıl bir ana-yasa istiyorsunuz?"** diye sorduk-ları rivayet edilir.

Bütün bu anayasaların hazırlan-masındaki yönlendirici eğilim, milletin olabildiğince kayıt altına alınması, özgürlük alanlarının sı-nırlanması, devletin korunması ve kollanması esasıdır. Oysa hukuk, hakkını bir biçimde koruma imka-nına sahip olan gücü denetim altı-na almak ve bu gücün karşısında hakkını koruma imkanına sahip olmayanların hakkını korumayı esas almak zorundadır. Devleti, insan karşısında koruma altına al-

maya dönük bir anlayışla yapılan yasaların ise, hukukun temel nite-liklerini dikkate almadan yapılmış tepki yasaları olduklarını söyle-mek yanlış olmayacaktır.

Devletin varlığının esası ve top-lumun temel idare yasaları hüvi-yetinde olan anayasalar tepki esa-sına dönük olarak hazırlanınca, el-bette bütün toplumun gönül rıza-sıyla uyduğu yasa olma özelliğini kaybederler. Türkiye'de olan da maalesef budur.

Aşağı yukarı iki seneye yakın bir süreden bu yana yaşadığımız olağanüstü durumun, rızaya daya-lı bir anayasa yapmış olan adil bir hukuk devletinde yaşanması mümkün müdür? Konsensüs so-nucu ortaya çıkmış bir anayasaya sahip, adil bir hukuk devletinde, sistem gereği hakimiyetin kaynağı kabul edilen milletin vekillerinin atanmış insanlar tarafından iki de bir devre dışı bırakılması mümkün müdür? Ve yine bugünlerde kamu-oyunun **"İrtica yasaları"** diye ni-telediği yasaların meclisin iradesi-ne rağmen meclisten geçirilmeye çalışılması, hatta bunun tehdide varan noktalara götürülmesi ada-lete bir hukuk devletinde mümkün müdür? Elbette mümkün değildir.

Şunu özellikle belirtmek gerekir ki, bu ülke gerek tarihsel misyonu itibariyle, gerekse bulunduğu coğrafyanın özellikleri itibariyle güç-lü olmak zorundadır. Güçlü olma-ya yeterli potansiyeli de vardır. Bunun için ülkenin yönetim eliti halkıyla uğraşmaktan vazgeçmek zorundadır. Ülke, temel yasalarını seçilmiş meclisin devre dışı bira-kıldığı darbeler döneminde yapma hastalığından kurtulmak zorunda-dır. Bu ülke devletini halkından koruma anlayışı üzerine yapılmış yasalardan kurtulmak zorundadır. Ve bu ülke serbest seçimler aka-binde oluşan bir parlamentonun

toplumun tüm katmanlarının da katıldığı bir tartışma sonucunda oluşturacağı bir anayasayı yapmak ve toplumun genel tasvibinden ge-çirmek zorundadır. Bu tasvîp, 1960 ve 1982 anayasa oylamala-rında olduğu gibi "evet" in serbest "hayır" ın yasak olduğu ortamlarda olmamalıdır. Eğer bir devlet, tüm milletin devleti olmak istiyorsa, kendi varlığının da hukuki gerek-çesi olan böyle bir anayasanın ha-zırlanmasına uygun bir ortamı meydana getirmelidir. Bunu yap-madığı takdirde yanlı olan ve hal-kının bir kısmını karşısına alan bir devlet hüviyetine bürünecektir. Yanlı bir devletten hukuka uygun olmasını, adil bir hukuk devleti (kanun devleti değil) olmasını beklemek safdillik olacaktır. Aksi-ne yanlı bir devlet, hukuki olmak-tan ziyade militanik özellikleriyle kendini gösterecektir.

Nitekim yaklaşık son iki yıldan bu yana yaşadığımız olaylar, Tür-kiye'de hukukun ne kadar askıya alındığının, ne kadar esnetildiği-nin ve bu ortamda devletin gide-rek nasıl militanlaştığının örnek-le-riyle doludur. En basiti, devlet gü-cünün nasıl militanca kullanıldığı-nın net bir biçimde görüldüğü ör-nek **başörtüsü** olayıdır. Bir hukuk devletinde yaşanması asia müm-kün olmayan, temel insan hakları-na, din ve vicdan hürriyetine aykırı bir biçimde öğrenim hakları gaspedilen bu öğrencilerin teröre buluşmadan yaptıkları hak arama mücadelesi karşısında devletin gi-derek nasıl militanlaştığını apaçık görmekteyiz. Soruna bir militan mantığıyla yaklaşan devlet organ-larına hukukun gereğini hatırlat-mak ve onların karşısında bir hak hukuk mücadelesi vermek gerçek-ten çok acılı ve zorlu bir çabayı gerektirmektedir. Mücadelelerini teröre bulaştırmamak azminde

olan bu öğrenciler İstanbul'dan Ankara'ya kadar bir **beyaz yürüyüş** düzenleyerek devletin merkezine dertlerini anlatmak istemişlerdir. Maalesef orada da karşılarına polis çıkmıştır. Ne devletin başı olan sayın Cumhurbaşkanı'na, ne de sayın Başbakan'a ulaşabilmişlerdir. Hak arayan insanlarıyla güvenlik kuvvetlerinin dışında bir temas, bir diyalog vasıtası bulunmayan devletin **hukuk devleti** olduğunu iddia etmesinin ne anlamı vardır? Haklarını arayan vatandaşlarıyla görüşmeyen devlet yetkilileri, bu davranışlarıyla güçlerini mi ispat etmektedirler, yoksa kayıtsızlıklarını mı? Hangisi olursa olsun bu onlar açısından bir nakısadır, hak arayanlar açısından değil.

Hak arama eylemi, şartlar ne olursa olsun, şiddete bulaşmadan hakların, hukukun teminatı altında olduğu adalete dayalı hukuk devleti teşekkül edene kadar devam etmelidir. Bunun için de her konuda özgürce bir tartışma ortamı meydana getirmek zorundayız.

Mesela şöyle bir soruyu sormak durumundayız. **Devletin resmi ideolojisi olabilir mi?** Devlet halka ideoloji enjekte edebilir mi?

Devletin resmi bir ideoloji sahibi olması demek devletin yanlı olması demektir. Bu durumda devlet, ideolojisini benimseyenlerle beraber, benimsemeyenlerin karşısında konumlanmak durumundadır. O zaman da devlet, tarif gereği milletin örgütlenmiş gücü olmaktan çıkar, millet içinde bir grubun örgütlenmiş gücü haline gelir. Devletin yanlı olduğu bir toplumda, problemler adalete dayalı bir hukuk devletinde olduğu gibi hukuka dayalı olarak değil, güce dayalı olarak çözülürler. Hukukun ve mahkemelerin alanına girmesi gereken fiiller, doğrudan

güvenlik alanının konusu haline getirilir ve o alanda halledilmeye çalışılır, yani sorun çözülmez, ertelenir.

Eğer devlet resmi ideoloji sahibiyse, elindeki gücü kullanarak, değerler alanını kendi ideolojisine göre tanzim etmeye çalışır. Bizde yapıldığı gibi kılık kıyafetten, camiye, mescide kadar karışan, hele son komisyondan geçen yasalarla camilerin ne kadar ve nereye yapılacağına karar veren bir fonksiyon ifa etmeye çalışır devlet. Oysa bu alanlar değerler alanıdır. Değerler alanı ise, siyasi müdahale alanı değildir. Kişiler bu konudaki tercihlerini gönnülleriyle kendileri yapacaklardır. Eğer bu alanı devlet gücü tanzim etmeye kalkarsa, orada sorun çıkar, ve devlet milletin tümünün devleti olma özelliğinden çok şey kaybeder. Ayrıca devletin gücünden çekinip takiiye yaparak resmi ideolojinin tarafıslı gibi görünen mürâi insanlar ortaya çıkar. Ki, ister dini, ister dünyevi olsun **mürâilik**, zorlamanın ve güçten yararlanmak istemenin bir sonucudur. Halkını mürâi hale getirmek ise, hiçbir devlete güç kazandırmaz.

Halka ideoloji dayatmak matah bir şey olsaydı, halkına yaklaşık yüzyıl devlet eliyle bir ideolojiyi dayatan Sovyetler'in yerinde olması gerekirdi. Halkını **tek tip elbise** giymeye zorlayacak kadar Maoizm'i telkin eden Çin'in de bu tavrına devam etmesi gerekirdi. Tartıştığımız şey, bir ideolojinin doğruluğu veya yanlışlığı, iyiliği veya kötülüğü değil, onun devlet eliyle resmi ideoloji haline getirilmesinin yanlışlığıdır.

Burada Hacetepe Üniversitesi'nden Prof. Mustafa Erdoğan'ın konuyla ilgili tesbitlerine yer vermek istiyoruz. "*Resmi bir ideolojinin ne kadar insanlık karşını ol-
duğunu, Sovyetler bizzat yaşamış-*

lar ve buna karşı bir tedbir alma ihtiyacını duymuşlardır. 1993 tarihli Rusya Anayasasının 12. maddesinde şöyle deniyor. "Rusya federasyonunda ideolojik çeşitlilik tanınır. Hiçbir ideoloji devlet tarafından tesis edilemez veya cebren dayatılamaz. Rusya Federasyonu'nda siyasi çeşitlilik ve çok partililikle tanınır." Dikkat ederseniz siyasi çoğulculuk resmi ideoloji'yi tanımamanın bir sonucudur. Zaten eğer resmi bir ideolojiniz olursa, siyasi olgunuz olmaz. Çünkü o zaman partilerin kendilerince ayrı programlarının olmasına ihtiyaç olmaz. Türkiye'nin bugünkü manzarası bu duruma çok benziyor."

Gerçekten de bugün yaşadığımız, bütün partilerin aynileştiği, programları arasında esaslı farkların kalmadığı, farklı olduğu varsayılan bir partinin ise, sudan sebeplerle kapatılarak siyasi sahnenin dışına atıldığı süreç, resmi ideolojinin siyaseti nasıl yapılamaz hale getirdiğinin önemli bir kanıtıdır.

Milletin kanunlar dahilinde kurulmuş bir siyasal partiye teveccühünü tehlike olarak göstermek, yasalarla bu tehlikenin önlenmesini istemek hukukla bağdaşır bir davranış değildir. Aksi takdirde şu soru meşruiyet kazanır: Milletın önemli bir kısmını tehlike olarak gören anlayış millete dayanmıyorsa kime dayanarak bunu yapmaktadır? Türkiye, fikirlerin özgürce tartışıldığı, kimsenin düşüncesinden dolayı cezalandırılmadığı, devletin topluma değer dayatmadığı özgür bir ortama ulaşmak zorundadır.

Kısaca devlet, toplumsal alanı düzenleyen değil, toplumsal barışı sağlayan güç olmalıdır. Görevi yapılacak olan mücadeleleri engellemek değil, onların **hukuksal zemininde** olmasını sağlamaktır. ■

ÖRTÜNMENİN FITRİ TEMELLERİ -II

KIYAFET DEĞİŞİMİ

VE TESETTÜR DÜŞMANLIĞI

"Rabb'in yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel bir biçimde mücadele et." (16 Nahl 125)

Geçen sayıda örtünme olayının insan fıtratı ile ilişkisini, yaratılış olayındaki Hz. Adem-İblis mücadelesini odak alarak, Kur'an ve Sünnet çerçevesinde inceledik. Örtünün, bir aidiyet unsuru olarak müslüman kadının kimliğinin bir sembolü ve cinsleri birbirinden birlikteliği koruyarak ayıran koruyucu kalkan özelliğinde olduğunu gördük.

Buradaki incelememizde kılık-kıyafetin değişimine etki eden faktörler ve te-settür düşmanlığının nedenleri üzerinde duracağız.

KIYAFET DEĞİŞİMİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Sosyolojik olarak kılık-kıyafet insanların bir gruba aidiyetinin bir sembolü olarak değerlendirilmektedir.¹ İnsanın duygularını mevkini, kabilesini, cinsiyetini, yöresini, milletini, medeniyetini temsil edebilen, ortaya koyabilen önemli bir semboldür.

Burhaneddin CAN İnsan giyimine inancın, iklimin, ekonominin, gelenek ve göreneklerin, mede-

niyetin önemli etkileri vardır. Bu açıdan "kıyafetin tarihi", dinler, adetler, düşünceler, medeniyetler ve siyaset tarihi ile iç içedir. Kıyafetin değişimine bakarak ferdin veya toplumun düşünce yapısının, inancının değişimi incelenebilir.

Kılık-kıyafet değişimine etki eden en temel parametre dini inançtır. Bununla beraber toplumların birbirini karşılıklı etkilemesi, özellikle mağlup toplumların galip toplumları taklidi, içinde yaşanılan toplumun örf-adet, gelenek ve görenekleri, sanayileşmenin ihtiyaçları, kapitalizmin kâr ihtirası ve moda hareketleri kıyafet üzerinde son derece etkili olurlar.

KIYAFETİ BELİRLEYİCİ OLARAK DİNİ İNANÇ

Geçen sayıda örtünme ve çıplak kalma olayının, insanın yaratılışında iblisin Hz. Adem'le eşine savaş açmasının sonucunda ortaya çıktığını incelemiştik. Kıyafet tarihinin bu olayla başladığını ifade etmiştik. Ayrıca Allah'ın bu konuda emir ve yasaklarının neler olduğunu incelemiştik. Dolayısıyla geçen sayıda kıyafe-

tin dini temellerini tesbit etmiş olduk. Ancak olayı yalnızca Kur'an ve Sünnet çerçevesinde ortaya koymuş olmamız örtünmenin yalnızca İslam'a, bugünkü nitelendirmeler açısından, has bir olgu olduğu gibi bir yanlışlığa bizi itebilir. O açıdan konunun eksik kalmaması için Kitabı Mukaddes'te örtünmenin nasıl değerlendirildiğine ve geçmiş kavimlerin durumuna burada yer vermemiz yararlı olacaktır.

Kitabı Mukaddes'te örtünme, havarilerden olan Pavlus'un Korintoslular'a yazdığı mektuplarda konu edinilmektedir:²

"Ben Mesihe uyduğum gibi, siz de bana uyun. İmdi herşeyde beni hatırladığımız ve size teslim ettiğim gibi talimleri tuttuğunuz için, sizi methederim.

Fakat bilmenizi isterim ki, her erkeğin başı Mesih, ve kadının başı erkek, ve Mesih'in başı Allah'tır. Baş örtülü olarak dua eden, yahut peygamberlik eden her erkek, başını küçük düşürür. Fakat başı örtüsüz olarak dua eden, yahut peygamberlik eden her kadın, başını küçük düşürür; çünkü traş edilmiş olmakla bir ve aynı şeydir. Çünkü eğer kadın örtünmüyorsa, saç da kesilsin; fakat kadına saç kesmek, yahut traş olmak ayıp ise, örtünsün. Çünkü erkek, Allah'ın sureti ve izzeti olduğu için, başını örtmemelidir; fakat kadın erkeğin izzetidir. Çünkü erkek kadından değil, fakat kadın erkektendir.

Çünkü erkek de kadın için değil, fakat kadın erkek için yaratıldı. *Bu nedenle ve melekler uğruna kadın, bir yetki işareti olarak başını örtmelidir.* Bununla beraber, Rab'de ne kadın erkeksiz, ne de erkek kadınsızdır. Çünkü kadın erkekten olduğu gibi böylece erkek de kadın vasıtası ile, fakat herşey Allah'tandır. Siz kendi nefsinizde hükmedin; **kadının örtüsüz Allah'a dua etmesi yakışırmı?** Tabiat bile size öğretmiyor mu ki, erkeğin uzun saçlı olması kendisi için hürmetsizlik, fakat kadının uzun saçlı olması kendisine izzettir. **Çünkü saç kendisine örtü olarak verilmiştir.** Fakat bir kimse çekici (tartışmacı) olmak istiyorsa, bizim böyle bir adetimiz yoktur, ne de Allah'ın kiliselerinin vardır."

Pavlus'un Korintoslular'a yazdığı mektupta kadınların özellikle dua anında örtünmelerinin şart olduğu söylenmektedir. Hristiyan bilgin **Tertulian,**

örtünmenin fitri temellerine insanların dikkatini çekerek örtünün zinaya karşı cinsler arası koruyucu bir kalkan görevi gördüğünü ifade etmektedir:³

"Bakire, yalvarırım başını bir örtüyle ört! İffetli edep silahına sarıl, etrafını hicap duvarıyla çevir; cinsiyetine ne kendi bakışlarının ne de gelip geçenlerin bakışlarının sızmayacağı bir duvar ör. Kadınlara ait bu giysiyi bakireliğini korumak için taşı. Kendine, gerçekte olmadığın şeyin görüşünü ver ve sadece Tanrı seni öyle bildiği için hoşnut ol. Ayrıca sen zaten evlisin. Çünkü Hz. İsa ile evlendin; vücudunu ona teslim ettin, onunla nişanlandın ve şimdi nişanlın nasıl istiyorsa öyle giyin. Hz. İsa, dünyadaki gelin ve kadınların başlarında bir örtü olmasını istiyor. Onun nişanlıları ise bu örtüyü herkesten önce takmalı."

Pavlus'un Korintoslular'a yazdığı mektupta kadınların özellikle dua anında örtünmelerinin şart olduğu söylenmektedir. Hristiyan bilgin Tertulian, örtünmenin fitri temellerine insanların dikkatini çekerek örtünün zinaya karşı cinsler arası koruyucu bir kalkan görevi gördüğünü ifade etmektedir.

Hristiyan toplumlarda başörtüsü asırlar boyu bir kadının evli olduğunun bir sembolü olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Cermen kadınlarının kılıklarına ilişkin 4. yüzyıldan kalan belgelerde evli bir kadının başını nasıl örttüğü tasvir edilmektedir:⁴

"Saçını içine toplamış olduğu ağın üzerine yüzünü de kapatan bir başörtüsü örter, bu başörtü kalçaya kadar iner, bazen önden açık bırakılır veya çene altından yuvarlak bir iğne ile tutturulurdu."

Hristiyan bilgin **Tertulian'm** ifadeleri ve yukarıdaki belgede geçen örtünme şekli ile Kur'an-ı Kerim'de Nur Suresi 31. ayeti kerimedeki benzerlikler dikkat çekicidir. Hepsisi de dini kaynaklıdır. Aynı kökten, aynı özden gelen bilgilerle şekillenmişlerdir.

Daha da ilginç olan eski çağ uygarlıkları üzerinde yapılan çalışmalarda, kadınların başörtüsü kullandıklarını ve topuklara kadar inen kapalı giysiler giyindikleri tesbit edilmiştir. Özellikle Hitit devri mezar taşı kabartmalarında, Frigya'daki İon kültürleri kalıntılarında ve Süryani mozaiklerinde kadınların başörtülü oldukları belgelenmiştir:⁵

Eski Yunan'da ise başörtüsü, Zeus'un karısı Hera ve bereket tanrıçası Demetler'in özel sembolleriydi. **Homer'e** göre örtü, kadın kimliğinin ayrılmaz parçasıdır. **Heraklit,** Yunanistan ve Mısır'da yaşayan

kadınların peçe taktıklarını ifade eder:⁵

“Giysilerin başa gelen kısmı öyle sarılır ki, yüzün tümü bir peçe ile örtülmüş gibi görünür. Zira sadece gözler ortada kalır, yüzün diğer bölümleri ise, giysinin bir parçası ile tamamen örtülür. Bütün kadınlar bu şekilde beyaz renkli giysiler giyerler.”

Kadının özgür ve iffetli oluşunun sembolü olarak örtünün algılandığına ilişkin ilginç bir hukuk belgesine Asurlular zamanında rastlanmaktadır. Fahişelerle, iffetli kadınları birbirinden ayıran bir sembol olarak başörtüsü kullanılmaktadır:⁶

“Evli ve dul kadınlar” ev haricindeki yerlerde bulunduklarında, başlarını örtmek zorundadırlar. Bu durum kapatılanlar (esirtu) için de geçerlidir. Kapatılan kadınlar hanımlarına sokakta eşlik ettiklerinde başlarını önermeliydiler. Buna karşılık fahişelerin başı açık olmalıydı. Buna uyulmazsa ağır ceza tehdidi vardı. Bu aynı zamanda tutsak kadınlar için de geçerliydi. Bir erkek kapatılmış bir kadını meşru karısı yapmak isterse, kadının başının tanıklar önünde örtüldüğü resmi bir tören gerekliydi.”

Kur'an-ı Kerim'de Ahzab 59'da geçen mü'min kadınların özgür ve iffetli tanınmaları, eziyet görmemeleri için örtünmeleri tarzındaki ifadelerle, Asurlulardan kalan belgedeki fahişelerin başlarının açık, evli ve dul kadınların ise kapalı olmalarına ilişkin ifadeler arasındaki benzerlik dikkat çekicidir.

Bütün bu bulgular, Hz. Adem'le İblis arasında başlayan mücadelenin, tarihin değişik dönemlerinde Allah'ın farklı peygamberleri ile İblis arasında devam ettiğinin birer göstergesidir. Allah'ın gönderdiği hidayetçilerin, Allah'ın emirlerini hayata geçirmesi ile toplum, tesettüre uymuştur. Peygamberlerden sonra gelen sapmalarla topyekün toplumlar veya bazı kesimleri tesettürden uzaklaşmıştır.

Bu bağlamda tesettür, Hakla batıl arasında ayırıcı bir çizgidir. Bu, düşünce bazında veya felsefi anlamda böyedir. Fert bazında ise ferdin bilgisi ve şuuru

ile orantılı bir değerlendirme yapmak gerekir.

Onun için tesettür olayını şekli bir mümin olma, olmama tartışmasının ötesine taşıyarak insan zihni üzerine olumsuz etki eden ortamları/faktörleri ortadan kaldırmak ve insanları şuurlandırmak gerekir. Bu şuurlandırmanın yolu da tebliğdir.

MAĞLUPLARIN GALİPLERİ TAKLİT ETMESİNİN ÖRTÜNMEYE ETKİSİ

Farklı toplumların, farklı sınıf ve zümrelerin, farklı kabilelerin/aşiretlerin tarih içinde birbirinden ayrı özelliklerde giysiler giyindikleri ve giyimlerini ayırtıcı bir sembol ve bir aidiyet unsuru olarak kullandıkları bilinmektedir. Bir diğer deyişle toplumlar, kendi kimliklerini temsil edecek şekilde bazı giysileri sem-

bolleştirmişlerdir. Papazların, hahamların, kahinlerin giysileri, müslüman din adamlarının başlıkları gibi sarık ve fesin Osmanlı ile özdeşleşmesi, Hint ve Afganlıların başlıklarının Hint ve Afgan toplumunu çağrıştırması gibi.

Bu açıdan toplumlar, başka toplumun kimliğini temsil eden giysilerin giyilmesine, bir kimlik sorunu olarak karşı çıkmışlardır. Başka toplumlara benzemek kavgası vermişlerdir.

Nitekim Hz. Peygamber bu konudaki temel espriyi teşebbüh (bir başka kavme, onun temel ayırıcı alametini benimseyecek şekilde benzetmek) hadisi ile ifade etmektedir:⁷

“Ruhban elbisesi giymekten sakının. Zira kim Ruhban elbisesi giyer veya kendini onlara benzetirse, benden değildir.”

Nitekim Hz. Ömer, Azerbeycan'daki ordu komutanı Ukbe bin Ferkud'a yazdığı mektupta şöyle uyarılmaktadır:⁸

“Lükse, sefahata dalmaktan, müşrik elbisesi giymekten ve ipek kullanmaktan sakın!..”

Aliyyu'l-Karî, teşebbühü (benzetmek), bir toplumun sembolü olanları taklit etme, benimseme olarak değerlendirmiştir. Hz. Peygamberin Ruhban elbisesini özellikle belirtmesi, sembol olma, aid olma, temsil etme açısından teşebbüh kelimesinden ne anlaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Belki de bu noktada elbise, kılık kıyafet; cinsler arasındaki ayırıcı sembolizmine benzer bir başka fonksiyon icra etmektedir: İnançların farklılığı sembolizmi. İnançları ayırıcı, belirtici bir sembolizm, inanç sahiplerinin kasden veya yanlışlıkla rencide edilmelerini sağlayan bir koruyucu rol üstlenir. Çünkü farklı inanç mensuplarının önem verdiği değerler, farklıdır. Bir Hindu'nun ineğe atfettiği önemle, bir müslümanın atfettiği önem farklıdır. Karşısındakinin Hindu olduğunu bilen bir müslüman, elbetteki daha dikkatli davranacaktır. Bu açıdan farklı inançlara ilişkin sembolizmler, ilişkilerin daha sıhhatli ve daha tutarlı olmasını sağlar.

İnançları, örf ve adetleri gereği birbirlerine giyim konusunda muhalefet eden toplumlar, seri mağlubiyet ve başarısızlık durumlarında bu olgunun tersi bir davranış gösterebilirler. Mağlubların galipleri taklidi diyebileceğimiz bu davranış, psikolojik ezikliğin bir sonucudur.

Ardarda gelen mağlubiyetlere, bunalımlara çözüm bulmama durumunda mağlubların başvurduğu çare, galipleri taklit olmaktadır. İbni Haldun bu konunun sosyolojik analizini çok güzel bir şekilde yapmaktadır.⁸

"Nefs ve kalb, daima kavimlerine galebe çalmış ve kendi kavmine boyun eğdirmiş olanların olgunluk ve üstünlüklerine inanır. Yenilen kimse buna inandıktan sonra, bütün iş ve hareketlerinde kendisini yeneni örnek edinir ve ona benzemeye çalışır. Yahut kendisine üstün gelen kimsenin galebesinin, adet, mezhep ve mesleğinden ileri geldiği vehmine kapılır, bunu galebenin sebepleri ile karıştırır. İşte bu yanlışlıklardan dolayı yenilgiye uğrayan kimse giyim ve kuşam, hayvana binmek, silahlanmak ve bütün diğer hal ve işle-

rinde kendisini yeneni örnek edinir. Oğulların babalarını örnek edinmek istemeleri, onların olgunluk ve üstünlüklerine inanmış olmalarından ileri gelir. Aynı şekilde komşu kavimlerden biri ötekine üstün ise, mağlup olan, büyük ölçüde kendisine üstün olan komşu kavme benzemeye ve onu kendisine örnek almaya çalışır. O kavmin hali ve adeti bu yolla onlara sirayet eder."

Tarih bunun ilginç örnekleri ile doludur. Tarihteki en ilginç örneklerden biri **Deli Petro**'nun Rusya'nın geri kalış nedenini, Avrupalı gibi giyinip yaşamamakta aramasıdır. Uzun sakallı Rus erkeklerini yakalayıp zorla traş ettirmiştir. Kadınlı erkekli salon toplantılarını mecbur tutmuştur. Kalpak yerine şapka giymeyi sağlamak için Moskova'yı top bataryaları ile kuşatmıştır.⁹

Benzer uygulamaların Osmanlı Tarihinde III. Selim, II. Mahmut ve Abdulmecid zamanında yapıldığını görmekteyiz.

Özellikle II. Mahmut sarık sarmayı yasaklatmış, kendisi ve devlet ricalı Avrupa tarzı giymeye başlamış ve fesi resmi kıyafet olarak ilan etmiştir.¹⁰

Osmanlı İmparatorluğunda ardarda gelen mağlubiyetlerin, başta padişahlar olmak üzere devletin ileri gelenleri ve aydınları üzerinde son derece olum-

suz etkileri olmuştur. İbni Haldun'un ifade ettiği eziklik ve taklit etme duygusu tam anlamıyla ortaya çıkmıştır. Kendi giysilerinden utanır hale gelmişlerdir. III. Selim'e, yakınlarından birinin; "**Padişahım, şapka giyip, Frenk olduk deyip, sokağa yürümekten gayri çare yoktur**" demesi böyle bir psikolojinin sonucudur.¹⁰

Nitekim Almanya'ya bir heyetle ziyarete giden Seyit Bey'in; "**Olmayacak bu iş. Bizim karının başına şapkayı giydirip sokağa çıkarmalı. Başka çare yok!**" tarzındaki çözüm arayışları, mağlubiyetlerin Osmanlı aydınlarının zihni üzerinde yaptığı tahribatın bir ölçüsüdür."

Mustafa Kemal'in benzer duygular içinde olduğu, **Yakup Kadri'ye yaptığı bir konuşmadan anlaşılabilir.** Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra Binbaşı

Selahattin ile Paris'e yaptığı bir seyahati anlatırken kullandığı ifadeler ilginçtir¹²:

"Ben ne olur, ne olmaz diye bavulun içine bir şapka koydurdum. Binbaşı Selahattin Bey, "İstemez; ben fesle gideceğim" dedi. "Olmaz birader" dedim. "Sen ne bilirsin, fesin itibarı şimdi yükseldi. Görmüyor musun? Meşrutiyetin ilanından beri bütün Avrupa matbuatı bizi meth ede ede bitiremiyor." Ben gene ihtiyacı elden bırakmadım. Hududu geçer geçmez şapkamı başıma geçirdim... Bizim arkadaş tren durur durmaz fesli başını pencereden dışarıya uzattı.

Sepetlerle dolaşan yemiş satıcılarından birini çağırıyor, başlıyor pazarlığa. Derken aralarında ne oldu bilmiyorum. Seyyar manav çocuğunun başı kızdı ve yüzünü bir şiddetli tehevvürle buruşturarak Binbaşı Selahattin Bey'in suratına şu hakareti savurdu: "**Tuh Turkos!**" Bereket versin ki tren hareket etmişti. "Gördün mü birader?" dedim. O gene kanaatinde ısrarlı. Fesini terketmek istemiyordu. Paris'e vasil olunca, **manzaramız, artık umumi bir şaşkınlık ve istihza arzelmeye başladı.** Rastgele gittiğimiz otelde Selahattin Bey bir ikinci garabet daha yapmasın mı? Ucuza gelir diye mutlaka iki yataklı bir oda istiyordu. Otelin adamları artık kendilerini tutamayıp bize kahkalarla gülmeye başladılar. Bu esnada, o zaman Paris sefaretinde ateşemiliter olan Ali Fethi Bey imdadımıza yetişti. **Bizi görür görmez; "bu ne hal, bu ne kıyafet!" dedi.**

1910 yılında Fransa'da yapılan Picardie manevraları için yapılan toplantıda kendisine söylenen şu sözler Mustafa Kemal'in ruh dünyasını derinden yaralamıştı:¹³

"Mustafa Kemal Bey, başında bu serpuş bulundukça, diğer meslektaşların, senin çok yerinde olan tenkit ve müşahedelerine önem vermezler."

Bu ve benzeri olaylar Osmanlı aydınını derinden yaralamış ve İbni Haldun'un ifade ettiği gibi de buna çözüm olarak, galibi şekil olarak taklid etmeyi bulmuşlardır. Yaptıkları davranışı, halk nezdinde meşrulaştırabilmek için bunu bir medeniyet ve çağdaşlık sorunu olarak ele almışlardır. Tanzimatla baş-

İbni Haldun: "Nefs ve kalb, daima kavimlerine galebe çalmış ve kendi kavmine boyun eğdirmiş olanların olgunluk ve üstünlüklerine inanır. Yenilen kimse buna inandıktan sonra, bütün iş ve hareketlerinde kendisini yeneni örnek edinir ve ona benzemeye çalışır. Yahut kendisine üstün gelen kimsenin galebesinin, adet, mezhap ve mesleğinden ileri geldiği vehmine kapılır, bunu galebenin sebepleri ile karıştırır. İşte bu yanılgılardan dolayı yenilgiye uğrayan kimse giyim ve kuşam, hayvana binmek, silahlanmak ve bütün diğer hal ve işlerinde kendisini yeneni örnek edinir."

layıp günümüz Türkiye'sinde hâlâ devam eden kavganın bu psikolojik yönünü iyi görmeli ve tahlil etmeliyiz.

Mağlubiyetlerin asıl sebeplerine inerek çözüm arama yerine, şekille çözüm arama tüm mağlup toplumlarda görülebilecek olan bir şuuraltı olaydır. Bugünün nesilleri, bu sosyolojik zemini iyi analiz etmeli, ifrata varmadan itidal içinde çözümler aramalıdır.

Örtünmeye, safiyane duygularla bir medeniyet sorunu olarak görüp karşı çıkanlarla, Şeytan'ın yolunda bilinçli olarak ilerleyip bilinçli düşmanlık yapanları birbirinden ayırmalıyız. Her ikisini aynı kefeye koymak hem yanlış, hem de adaletsizlik olur.

Bu bağlamda kendileri gerçekte örtünmeye karşı olmadıkları halde zorla örttürülecekleri propaganda etkisinde kalıp örtülülere veya örtülü olarak okumak isteyenlerin mücadelesine soğuk bakanlar vardır. Bunları da şeytanın bilinçli takipçilerinden ayırmak ve korkularını gidermek gerekir. Bunun yolunun da tebliğ olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

KAPITALİST DÜŞÜNCE VE MODA'NIN ÖRTÜNMEYE ETKİSİ

Batı'da kapitalizmin ortaya çıktığı andan itibaren örtünme ile sorunları olmuştur. Örtünün getirdiği sadelik, kapitalizmin tüketim mantığına tersti. Kâr hırsını engelleyen böylesi bir anlayışa kapitalizmin savaş açması uzun sürmedi. Batı'da kısa zamanda özellikle kozmetik ve tekstil sanayii kadın üzerinde

moda hareketi ile korkunç bir baskı kurdu.

Bu akımın sonucunda kadın tenden ibaret bir teşhir ve tüketim aracı haline geldi. Kadın sadece seyredilen, erkekse sadece seyreden; kadın sadece uyarılan, erkek sadece uyarılan olarak değerlendirilir oldu.

Moda tasarımcıları, kapitalizmin istediği tüketimi körükleyebilmek için, "aşırı uyarı" "uyarı merkezlerinin kaydırılması", "temel ayrıntıların abartılıp sivriltilmesi" gibi taktiklerle kadını iktisadi sistemin birer mahkumu haline getirmişlerdir. Böyle bir sistem, kadını harcanmak zorunda olan bir araç olarak görmektedir.

Modanın mevsimlik değişimi, yıllara göre açık ve kapalılığın değişimi, günün saatlerine göre farklılaşması hep tahrik merkezli bir tüketim ateşini daha fazla yakabilmek içindir. Ne pahasına olursa olsun sahip olmalısın duygusu, körüklenmektedir. Böylelikle bu akım, yalnızca insanları çıplaklaştırmıyor; aynı zamanda yolsuzluk ve ahlaksızlık batağına saplanıp kalmalarını da sağlayabiliyor. Tüketim hastalığına yakalanan aileler çözümlü yıkılabiliyor. Bütün bu acı, ızdırap ve gözyaşları üzerinde kapitalist patronlar, sermayelerine sermaye katıyorlar, kârlarını katıyorlar.

İslam sade bir şekilde örtünmeyi emrettiği, israfı haram saydığı için kapitalist tüketimin önünde en ciddi engeldir. Onun için bu zümre İslam'a ve örtünmeye karşı çıkacak, her türlü düşmanlığı ve engellemeyi yapacaktır. Elbetteki seks endüstrisi, kadın üzerinden para kazanan tüm sektörler İslam'a ve örtünmeye karşı çıkacaktır.

Moda hareketinin önünde her kadının direnç göstermesi mümkün olmayabilir. Temiz duygular içinde olup da modanın yoğun propagandası altında örtünmeyen veya değişik örtünme anlayışına sahip olanları; şeytanın izinde bilinçli ilerleyip örtünme düşmanlığı yapanlarla bir tutmamak gerekir.

Bu insanlarımızı, kapitalizmin vahşi kâr dürtüsünün kurbanı olmaktan kurtaracak çözümleri aramalıyız. Unutmamamız gerekir ki, bu insanlara din ve dindar hakkında çok kötü şeyler anlatılmış, din ve dindarlar alabildiğince aşağılanmıştır. Ellerindeki

medya aracılığı ile, zihinler üzerine yıllarca yapılan baskının bir sonucu olarak, bu insanlar, dinden ve dindarlardan soğutulmuşlardır. O açıdan bu insanlarımızı bir sevgi selinde uyarıp kurtaracak, onlara doğruyu, güzeli ve gerçeği gösterecek bir anlatıma ihtiyaç vardır.

Unutmamamız gereken bir başka gerçek de günümüz zalimlerinin zulümlerinin korkusundan pek çok insan, gerçeği gördükleri, bildikleri halde seslerini çıkarmamakta, hatta zalimlerin saflarında görülebilmektedir. Bu insanları da zalimlerle aynı kategoriye koymamak gerekir. Bunları da zalimlerin soylarından ayıracak bir anlatıma ihtiyaç vardır:

"İçlerinden zulmetmekte olanları hariç olmak üzere, kitap ehliyle en güzel olan bir tarzın dışında mücadele etmeyin..." (29 Ankebut 46)

Ancak böyle bir yaklaşımın sonucundadır ki, toplumsal mühendisliğe soyunanların uğraşları hüsrana la sonuçlanır. ■

(Devam edecek)

KAYNAKLAR

- 1- Meriç, Ü. "Sosyolojik Açıdan Kılık-Kıyafet ve İslam'da Örtünme" İslam'da Kılık Kıyafet ve Örtünme, ISAV, İstanbul, 1987 s. 30-42.
- 2- Kitabı Mukaddes, I, Korintoslulara Mektup, Bap 11, 1-16, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1988, s. 177.
- 3- Aktaş, C., Kılık-Kıyafet ve İktidar, Nehir Yay., İstanbul, 1989. S: 34.
- 4- Aktaş, C., A.g.e., s: 34.
- 5- Aktaş, C., A.g.e s: 51-32.
- 6- Aktaş, C., A.g.e s.:32.
- 7- Çakan, İ. Sünnette Giyim-Kuşam ve Örtünme, İslam'da Kılık-Kıyafet ve Örtünme, ISAV, İstanbul, 1987 s.:43-63.
- 8- Haldun, İ., Mukaddime, MEB. Ankara, c-I, s. 374
- 9- Aktaş, e., A.g.e s. 46.
- 10- Atay, F.R., Çankaya, Ankara, s. 430-431.
- 11- Yalçın, H.C., Tanıdıklarım-Seyit Bey, Yedigün, No: 183, 9 Eylül 1936 (Aktaran Cündioğlu, D. Başörtüsü Risalesi, Tıbyan Yay., s. 28).
- 12- Karaosmanoğlu, Y.K., Atatürk, Ankara, s. 108-109.
- 13- Aktaş, C., A.g.e., s. 139.

bir yürüyüşçünün dilinden

BEYAZ YÜRÜYÜŞÜN ÖYKÜSÜ

Herşey 16 Mart'ta başladı. 15 Mart'ta rahatlıkla girebildiğim okuluma 16 Mart'ta alınmıyordum artık. Aklıma ilk gelen sonuna kadar kavga etmek, sınıftan kesinlikle çıkmamaktı ve yaptım, yani açılmayan bütün arkadaşlar yaptık. İşte şimdi olaydan 4 ay sonra soruşturmalarla yüzyüzeyiz ve uzaklaştırma ve atılmalarla tehdit ediliyoruz. Önceleri hocalarla tartışıyor-

duk, dersleri iptal ettiriyorduk. O zaman herşey daha kolaydı, en azından tepki verilebiliyorduk. İşte şimdi asıl zor olan bu, sabretmek, bekleyebilmek.

Birçok eylemler yaptık. Çapa'daki tiyatrolu eylemlerde arkadaşlarımız yetenekleri oranında ceza alarak uzaklaştırıldılar. Bir arkadaşımız atıldı, diğeri ise 1 yıl uzaklaştırıldı.

Bu haberi aldığımında Anes-

tezi sınavına girmek üzereydim. Sınıfa girdim oturdum. Kesinlikle kalkmamaya karar vermiştim. Çünkü üzgündüm bu cezaları alan erkek arkadaşlardı ve Tıp Fakültesi 5. sınıftaydılar. Sınav sorumlusu hocam bana "ne işin var burada" dedi. Evet 5 yıldır bu okuldaydım, sınavlara giriyordum, ama bana hocam bu soruyu soruyordu. Güler misin ağlar mısın? Hocam sonra polisleri çağırdı. Polis eşliğinde sınavdan çıkarıldım. Artık gözyaşlarıma hakim olamadım. Ancak beni böyle kimse görmemeliydi, dimdik ayakta olmalıydım. Lavaboya gittim, o sırada bir arkadaş peruğunu çıkarmış başörtüsünü bağlıyordu. Ona sadece nasıl yaparsın, diyebildim. Şartları bunu gerektiriyormuş ve onun halini anlayamamıştım. Ancak şu var, Allah kimseye çekemediğini yüklemeyiz, dedim. Atılan arkadaşımın yüzüne ben bakamıyorum. O insanlar, bir erkek bu yüzden atılırken nasıl utanmıyorlar

Başörtüsü direnişi: Dönüşü olmayan bir yol

anlamıyorum.

Birdenbire kendimi boşlukta hissetmiştim. Çünkü artık dersler yoktu, okul yoktu. Ancak meğer asıl zor olan o zaman başladı. Şimdiye kadar hiç bilmediğimiz bize yabancı şeylerle uğraşmaya başlamıştık. Eylem yapacaktık, avukatlarla anayasal haklarımızla ilgili araştırmalar, kamuoyunda gündemde kalabilmek, yanlış anlaşılmacak çabası ve daha neler. Bu öyle zor bir uğraştı ki, bir yandan hakkını savunma, bir yandan seni yanlış lanse eden basına ve gruplara karşı mücadele. Ama Allah yardımını bizlerden esirgemedi. Gençlik gecesi düzenlendiğinde halkın bize o kadar çok desteği oldu ki. Bundan sonra Ankara yürüyüşü.

Her uğradığımız yerde bizi muhteşem bir şenlikle karşıladılar. Gözlerinde sevgi, ümit ve hayranlık vardı. Bizlerle konuşabilmek onlar için ne kadar büyük bir şeydi. Omuzlarımızda ağlayan analarımız, bacılarımız. Bize hizmet etmeyi bir zevk addeden ablalarımız karşıladı bizleri. Koşarak bize çiçek uzattılar.

Sanırım en güzeli benim için Gereke karşılamasıydı. Öndeydim, bir abi elinde bir madenci kaskıyla geldi ve Zonguldak maden işçileri adına bu kaskı başıma taktı. "Biz yürüdük ve hakkımızı aldık. Sizler de hakkınızı Allah'ın izniyle alırsınız inşaallah" dedi.

1989'da onlar Ankaraya işçi

haklarını almak için yürümüşlerdi. Benim babam da onların arasındaydı. Şimdi ben 1998'de öğrenim hakkımı almak için yürüyordum. Zulme karşı direniş babadan evlada geçen bir mücadeleydi.

Kızılcahamam'da bir ailenin yanında kaldık. Salonda beyaz başörtüsü bumburuşuk yüzüyle bir nine oturuyordu. Hemen yanına oturdum. 89 yaşındaydı. Ona "hayatında seni en çok etkileyen şey neydi?" diye sordum. Bütün bu yılların sonunda ona kalan tek şey çocukluğundan bir hatıraydı. Dedi ki, "küçükken Kur'an kursuna giderdik. Hocamız bize süreleri öğretirdi, o zaman içimden bir şeyler akardı. Ben böyle tadı hiç bir şeyde duymadım. Evet, Allah'ın kelamıyla en tath, engüzel şey."

Yolculuğumuzun sonunda Ankara'ya ulaştık. İnsanlar bizi yine kucakladılar, selamladılar.

Şunu itiraf etmeliyim yolculuk gerçekten zorlu ve meşakkatliydi. İnanın yürüyemeyen arkadaşlar olarak bizlerin dahi birbirimize katlanma-

mız çok zordu. Nefislerimizi terbiye etmemiz gerekiyordu. Ancak bizler güzellikle bitirdik gezimizi.

Ben şöyle düşünüyorum. Bu sorun Allah'ın izniyle ortaya çıktı. Bunun çözümü yine O'nun eliyle olacak, bizler bu imtihandan kazandıklarımızla çıkacağız. Bu kazançlar kalbimizdeki imanımızdaki kazançlar. Ve tabi ki kayıplar. Çünkü herşeyin bir bedeli var. İmanımızın da, bizler imanımızın bedelini ödüyoruz, sabrederek.

Allah (c.c) dan şahitliğimizi en iyi şekilde yapmamızı nasip etmesini diliyorum.

Ne zor ve acı bir imtihan, her aşamada insan var bu imtihanda. Kimi arkadaşlar bunu hizmet bilinciyle isteyerek açtı, kimileri ağlayarak günahını bilerek, kimileri önce direndi, bir sürü soruşturma geçirdi, daha sonra açtı. Ancak soruşturmalar halen sürüyor. Kimileri de acımadı evine gitti. Ve sonra hem açmayan hem de direnenler.

İşte safını belirleme anı ve zor zamanda konuşmanın zamanı. ■

bir başörtülü direnişçinin DİRENİŞ GÜNCESESİ

Henüz ortaokul ikinci sınıftaydım. "Öz Yur-
dunda Garibsin" isim-
li kitabı okumuştum O zaman-
lar örtülü değildim. İnancıydım,
en azından vicdanım vardı.
Çocuktum, ama kitaptaki
haykırışları, çırpınışları ve
Hakk'ı anlayabiliyordum. Göz-
lerimden yaşlar döküle döküle
bitirmiştım kitabı.

Nasıl düşünebilirdim ki, ben
üniversiteli olacağım ve aynı
acıları ben de çekeceğim. Hep
Cerrahpaşa'da başörtüsü zülmü
vardı diye duyardım. Duyardım
diyorum, çünkü gidip de onlara
sormamıştım. Hep başkalarından
duymuş, sadece duymakla
kalmıştım. Onlar derslere alı-
nmıyorlar, hocalardan hakaret-
ler yiyorlar, ama direniyorlardı.
Fakat onların bana bile ihtiyacı
vardı. Ben şimdi keşke diyorum,
gidip de nasılsınız, iyimisiniz,
kendinizi ferah tutun, kazanan-
lar sizler olacaksınız, deseydim
diyorum. Neden demedim?
Ama şimdi gidip diyorum ne-
den? Çünkü aynı şeyi ben de ya-
şıyorum. Acaba illa yaşamak mı
lazım gidip dinlemek, acıları
paylaşmak için.

Üniversiteyi kazanmak için
çok çalıştım. Üniversiteli herke-
sin döktüğü terleri ben de dök-
tüm. Onsekiz yaşındayken üni-
versiteli oldum. Hekim olacaktım.
Bir'nci ve ikinci sınıfı hiç
inancır a saygısızlık görmeden,

başörtüme zincir vurulmadan
geçirdim. Bu yıl üçüncü sınıftayım.
Yılın başında kimlik mese-
lemiz çıktı. Başörtülü resim ve-
renlere kimlik verilmedi. Benim
de kimliğim yoktu ve yine de
yok. Demek ki başörtülüler
kimlik sahibi olamayacaklar.
Başörtüsü asla kimlikte yer al-
mayacaktı. Okulumuzdaki bir-
çok arkadaş başörtüsüz olarak
çektirdikleri fotoğrafla kimlik
sahibi oldular. Acaba bu şekilde
kimliklerini almak, bu okulda
başörtüsüz olarak eğitim öğre-
tim görmeyi kabul ettiklerini mi
belgeliyordu? Ben ve bazı arka-
daşlarım, madem biz bu okul-
dayız, alinteri ile gelmişiz, gece-
mizi gündüzümüze katarak
ders çalışmışız, şimdiye kadar
başörtümüzle gelmişiz; bundan
sonra neden kimlik ve ardından
gelecekleri kabul edelim ki? Ço-
ğu arkadaşımızın pasosu bile
yok. Neden başörtülü kişi oto-
büslere binerken öğrencilik
hakkını kullanmasın? Neden
kullanılmıyor? Bu bir baskı,
bu bir zorbalık değil mi?

Bu yıl şubat tatiline kadar her-
şey normal geçmişti. Dersleri-
mize başörtülerimizle girmiş,
vize sınavlarına yine çok çalışıp
başörtülerimiz başımızdayken
alınmıştık. Ramazan bayramı
da geçip ikinci yarıya gelince
kâbus başladı.

Çapa Tıp'ta boşörtülüler ders-
lere alınmıyor, bir çözümümüz
gibi görünen peruk takma veya

açılma aslında o kişiyi depres-
yonlara sürüklüyor. Başörtülerini
açmak, zihnini toparlayama-
ma, ders çalışırken konsantre
olamamaya yol açıyor. Çekilen
vicdan azapları, edilen yemin-
leri bozma, beyinleri yiyip biti-
riyor.

Bizim okulda vize sınavları
başlayana kadar hep hocaların
insiyatifinde gelişti olaylar. Ki-
mi klinikten attı. Gidip konuşul-
du, tartışıldı ve yine alındı. Kimi
laboratuvardan attı. Topluluk
halinde protesto edince yine
alındı. Kimi sözlüye almadı, bo-
yun eğilmedi direnildi ve so-
nunda derse girildi. Fakat her-
halde sırf başörtülüler sözlü sı-
navda karşısında görmemek
için, başörtülü olarak okudu-
ğun okulda seninle sohbet bile
etmemek için yıllardan beri sü-
re gelen sözlü sınav iptal edildi.

Sıra 4 Mayıs 1998 vize sınavla-
rına geldi. Diş Hekimliği öğren-
cileri saat 9'da başlayan vizele-
ere girmek için gelmişlerdi. Fa-
kat başörtülüler alınmadı. Sına-
va almadığına dair belge bile
imzalamayan öğretim üyeleri
başörtülülerini sınava almanın
suç olduğunu söylüyorlardı.
Köprü-Protez sınavıydı. Kazım
Esad Anfi'si'nin önünde sınava
girmek için gelen ve giremeyen
başörtülü arkadaşlarımız ya-
nındayken sınıftaki solcu bir ar-
kadaş sakallı olması gerekçesi-
yle sınavdan 5 polis tarafından
zorla çıkarıldı. Hem de öyle bir

çıkartılma ki, asla bir insana -hekim olacak bir kişiye- yapılamayacak yöntemlerle; o bir sınavdan çıkarılma değil, düpedüz atılmaydı. Atılmanın da ötesinde idi. Acaba orada kapıdan değil de pencereden atmak hiç düşünülmüş müydü? Belki o daha vicdan sahibi kişilerin yapacağı şeydi. Her şey o arkadaşın sınavdan atılmasıyla başladı. Ve o gün olan vize sınavları bir iptal ettirilmeye çalışıldı. Madem sakallılar, başörtülüler giremiyor, hiç bir kimse girmesin. Ama bizim insanımız o kadar duyarsız ki, bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın diyorlar. Hiç kimse orada mağdur edilen öğrenciler sınavlara sokulmayıp yaka paça dışarıya atılırken onları düşünmüyor. Sadece o sınavını vermek için habire kağıda bişeyler yazıyor. Niçin bu kadar çevresiyle ilgisiz? Neden duyarlı değil? Yoksa o ashnda tektipleştirilmiş olanlardan mı? Yoksa onun hiçbir sosyal yönü yok mu? Duyamıyor, düşünemiyor; ona düşün dediklerinde o düşünüyor; ona "bak senin önüne bunu atıyordun, bununla yetin" diyorlar, o da yetiniyor. O'na konuş diyorlar o konuşamam diyor. Bana konuşmayı öğretmediler. Ona ağla diyorlar, o duygum yok vic-

danım yok, ağlayamam diyor.

Başörtülü bir arkadaşım açık bir arkadaşım ile konuşuyor. Açık olan neden okulunuzu bir başörtüye feda ediyorsunuz ki? Okul sizin için bu kadar ucuz mu?...

Başörtüsü de namaz da Kur'an'ı Kerim'de emredilmiştir. Terkedilmesi günahıdır. Çapa'da mescidimiz yok ama yakında küçük bir camimiz var. Ben namaz kılmak için camiye her gidişimde hep koşturan arkadaşlarımı düşünürüm. Allah'a secde edebilmek için koşturan, tertemiz abdestini alıp metrelerce ötedeki camiye koşa koşa gidip Allah'ın huzuruna varan, O'nun rızasını kazanmak için namazını kılıp tekrar koştura koştura dersine girenler... Bu insanlar aynı şekilde başörtülerini korumak, ona uzanan elleri geri çevirmek için ellerinden gelenleri yapıyor, yine oraya buraya koşturuyorlar. Artık onlar derslere alınmıyorlar. Sınavlara giremiyorlar. Artık şu saate kadar şu işimi halledeyim sonra dersime gireyim, sınavıma gireyim, diye düşünmüyorlar. Düşünmeleri engelleniyor. Sınav için gittikleri anfi kapısında hocalar onlara "hayır" diyorlar, "sen

giremezsin!" Hocaların demesi ile olmazsa polisler araya giriyor. İttirile ittirile dışarı atılıyor ve alinteri dökülerek geçilen yollar ayaklarının altından çekilerek düşürülmek isteniyor.

Artık onlar, o protestodan bu protestoya koşturuyor. Bir ayakları Çapa'da diğer ayakları Cerrahpaşa'da. Artık onlar ders kitaplarını raflara kaldırmışlar. Benim de kitaplarım rafta duruyor. Okulumuzun kütüphanesinde oturup ders çalışmayı o kadar özledim ki! Gidip de kütüphanede ders çalışan arkadaşlarımı gördüğümde özlemim iki kat artıyor. Evimde masamın başında oturup Farmakoloji, Patoloji çalıştığım günlerimi özlüyor, ben de ders çalışmak istiyorum. Ben de hekim olacağım, bu benim de hakkım, diye düşünüyorum.

Giden günlerimiz, haftalarımız, aylarımız... hepsi ömrümüzden gidiyor. Hem akıllı selim ile düşünen beynimiz, hem bedenimiz daha ne kadar dayanacak? Çapa Tıp'tan Şule'nin deyişiyle "Uyumak... ve bir daha uyanmamak"... Artık bunaldık, artık sıkıldık, artık herhalde hasta kişiler olarak hastaları tedavi edeceğiz, ya da edemeyeceğiz.

Neden bu kadar baskı? Neden bu acımasızlık? Burası Hitler'in Almanya'sı mı? Yoksa beynimizden geçirdiklerimize de mi zincir vuracaklar? Yoksa artık...

**"Sessizce düşünsek duyacaklar bir gün.
Olmazları olur sayacaklar bir gün.
Onlar bu vehimle ellerinden gelse,
Rüyalara sansür koyacaklar bir gün.**

Arif Nihat Asya

KALBİMİ SETREDEN OYUN

Kimbilir hangi saz solosundan
yüreğime sararmış kahırlar düştü
bir kızım sürekli kanayan parmağını
oyalı mendiliyle kuruluyordu
o mendil sanki beyaz bir kuştı
öteki kızım türkân
ağlamak için dulda yerleri seçen
şehid anaları gibi gizli konuştu

Bahardı, yağmurun ertesinde
gül buharı fışkırdı topraktan
bülbüller esâtir yaydı dört yana
kuru dallar çiçeklere dönüştü
ve meydan yürüyüşünde kızımın biri
birden yığılıverdi, asfalta düştü
polis kız, elinde olmadan uzandı ona
o saz solosundan içime dolan
ömrümü törpüleyen hazandı
şaştı, amirler bile utandı
bütün kaldırımlarında şehrin
mahcup anaların yüreği yandı

Sen sükûnetle uzan sevgili kızım
uzan yeniden kapat başını
mübarek kanın gördün mü
nasıl temizledi parke taşını

İşte bak buğday, konya ovasından
malatyalı fahri imzalı türkü
necip fazıl öleli onbeş yıl
onbeş yıl tarih değildir çünkü

Direnirken dilinden dökülen dua
onlardan sana yönelen nehri de içer
sevgili kızım, şiirlerden dizeler topla
kalbine yüzünün resmini göster

Allah'ın arzına vizesiz geldin
söğüt dalları eğildi sana
dört ayakla yürüdü hayvan
senin'çün omuz hizasında katip melckler

Sadrının titrek terennümlerinden
gözyaşlarının ılık yağmuruna
zulmetin çıkmaz sokaklarında
yolunu çevirdiler ne uğruna

Sen korkma devam et
omuz hizasında katip melekler
Allah'ın arzına vizesiz düşen
yolcuyu şerefliendirecekler

O saz solosundan hâlâ
içimi burkan bir melodi kaldı
aklımı setreden bu gizli oyun
ömrümüz kadar kısaldı

Bir kızımın parmağı kanıyordu
birinin saçından bir tel
rengini gizleyerek dalgalanıyordu
birinin mavi tülbentini ıslatıyordu kan
öteki kızım türkân
ince bileğinin ucunda
titreyen elini ne yapsm
nereye gömsün göğsünü
parçalasın da hangi çubuğu
dindirsin bu çaresizliği
bedene oturan bu ağır acı
kemiğe dayanan madene ait
çoğaltıyor buzdan kamalarını

Şimdi onun çok uzağında
duran annesini
hatırlamanın tam da zamanı
anne ki
kalbi setreden oyunun
aklı ermeyen mimarı

İşte yüzüm
işte kimliğim, diye bağırdı
fırladı birdenbire karşısına
heykel gibi duran, surat asan
koyu ve hırçın karanlığa
ben buyum, dedi
böyle doğmadım belki
böyle ölüyorum
ölümdür benim örtüm

Meydandaki saz solosundan
içime nice kahırlar düştü
duymuş ki burada ölüm var
etrafımıza kuzgunlar üşüştü.

Metin Önal
MENKÜŞÖĞÜ

İÇİNDE TITREYEN YAPRAĞA TUTUN

Yanlış sularda kırıldın. Seni gözlerinden yakaladılar, pazarlar kurdular adına. Kahkahaların ve sarhoş naralarının dekorunda ayrılmaz figür oldun. Güller bu yüzden kokmaz biliyor musun?

Şaire bu yüzden hüznün düşer.

Geceyi bir yorgan gibi bürünüp ve bir an önce ölmek için yürüyüşe geçer mahzun nineler.

Hiç birşeyin farkında değil misin?

Ne kıskanır seni bir bilsen bahar. O ki tek bir mevsimdir, vakti gelince doğar ve tek bir zamanda doğabildiği için seni gördüğünde yolunu değiştir. Kıskanır seni, hayıflanır sana gizliden gizli.

Yeniden doğuştur hayat. Her solukta yeniden. Her solukta yeniden keşfetmektir sesleri, renkleri, gizemin nihayetsiz izini. Doğan her gün, ışıkları perçem görmemiş bir gündür. Acemice dolaşır dallar arasında. Söğüt dallarından nehre düşüp akan ışığın kıymeti

seninle ölçülüyor. Oysa sen kameralara koşuyorsun. Çehrende sana ait olmayan bin imaj var. Hasılasız mevsimlerin gönüllü yolcusu oluyorsun duraklarda.

Süzüyor seni ihanet.

Anne demesin diye bir çocuk, sana imaj diyorlar. Anne; seslerin kadifeden aldığı gönüllü yumuşaklık, limanların bağışladığı sınırsız bir kıyıdır. Meltemler oynasır köpüklü mavi koylarda, anne ve ninnisini fısıldayıp kıyıya.

Bir ses gelir. Bir çehre. Bir kalp. Kan gelir, söz gelir seninle hayata.... Unuttun bunları. Unutmak kolay değildi. Unutacak kadar kalbini ve sıyracak kadar; bir yıl gibi ruhunu, çok çalıştın. Sen istedin kozmetik dağlar oluştu. Reklam firmaları, podyumlar seninle ve senin için kuruldu.

Mutlu musun?

Anne demiyorlar sana, şefkatle işin olmaz, merhamet uğramaz sana. Kendinle yüz yüze gelmeye- li ne kadar oldu? Kendine güven

**Ahmet
MERCAN**

ve sakın kendinle baş başa kalma! Yoksa kaçarsın kendinden. Hep gürültüler arasındaydın, yan dudak gülüşlerinin sergisinde bulun. Beden olarak kalmak yetiyorsa sana, öyle kal.

Bahar bile bakmaz tarafına.

Kapıların arkasında biriken ve bekleyen ışık, artık güne dön. Günün kuşluk vaktinde yıldızlar görünüyor, güne dön. Bir çocuk anne diyor. Bir rüzgar dağıtmak için çocuk gülüşlerini bekliyor, Kara kilidi eritmek için karıncalar, ülke ülke çıkmış sefere formül arıyor ve senin başında kask elinde cop. Gözlerin senden önce ölmüş. Gün sayıyorsun ölüme, kapının önünde duvarısın, kabul edilmez uygulamaların hamalı olmaya kurdular seni. Kurguladılar seni. Bundan böyle, "kalbin" doğuşuyla, güne saldıgın; gülücüğü bahar olan çocuklarla taltif edilemeyeceksin. Bundan böyle vurduğun coplar, büküttüğün bilekler sana ikramiye kazandıracak. Yakandaki numara ile anılacaksın. Yaşlı komşu teyzeye çorba götürmenin numarası yoktur çünkü. Çünkü fesleğenler sırt çevirmiştir sana. Duvağın olmak için ekilen pamuğu es geçmiştir doygun bulut. Sesler öfke dolmuştur. Paris'in kahkahası, Buhara'dan yas okunur. Su başlarında ceylanlar kimyasal test yapıyorlar sulara.

Öldürerek yaşamak anlaşılmadı orman halkınca.

Güne dön. Soluğun şidetini bil, hayat seni arıyor Zehra. Çelikleri eriten gözlerini yere indirme. Acının tarihinde kara sayfadan adını sildir. İçine yönel ve yürü. Ürpermek

bir ömürde bir defa bilmedin bir kere daha yakana takılır. Hazır bekle, içinde titreyen yaprağa tutun. Avuçlarını göğe kaldır. Kaskın, namlunun ve copun gücüyle değil, üzerinde rüzgarlar damıtan ak bir alınla güne dön. Baharı kışkandırmak, şairi delirtmek senin elinde hala.

O anı büyüt!

Copunu kaldırdığında gözlerine korkarak değil, sana acıyarak bakan kızın bakışını

büyüt. Hani bir gün dövdüğün kızın aynı mahallede büyüdüğünü arkadaşın olduğunu hatırladığında, boğazında bir şeyler düğümlendi, kolunu havada unuttun. O anı hatırla. Ve yan tarafta, bir erkek polisin gözünden kocaman bir yaş, kapanan kapının gıcirtısına inat yuvarlanıp kaskı havalandırıyordu. Sen ürpermeye karşı tedbirler peşindeydin. Oysa dağı sarsan bir depremdi o civadan ağır damla. Kaskatı bir kalbe, sıkılmış bir kuşundan daha fazla parça tesiri yapan o tuzlu suyu anlayamıyordun. Ma'seri vicdanın ortak dili olan bu tuzlu su dünyanın

yanın en pahalı iksiridir.

Bir bilebilsen.

Acılar denizinden geçiyor, adalet ve merhamet akıncıları. Kapılar kapanıyor. Geçitlere karanlık tıklıyor.

Sen neredesin? Yetmez mi yanlış güzergahta mesafe tükettiğin. Dön bir bak. Bir bak dön de.

Merhamet, bereket ve rüzgar hazır.

Şair ve bahar kıskanmakta kararlı.

Doğ ve doğru geleceği.

İFLAS EDEN BATICI PROJELER VE TESETTÜR

Umrân'ın 45. sayısında (Mayıs '98), Abdurrahman Emiroğlu imzasıyla, Osmanlı'nın son döneminde başlayıp Cumhuriyet'in ilk yıllarında alevlenen **"serpûş"** (başlık) tartışmalarını hikaye etmiş, Batıcı aydınlarımızın neredeyse topyekün kurtuluşumuzu, **"serpûş-i milli"**mizi değiştirme şartına indirgediklerini vurgulamıştı: Onlara göre sarığı çıkarıp fesi giymekle, sonra da fesi atıp şapkayı takıştırırmakla kestirmeden medenileşmiş olacaktık. Nitekim, Jön Türkçü geleneğe sıkı sıkıya bağlı bulunan Cumhuriyet seçkinleri, 1925'te çıkardıkları Şapka İktisası Hakkındaki Kanunu, yalnızca *"cehil, gaflet ve taassup alame-ti"*¹ olan ilkel başlıklardan kurtulmanın başlangıcı saymakla kalmamış, aynı zamanda *"gülü ve diken ile bir bütün olarak isticlas etmeye"*² çalıştıkları Avrupa medeniyetini benimsemenin biçimsel, ama oldukça anlamlı bir sembolü olarak görmüşlerdir. Bu yaklaşımın günümüzde de pek değişmediği, hatta -başörtüsü konusundaki şedid uygulamalarına bakılırsa- daha da pekiştiği söylenebilir.

İmdi, bu yazımızda, II. Meşrutiyet'le birlikte başlayıp bugüne değin sürüp giden **"tesettür-i nisvân"** (kadınların örtünmesi) tartışmalarına bir göz atıp 28 Şubat süreciyle tırmandırılan **"başörtüsü/türban krizi"**nin temellerini anlamaya çalışalım:

**Abdullah
YILDIZ**

BATI'NIN TEKLİFİ:

"KUR'ÂN'I KAPA, KADINLARI AÇ!"

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş nedenlerini öncelikle askeriyede arayan ve ilk olarak da bu alandaki teknik açığımızı kapatmak için ıslahatlara girişen elit tabakamız, yenilgilerin birbirini kovalaması ve kötü gidişin bir türlü durdurulamaması üzerine kendine ve milletine olan güvenini giderek yitirmeye başlar. Aydın ve yöneticilerimiz, *"veleh ve hayret verici"*³ buldukları Avrupa medeniyeti karşısında artık kendilerini *"bir köpek kadar aşağı"*⁴ hisseder olmuşlardır. Güven bunalımı, giderek yerini inkar fırtınasına terkeder. Çöküşümüzün ve baş aşağı gidişimizin sorumluları aranır ve çok geçmeden bulunur: Başımıza gelen bütün felaketlerin yegane müsebbibi olarak bizzat kendimiz, kendi değerlerimiz ilan edilir; yani **"şarklılığımız"** ve **"müslümanlığımız"**... İşte tam bu sırada, bazı Batılı yazarlar (E. Renan, Hanoto vs.), İslamiyet'in *"ilerlemeye engel, köhne bir din"* olduğunu iddia ederler.⁵ Batılılaşma yanlısı aydınlarımız dahil olmak üzere pek çok yazar-çizerimiz (örneğin Namık Kemal vb.), bu iddialara cevap yetiştirmeye çalışır. Fakat aynı zamanda içe dönük acımasız bir özeleştirici süreci de başlamış olur.

Böyle bir hengamede, Avusturya'da İç-tihad dergisini çıkarmakta olan Abdullah

Cevdet, "müslüman halkın kalkınması için gerekli çarelerin neler olduğunu" araştırmak üzere bir anket yapar. Ankete bir Fransız edebiyatçısı şu esprili cevabı verir: "*Fermez le Coran, ouvrir les femmes*", yani "*Kur'an'ı kapa, kadınları aç!*" Abdullah Cevdet, bu sözden hayli etkilenir ve küçük bir değişiklikle bunu bir slogan haline getirir: "*Hem Kur'an'ı, hem kadınları aç!*"⁶

Abdullah Cevdet şimdilik, ne serden ne de yardan vazgeçmek eğiliminde gözükür. Ama, kısa zamanda milletimizin adam olmayacağına karar vererek Avrupa'dan davet edilecek beyefendilerle asil Türk hanımefendilerin izdivacından doğacak nesillere bağlar, ümitlerini. Bu arada ondan daha hızlı Batıcı-laik yazarlar türer. Batıcıların en hızlısı **Kılıçzade Hakkı**'ya göre, "*tesettür, bizim içtimai yaralarımızdan birinin üzerindeki iğrenç bir sargı bezidir. Onu açmadıkça, yarının cinsini teşhis ve hinaenaleyh tedavi mümkün değildir...*"⁷

Daha sonraları yine İçtihad dergisinde **Sealahaddin Âsım**, benzer fikirleri savunur; "*Tesettür ve Mahiyeti*" başlıklı yazısında şöyle der: "*kadını toplum hayatına sokmak için tesettürü kaldırmak gereklidir.*"⁸

İnkar fırtınası, giderek bir tufana dönüşür. Kendinden, kendi insanından öğrenen bu aydın tipi, özellikle kadınlarımızın örtüsüne "takar". Bu takıntı giderek bir paranoyaya dönüşür.

İçtihat etrafında kümelenen bu aydın taifesi, artık kalkınmanın da kurtuluşumuzun da sihirli reçetesini bulmuşlardır. "**Pek uyanık bir uyku**"ya yatarak istikbale matuf hayaller kurmakta ve planlar hazırlamaktadırlar:

"*Hristiyan Bizanslıların milli serpuşu olan fes kamilen def edilüp yeni bir serpuş-u milli kabul olunacak...*

"*Kadınlar, diledikleri tarz ve biçimde telebbüs edüp (giyinip) yalnız israf etmeyecekler...*

"*Kızlar, tahsilleri ve bekarlıkları müddetince müslüman Boşnaklar ve Çerkeslerde cari olan müstahsene üzerine asla tesettür etmeyecekleri gibi...*"

Batıcı aydınlarımıza göre, geriliğimizin başlıca nedeni, kadınlarımızın çarşaf ve peçeye mahkumiyetidir; binaenaleyh, kadınları tesettür kiskacından kurtarmadan terakki etmek de, muasırlaşmak da mümkün değildir. Kadınlarımız açıldıkça sorunlarımız da bir bir halledilecektir.

Artık Batıcı dergiler (Zekâ, Şehbâl vs.), kadınlarımızı eğitmek ve tam anlamıyla "asrî" ve "Avrupalı" bir kadın tipi üretmek için kolları sıvamışlardır: Sözkonusu dergilerde "muhterem kârieler" için Batı modelleri ve modalar yayınlanmakta, hanımlarımıza "**çekici olmanın yolları**" ve "**güzelleşme sanatı**" öğretilmekte, cilt bakımı, âdâb-ı muaşeret, jimnastik ve dans gibi konularda bilgiler verilmektedir.⁹

larda bilgiler verilmektedir."

Kısa zamanda, yüksek tabakaya mensup hanımlar arasında Batılı (be-tahsis Fransız) giyim-kuşam ve yaşam tarzı egemen olmaya başlar. Biraz Frenk etkisinde, biraz Şarklı bir "**ucûbe-i içtimaiye**" çıkar ortaya. Aslında Celal Nuri'nin "Kadınlarımız" adlı eserinde vurguladığı gibi, "*Türk kızla-*

rına Avrupa terbiyesi diye yutturulan şey, sadece bir Monmartr ahlaksızlığı"ndan ibarettir.¹⁰

"KADINLARIMIZI AÇALIM ERKEKLERİMİZİ ÖRTELİM"

Batıcı aydınların "kadınları açmak" şeklinde özetlenebilecek çözüm önerileri elbette cevapsız kalmaz. Şeyhülislamlık ve İstanbul Muhafızlığı, sık sık kadınları tesettür konusunda uyarır. Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat gibi İslamcı dergiler de bu tür fikirleri şiddetle eleştirir ve ilerleme ile tesettür arasında hiçbir ilişkinin olmadığını savunurlar.

Örneğin **Musa Kazım**'a göre, madem ki Kanun-u Esasî'nin 4. ve 11. maddelerinde "Osmanlı Devleti'nin dini İslam'dır" denilmektedir, o halde kadınlarımız şer'î hükümlere göre, yani "*saçları dahil olduğu halde, vücutlarını zinetten arınmış, şehvet uyandırmayacak bir şekilde örtmelidirler.*"¹¹

Keza Abdullatif Nevzat, Sıratı Müstakim'deki "Ev-

vela Erkeklerimizi Örtelim" başlıklı yazısında şöyle sorar: "Tesettür, kadınların hangi haklarını ellerinden almıştır? Okumalarını mı, terbiyelerini mi, ahlaklarını mı, saadetlerini mi, hukuklarını mı, vazifelerini mi?" Ardından "kadınlarımızın geriliğinin tesettürle hiçbir ilgisinin olmadığını" vurgulayarak şöyle der: "Kadınları açıp sokağa dökelim diyenler, tamamen Batı taklitçisi oldukları için böyle diyorlar. Kadınlarımızı açalım, fakat erkeklerimizi örtelim."¹³

Ahmet Naim ise tesettürü ortadan kaldırmak isteyenlere şiddetle mukabele ederek adeta bu konuda söylenecek son sözü söyler: "Bu mesele, din-i İslam yeryüzünden kaldırılmadıkça halledilemez."¹⁴

Mehmet Akif'in fevranı o günden bugüne tesettüre hücum eden Batı muhipleri için bir şamar niteliği taşır:

*Dini kökten kazımak, sonra evet Ruslaşmak
O zaman iş bitecekmış... O zaman kızlarımız
Şu tutundukları gayet kaba, pek ma'nasız
Örtüden sıyrılacak... Sonra da erkeklerden
Analık ilmi tahsil edecekmış... Zaten
Müslamanlar o sebepten sefalette imiş! (...)
Kızımın iffeti batmakta rezilin gözüne
Acırım tükürüğe, billahi tükürsem yüzüne!"*

CUMHURİYET: VE HAYALLER GERÇEK OLUYOR

Tarih 1919. 7 Ağustos'u 8 Ağustos'a bağlayan gece, Mustafa Kemal Paşa, *Mazhar Müfit Kansu*'dan meşhur Not Defteri'ni getirmesini ister ve "yaz" diye emreder:

"Zaferden sonra hükümet şekli Cumhuriyet olacaktır... bu bir.

"İki: Padişah ve hanedan hakkında zamanı gelince icap eden muamele yapılacaktır.

"Üç: Tesettür kalkacaktır.

"Dört: Fes kalkacak, medeni milletler gibi şapka giyecektir."

(Mazhar Müfit duraklar, 'darıldım ama paşam' der; 'sizin de hayalperest taraflarınız var.' M. Kemal Paşa, gülerek 'bunu zaman tayin eder' diye cevap verir. Mazhar Müfit yazmaya devam eder.)

"Beş: Latin harfleri kabul edilecek."

Mazhar Müfit dayanamayarak "Paşam kâfi" der. Kemal Paşa şöyle tamamlar sözlerini: "Cumhuriyet'in ilanına muvaffak olalım, üst tarafı yeter."¹⁵

Anlaşılan o ki, Mustafa Kemal Paşa, 1919'da bir yandan kongreleri örgütlerken, öbür taraftan da "zafer sonrası"nın planlarını kurmaktadır. İşin ilginç tarafı, M. Kemal Paşa'nın yukarıdaki değişim planı ile, Abdullah Cevdet ve Kılıçzadelerin başını çektiği "İctihad" dergisi etrafında kümelenen Batıcıların "Pek Uyanık Bir Uy-

ku" başlığı altında yayınladıkları program arasında şaşırtıcı benzerlikler söz konusudur.¹⁷ Denilebilir ki, Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleştirecek olan inkılapların temelleri, biraz gerilerde yani Meşrutiyet ve hatta Tanzimat ve II. Mahmut dönemlerinde aranmalıdır.

INKILAPLAR VE HALLEDİLEMEYEN

TEK SORUN: TESETTÜR

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ve Lozan Antlaşması'nın imzalanmasını takip eden günlerde, daha önceden planlanan inkılaplar "zamanı geldikçe" birer birer uygulamaya konulur. Cumhuriyet'in ilanından sonra gerisi çorap söküğü gibi gelir: Halifeliğin kaldırılması, medreselerin kapatılması, fesin kaldırılıp şapkanın kabul edilmesi, tekke ve zaviyelerin ilgası, Medeni Kanun'un ve Latin harflerinin kabulü izler. Bu arada bir dizi değişiklik daha gerçekleşir.

Kadın kıyafeti ve tesettür konusunda ise, aşamalı ve itinalı bir tutum izlenir. **Şapka İktisası Hakkında Kanun**'la, şapkanın dışındaki bütün başlıklar (fes, sarık, dolama vs.) yasaklanırken, kadın kıyafetine (çarşaf, peçe ve başörtüsüne) ilişkin herhangi bir hukuki yasaklama getirilmez. Zaman zaman hukuk dışı keyfi uygulamalara rastlanırsa da, genelde erkek kıyafeti üzerinde durulur. Mustafa Kemal Paşa, Afgan Kralı **Emanullah Han**'ın peçeyi yasaklayarak kadın kıyafetiyle uğraşmasına işaret ederek, pek yakında iktidarını kaybedeceği öngörüsünde bulunduğu¹⁸ göre, bu konunun hassasiyetine vakıftır.

Bu nedenle ilk dönemlerde daha çok ikna ve yönlendirme yolu tercih edilir. Mustafa Kemal Paşa'nın 28 Ağustos 1925'te İnebolu'da yaptığı konuşma bunun bir örneğini teşkil eder: "Bazı yerlerde kadınlar görüyorum ki, başına bir bez veya peşamal veya henzer birşeyler atarak yüzünü gözünü gizler ve yanından geçen erkeklere karşı ya arkasını çevirir veya yere oturarak yumulur. Bu tavrın mana ve medlulü nedir? Efendiler, medeni bir millet anası, millet kızı bu garip şekle, bu vahşi vaziyete girer mi? Bu hal milleti çok gülünç gösteren bir manzardır. Derhal tashihi lazımdır."¹⁹

Yine bu bağlamda, Cumhuriyet báloları, güzellik yarışmaları düzenlenir. Türk güzeli

Yıl:1960 İstanbul Valisi Aktulga çarşaf avında!

Keriman Halis, tarihte ilk ve son defa dünya güzeli seçilir!

Sonraki yıllarda, özellikle Şeflik döneminde "ilkel" köylü kıyafetli insanların şehir merkezlerine sokulmadığı dönemler gelir; zaman zaman kadınların çarşaflarının yırtılmasına kadar varan taşkınlıklar gözlenir.

Ama galiba, Batılılaşmayı "topyekün bir medeniyet değişikliği" olarak algılayan mustağrip laikçi aydınlarımızın nazarında **"tesettür sorunu"**, Cumhuriyet'in halledemediği tek sorun olarak kalır.

İHTİLALLER, BAŞÖRTÜ PARANOYASI VE LAİKÇİ ZULMÜN KIRILMA NOKTASI

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde uygulamaya konulan, ama Menderes döneminde sekteye uğradığı düşünülen Atatürk devrimlerini "tamamlamak" iddiasıyla ortaya atılan "orta düzey" subayların gerçekleştirdiği 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin en önemli hedeflerinden biri de **"çarşaf"** olur. İhtilalin reisi Cemal Gürsel, *"çarşaf Türk kadınının yüz karasıdır"* (16.7.1960 Cumhuriyet) diyerek çarşafı mücadelelenin startını verir. Ertesi aylarda **"Çarşaf Mücadele Haftaları"** düzenlenir. Törenlerle bazı hanım gruplarının çarşafı çıkarılır, yerine "manto" hediye edilir. Bu çerçevede İstanbul Valisi Refik Aktulga, düzenlediği bir "Manto Kampanyası"nda, kadınlara **"çarşafın zararlarını"** anlattıktan sonra, *"eşinin mantosunu, çarşamba günü bir çarşafıya giydireceğini"* açıklayarak (30. 8. 1960 Akşam) halkına müthiş bir uygarlık (!) dersi verir. Hatta, devrimci valimiz hızını alamayarak sokak sokak **"çarşaf avına"** çıkar; "yakaladığı" çarşaflılara, çarşaflarını çıkarmalarını emreder. Belediye zabıtalrı, rastladıkları çarşaflıları çevirerek, çarşaflarının üst kısımlarını çekip alırlar (14. 9. 1960 Milliyet).²⁰

12 Eylül döneminin kudretli lideri Kenan Evren, İmam-Hatip liselerinde Kur'an dersleri hariç başörtüsü yasağını koydurarak "başörtüsünün zeka geriliğine yol açacağı", "İslam'da baş örtmenin gerekli olmadığı" türünden fetvalarla halkı aydınlatmaya(!) çalışır.

Ve günümüze, 28 Şubat Post-Modern Darbe sürecine gelinir. Milli Güvenlik Kurulu, **"irticâ"** adı altında İslami potansiyeli *"birinci tehdit"* ilan eder. İrticâ'nın yegane sembolü de, artık **"türban"** diye anılmaya başlanan "başörtüsü"dür. İrticâ ile mücadele için planlar programlar yapılır. İmam-Hatip okullarının orta kısmı kapatılır. İstanbul Üniversitesi'nden başlayarak üniversitelerde başörtüsü yasakları birbirini kovalar. Başörtüsü düşmanlığı bir **"pananoya"**ya dönüşür. Mağdur ve mazlum, ama haklarını alma konusunda ısrarlı ve kararlı kızlarımızın **"kesintisiz başörtü çilesi"** başlar.

İşin garabetine bakın ki, Refah Partisi'nin kapatılma gerekçelerinden birini de "İmam-Hatip okullarını ve başörtüsünü savunması" oluşturur.

Görünen o ki, sistemin zulüm çarkları, onurlu direnişlerini sürdüren kızlarımızın başörtülerine takılmıştır. Zorbalık süreci, başörtüsü direnişi ile, Ankara'ya kadar uzanan **"Beyaz Yürüyüş"**le, başörtülü okul birincileri, ikinci veya üçüncülerinin **"alkışlanan mağduriyetleri"** ile **"kırılma noktası"**na gelmiştir.

Arif Nihat Asya'nın dizelerini hatırlamanın tam sırası değil mi?

Dediniz ki: "Çıkacak başınızdan örtünüz!"

Alın öyleyse, onunla yüzünüzü örtünüz!

DİPNOTLAR

- 1) Muhammed Arkun, Laiklik, Cogito, 1994/1, s. 55.
- 2) İctihad, H. 1329, No. 89.
- 3,4) Niyazi Berkes, Batıcılık, Ulusçuluk, Yön y., 1965/İst., s.39
- 5) Konuyla ilgili çeşitli görüşler için bkz. T.Zafer Tunaya, İslamcılık Akımı, Simavi y., 1991/İst., s.26-29, 63-70.
- 6) İctihad, No.4, Cenevre, 1907 (N. Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Doğu-Batı y., ?/İst., s.435-436).
- 7) İctihad, IV/92 (6 Şubat 1329/19 Şubat 1914) s. 2067-2070.) Şefika Kurnaz, II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını, M.E.B.y., 1996/İst., s.48.
- 8) İctihad, IV/100, (3 Nisan 1330/16 Nisan 1914), s.2255-2257. (Ş. Kurnaz, a.g.e., s. 49.)
- Modernizmin etkisinde kalarak "tesettürün gereksiz" olduğunu ilk kez ortaya atan Mısırlı Kasım Emin'dir. Kasım Emin (öl.1316/1899), *"Tahrirü'l-Mer'e"* adlı eserinde "kadınların çarşafı atmaları ve açılmaları gerektiğini" söylemiş ve "örtünmenin sadece Peygamber hanımlarına özgü" olduğu görüşünü savunmuştur. Emin'in, Hintli Sıddık Hasan Han'ın (öl. 1307/1891) *"Hüsnu'l-Üsve"*sinden etkilendiği söylenir. Bkz: Osman Ergin, Türk Maarif Tarihi, Eser mat., 1977/İst., c. V., s.1896-1897.
- 9) Kılıçzade Hakkı, Pek Uyanık Bir Uykü, İctihad, No. 55, 21 Şubat 1328, s.1226-8; İctihad, No. 57, 7 Mart 1329, s. 1261-4; Dr. M. Şükrü Hanoğlu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, Üçdal Neşr., trsz., s. 375-383; Peyami Safa, Türk İnkılabına Bakışlar, İnkılap Kit., trsz., s.55-58.
- 10) Ş. Kurnaz, a.g.e., s. 51.
- 11) Peyami Safa, a.g.e., s. 42-43. (Celal Nuri'nin sözünü ettiği "Montmartre ahlaksızlığı". Paris'teki meyhane ve tiyatro salonları ile ünlü "Montmartre" tepesinin simgelediği Fransız tipi sefih yaşam tarzı için kullanılır.)
- 12,13,14) Ş. Kurnaz, s. 51-54.
- 15) M.Akif Ersoy, Safahat, haz. Ertuğrul Düzdağ, 1987/Ank., s.141-142.
- 16) Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, M.E.B.y., s.128-129.
- 17) Pek Uyanık Bir Uykü'nün tam metni için bkz. Peyami Safa, a.g.e., s.55-58. (21 maddelik bu projeyi 24. sayfamızda bulabilirsiniz)
- 18) Feroz Ahmad, Modern Türkiye'nin Doğuşu, çev. Y.Alogon, Sarmal y., 1995. İst., s. 126-127.
- 19) Osman N. Ergin, a.g.e., c.V., s. 1903-1904.
- 20) Benzer uygulamalar ve geniş bilgi için bkz. Burhan Bozgeyik, İhtilal Fetvacıları, Emre y., 196/İst. s. 37-62

GARPÇILARIN PROGRAMI

“PEK UYANIK BİR UYKU”

İçtihad mecmuasında (1913-14) neşredilmiş, “Pek uyanık bir uyku” serlevhalı iki yazıda, garbcıların bütün istekleri numara sırasıyla hulâsa edilmiştir. Bir garbcının rüyası şeklinde nesredilen o iki yazıyı, tam bir program telâkki ettiğim için, kısaltarak buraya alıyorum:

1- Bütün şehzadelerle veliahdlerin tedris ve terbiyelerinde son derece dikkat edilecek, zencilerin ve harem ağalarının aptalca telkinlerine nihayet verilecek. Genç şehzadeler umumiyetle orduya sokulup orada terakki edecekler.

2- Padişahın bir tek zevcesi olacak, cariye istifras etmeğe hakkı olmayacaktır.

3- Mevcut kumaş fabrikaları genişletilecek ve yenileri de açılacaktır. Padişah ve hanedanı saltanattan itibaren bütün nazırlar, Âyan ve Meb’usan azalanıyla erkân, ümera ve zabitan ve bütün memurlar, askerler ve fabrika ameleleri bu fabrikaların mamulâtından giymeğe mecbur tutulacaktır. Ahali de gerek gazeteler ve gerek mektepler vasıtasıyla teşvik edilerek yerli mallarımızın sürümü çoğaltılacaktır.

5- Kadınlar diledikleri tarzda giyinecekler, yalnız israf etmeyeceklerdir. Polisler softalar ve arabacı makulesi kimselerle külhanbeyler kadınların giyinmelerine kat’iyen müdahale edemeyeceklerdir. Şeyhislam efendiler de çarşafılara dair beyannameler imlâ ve imza etmeyeceklerdir. Polisler, kadınların işine, ancak ve ancak münasebetsiz ve adabı umumiyeyi muhil ahvalde müdahale ve bu vazifelerini büyük bir nezaketle ifa edeceklerdir. Kadınlar vatanın en büyük velinimetini sayılarak kendilerine erkekler tarafından o yolda hürmet ve riayet gösterilecektir.

6- Kadınlar ve genç kızlar, müslüman Boşnak ve Çerkezlerde olduğu gibi, erkekten kaçınıyacaklardır. Her erkek göz ile gördüğü, tetkik ettiği, beğendiği ve

seçtiği kızla evlenecektir. Görücülük adetine nihayet verilecektir.

7- Kızlar için diğer mekteplerden başka bir de Tıbbiye mektebi açılacaktır.

8- Birer tembellek yuvası olan bütün tekkeler ve zaviyeler ilga olunarak varidat ve tahsisatları kesilip Maarif bütçesine ilave edilecektir. Babadan kalma birkaç beylik kelime ve tabirle “hu, eyvalah erenler...”den ibaret sözlerle şimdiye kadar halkı fikren ve ilmen zarara sokanlara hiçbir şey verilmeyecek, kendileri çalışıp kazanmağa mecbur tutulacaktır. Bunlardan üfürükçülük edenler, kalleslikle ötekini berikini dolandıranlar cezaya çarptırılacaklardır.

9- Bütün medreseler ilga edilecektir. Süleymaniye medresesi yerine **Gollege de France** tertibinden bir ulumu edebiye medresesi yapılacağı gibi Fatih medresesi yerine **Ecole Polytechnique** tarzında diğer bir medresei âliye vücade getirilecektir.

10- Sank sarmak ve cübbe giymek yalnız ulemayı kirama tahsis edilecek, mekâtibi âiye diniyeden şهادetnamesiz olanlar tefsir ve hadisi şerif gibi sair din bilgilerinden haberi olmayanlar bu kisvelere bürünemeyeceklerdir.

11- Evliyaya nezirler yasak edilecek, bu gibi teberrûlar Donanma ve Müdafai Milliye cemiyetleri kasalarına girecektir.

12- Okuyucular, üfürükçüler defedilecektir.

13- Ahalinin şer’i şerife mugayir bazı itikadları tashih olunacaktır. Mesela softaların ve cahil şeyhlerin söyledikleri: “Canım, dünya fani değil miya? Aza kanaat edip cem’i mal etmeyiniz, Ahirette o altınlar hep derilerinize yapışacaktır” gibi herzelere ve maskaralıklara kimse inanamaması, bilakis, israf etmemek şartıyla, çalışıp kazanması, zengin olması ve para sarfetmeğe alışması temin olu-

nacaktır. Binaların üstüne asılan “Ya hafız” levhası altında bir de herhangi bir sigorta kumpanyasının levhası asılacak ve yangından kurtulmak için bundan böyle hep kârgir ev yaptırılacaktır.

14- Her mahallede mektebe gitmemiş veya gidememiş yaşlılar için ameli (yeni ağızdan öğreten) mektepler açılacaktır.

15- Lisansılardan ve ediblerden mürekkeb bir ilim heyeti tarafından büyük bir Osmanlı lûgati telif edilecektir. Lisan, Osmanlı lisanı olarak muhafaza edilecek ve Turan lisanına avdet edilmeyecektir. Osmanlı lisanının kendine mahsus bir sarfünahvı da olacaktır. Osmanlıca öğretmek için hiç kimse Osmanlıca’nın ihtiyacından fazla arabi ve farisi tahsiline mecbur olmayacaktır.

16- Osmanlılar hükümetten ve cenebilerden hiçbir şey beklemeyecekler, yollarını, köprülerini, limanlarını, şimendüferlerini, kanallerini, vapurlarını, fabrikalarını kendi teşebbüs ve faaliyetler ile vücade getireceklerdir.

17- Arazi ve Evkaf kanunlarından başlanarak bütün kanunlar ıslah edilecektir. (İçtihad mecmuası. Sayı 55-57)

Garbcıların bundan evvelki bazı parçalarını iktibas ettiğim neşriyatına ve münakaşalarına bakılırsa bu programa şu birkaç maddenin de katılması lazım gelir:

18- Şer’i mahkemeler ilga ve nizamı mahkemeler ıslah edilecektir.

19- Mecelle ilga veya o derecede tadil edilecektir.

20- Mevcut elifbeyi Osmanî atılarak yerine Latin harfleri kabul edilecektir.

21- Avrupa kanunu medenisi kabul edilerek bugünkü evlenme ve boşanma şartları tamamiyle değiştirilecektir. Birden fazla kadınla evlenmek ve bir sözle karı boşamak usulleri kalkacaktır.

(Peyami Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, İnkılâp Kitabevi, s.58).

TOTALİTER REJİM

NİÇİN TERÖR

VE DÜŞMAN ÜRETİR

Devlet terörü ve rejim düşmanları, totaliter siyasal sistemlerin vazgeçilmez unsurlarındandır. Bir iktidar yöntemi olarak hem varlık nedeni, hem de varoluşunun doğal bir sonucudur. İktidara geliş aşamasında, sistemin oluşum sürecinde başvurulmuş bir vasıta olduğu gibi, rejmin bundan sonra hayatîyetini devam ettirebilmesi için gereken bir beslenme kaynağıdır da: Totaliter rejimler terör ve çatışmayla hayat bulur; iç ve dış düşmanlarla beslenir.

Tahakkümü altında bulundurduğu geniş halk kitleleri içinden düşmanlar tayin ve ihdas edip üzerlerinde terör, tedhiş, baskı ve sindirme politikaları uygulamak, yargısız infaz, gözaltında kaybolma ve faili meçhul cinayetleri alışılmış usuller haline getirmek, Faşizm, Nazizm ve Stalinizmin adeta alameti fârikalarıdır. **Mussolini, Hitler ve Stalin**'in iktidara gelişleri ve koltuklarını pekiştirme süreçlerinde olduğu kadar, ülke yönetiminde bulundukları uzunca bir dönemde de totaliter re-

jimin bu özellikleri hep ön planda olmuştur. Teknolojinin sunduğu imkanlarla tahrip gücü olağanüstü artmış olan günümüz despotları, **Hükümdar**'da öğütlenen gayri ahlaki yöntemleri ve iktidar biçimlerini **Makyaveli**'den asırlarca sonra tatbika koyma fırsatını yakalamışlardır.

Hiyerarşinin tepesinde yer alan Yüce Lider veya elit, yönetimi altında bulunan insanların problemlerini çözecek mucizevi ideolojik reçeteye sahip oldukları iddiasıyla ortaya çıkmış, başka herkesin kendilerine tabi olmasını emretmiş ve buna muhalefet edenleri "cennet idealinin münkirleri" olarak şiddetle cezalandırma yoluna gitmişlerdir. Bu tarz despotizmin en ilginç örneklerinden biri, Fransız İhtilali sürecinde Jakobenlerin uyguladığı terördür. **Özgürlük ve Eşitlik Dostları Jakobenler Derneği**'nin mensupları, devrimin kazanımlarını aristokrasiden gelebilecek "gerici" harekete karşı korumak bahanesiyle şiddet politikalarını yöneltmişler ve Fransa yıllarca Öz-

Mesut

KARAŞAHAN

gürlük ve Eşitlik Dostları'nın Aydınlanma adına sergilediği tedhiş ve sindirme hareketleriyle sarsılmıştır.

Totaliter rejimin teröre yönelmek ve düşman üretmek mecburiyeti onun yekpare bir toplumsal yapı oluşturmayı hedeflemesinden kaynaklanır. Tek bir ideoloji veya inanç, tek bir lider veya siyasal partiye bağlılık, toplumun istisnasız bütün fertlerine dayatılır ve her türlü cebir ve şiddet vasıtasına başvurularak mutlak itaat temin edilmeye çalışılır. Muhalefet, totaliter sistem için tahayyül dahi edilemez birşeydir. Her ne pahasına olursa olsun tek tip insan elde etmeyi amaçlayan bir rejimin tasfiyeci bir niteliğe bürünmesi kaçınılmazdır.

“Halkımızı korumak için, muhaliflerimize karşı sert ve haşın davranmalıyız. Hatta bireysel muhalefet yapan bir kimseyi kazara incitmek tehlikesiyle karşılaşsak ve birkaç iyi niyetli insan tarafından aşırı giden zorbalara diye yerilsek de böyle yapmak zorundayız. Zira biz Nasyonal Sosyalistler, fazlasıyla objektif ve insaniyetli

olduğumuz için tarihsel görevimizi yerine getirmeyecek olursak, hafifletici sebepler bizi inandırıcı kılmayacaktır. Sadece şöyle denecektir: Tarih mahkemesi karşısında görevlerini yerine getirmediler.” Gestapo şefi Reinhard Heidrich'in bu sözleri Nazi devlet terörünün hangi mantık ve meşruiyet zemininde gerçekleştirildiğinin ipuçlarını veriyor (Buchheim, s. 47). Nazi liderliği sadece “tarih mahkemesi” karşısında bir sorumluluk taşıdığına göre, eylemlerinin yeryüzünde basit insanlar tarafından oluşturulmuş bir hukuk sistemi ve mahkemece yargılanması, yersiz ve haddini

bilmez bir davranış(!) olacaktır. Böylesine ağır bir sorumluluk (!) taşıyan kimseler için, beşer topluluklarında genel kabul görmüş temel hak ve özgürlükler gibi kavramlar, bağımsız yargı ve hukukun üstünlüğü gibi nosyonlar ayakbağı olmamalıdır.

SS şefi Himmler de benzeri argümanlarla yaklaşacaktır, komuta ettiği hücum taburlarının işlediği cinayetlere. “Almanya'nın geleceği uğruna” ülke içinde onbinlerce insanı öldürüp yüzbinlercesi-

ni yerinden yurdundan eden, muhalif diye damgaladığı kimseleri kâh toplama kamplarına tıkıp kâh köşe bucak sürek avları düzenleyen birlikleriyle övünebilmiş ve bu sistematik devlet terörünün ahlaki ve hukuki bir açıdan değerlendirilmesine karşı çıkmıştır (Buchheim, s. 50).

Burada hemen ilave etmek gerekir ki, Naziler için terör aynı zamanda bir propaganda vasıtası olmuştur. Gerek iktidara yürüyen hareketin gerekse yerleşmiş totaliter rejimin dost düşmana karşı güçlü ve sağlam oluşunun bir ispatı, kararsız kitlelerin itaatinin teminatı sayılmıştır. Hitler'in Kavgam'da belirtmekten çekin-

mediği gibi, “genç hareket, daha ilk gününden beri fikirlerini manevi araçlarla yayması, ama bu propagandanın da gerektiğinde kaba güçle desteklenmesi gerektiği görüşünü benimsedi” (Aktaran Bourderon, s. 140).

Keyfi yönetimin en uç örneklerini sergilemiş olan yüzyılımızın despot yönetimleri, muhalif insanlara karşı tatbik ettikleri en acımasız ve insanlık dışı davranışlarını yine de belli bir mazeret ve meş-

İç ve dış düşmanlarla kuşatılmış olma retoriği iktidarını halka izah ve benimsetmekte ciddi sıkıntıları olan her despot ve gayri meşru yönetimin sarıldığı ilk çaredir. Bazen geniş halk kesimlerini dahi düşman kategorisine düşürecek yasal düzenlemelere bu amaçla gidilir, Stalin rejiminin en gözde yöntemlerinden olan hayali örgütler kurup çökertme biçimindeki heyecanlı operasyonlara hep bu yüzden kalkılırlar.

ruluk zemininde gerçekleştirmeye çalışmışlar ve bu amaçla insanları suçlu duruma düşürebilmek için hayal dünyalarının zenginliği oranında türlü hile ve komplolara başvurmuşlardır. Meşhur imparator ve korsan hikayesinde olduğu gibi, bu adeta iktidar-muhalefet tiyatrosunda yönetimi elinde bulunduranlar hep haklı ve meşru, muhaliflerse hep haksız ve illegaldır; öncekiler kahraman ve iyi adam rolünü oynarken, öbürleri de mutlaka kötü ve kaybeden adam rolünü üstlenir.

Stalin despotizminin en gözde dekorunu oluşturan ve çökertile çökertile bir türlü sonu getirilemeyen hayali örgütler furyasından önce, Hitler iktidarının ünlü **“Reichstag yangını”** sayesinde gerçekleştirdiği terör ve sindirme hareketlerine bir göz atalım. Reichstag, yani Alman parlamento binasının ateşe verilmesi hadisesi, devlet terörüne zemin hazırlamak amacıyla tezgahlanan komploların en ilginç örneklerinden biridir. İddialara göre Reichstag'ı kundaklama fikrini Nazi şefi Goebbels ortaya atmış, Goering ise “yangından sonra hemen tutuklanacakların listesini hazırlamasını” Gestapo lideri Rudolf Diels'e emretmişti. Nazilerin tasarladıkları işi gerçekleştirmek üzere “komünist” diye bilinen ve akli dengesi zayıf bir şahsı bulmuş olmaları ise, komployu mükemmel bir kıvama getirmiştir.

Nazi iktidarının daha ilk haftalarında gerçekleşen bu yangın olayının hemen ertesi günü Hitler hükümetinin çıkarttığı **“Halkın ve Devletin Korunması”** başlıklı bir kararname, devlet terörünün başlayacağını resmen ilanı gibidir. Bu kararnameyle anayasanın kişi hak ve hürriyetlerini garanti eden yedi bölümü birden ortadan kaldırılıyor, basın özgürlüğünün yokedilişinden polisin ev arama izninin gereksizleşmesine kadar bir dizi değişiklikle tedhiş ve sindirme politikalarının önü açılıyordu. Hatta kararname, silahlı kimselerce “huzurun ciddi bir şekilde ihlali” de dahil olmak üzere, pekçok suça idam cezası getirebiliyordu. Suçların tanım ve tespitinde kullanılan bu tür esnek ifadelerin terör rejimlerinin güvenlik mahkemeleince nasıl yorumlanıp tatbik edilebileceğini tahmin etmek ise zor değildir kuşkusuz. Nitekim Hitler döneminin yargısız infaz ve gözaltında kayıp-

larından tutunuz da, sayısız milletvekilinin tutuklanarak Meclis'te üçte ikilik çoğunluğun sağlanmasına kadar bir dizi terör eylemi ve hukuk dışı uygulama hep bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Bazen mahkemenin verdiği kararı hafif ve yetersiz bulan SS birlikleri kurbanlarını mahkeme çıkışında tutuklayıp toplama kamplarına tıkmışlar, bazen de dönemin ünlü müzik eleştirmenlerinden Dr. Willi Schmid'in başına geldiği gibi, isim benzerliği dolayısıyla tamamen alakasız kişileri tutuklayıp birkaç gün sonra ancak tabut içinde geri gönderivermişlerdir (Shirer, s.253-292).

Devlet eliyle terör ve düşman ihdasının Sovyet versiyonuna geldiğimizde, burada da Stalin döneminin hayli zengin ve yer yer orjinal örneklerini görüyoruz. Stalinist terör ve korku rejiminin ortaya çıkmasında bizzat Stalin'in kişisel yetenek ve karakterinin oynadığı önemli rolün yanısıra, Marksist-Leninist düşünceye hakim olan tarihsel zorunluluk fikri de önemlidir. Hatta Sovyet yöneticilerinin Nazilerinkinden daha da ağır bir tarihsel görevi omuzlanmış olma inancını taşıdıkları söylenebilir. Diyalektik ve tarihsel materyalizmin öngördüğü süreçte kapitalist aşamayı sosyalist ve komünist evrelerin takip edeceğine muhakkak gözüyle bakıldığına göre hiç kimse tarihin bu kaçınılmaz istikamet ve gidişatına karşı direnmemek, bilakis bunu çabuklaştıracak katkılarda bulunmalıdır.

Tarihin bu zorunlu akışına direnenlerle birlikte Stalin'in muhalifler kategorisine bir de **“halk düşmanları”** eklenmiştir. Uygulamadan anlaşıldığı kadarıyla bu tabirdeki halk ile kastedilen Stalin, düşmanlarsa Stalin'in parti genel sekreterliği koltuğunda rakibi olma ihtimali bulunan kimseler, onlara bağlı olanlar veya bağlı olmakla suçlananlardır.

Kruşçev'nin belirttiğine göre daha 1927'de Stalin yönetimine muhalif olabilecek **Troçkist-Zinovyevci** çizgideki parti mensuplarının sayısı son derece cüzi bir rakama inmişti ve **“kitle terörü için hiçbir nedenin olmadığı”** açıldı. Ancak yine de Stalin **“Troçkistlerin... tasfiyesi** işinde parti çalışıl-

malarının ve kullanılan yöntemlerin yetersizlikleri”nden şikayet ediyor, “sosyalizme doğru ilerledikçe sınıf savaşının keskinleşeceği bahanesiyle kitle terörü politikasının teorik gereçesini oluşturmaya” çalışıyordu (Kruşçev, s. 29). Şu halde Stalinist totaliter rejimin düşman ihtiyacının Nazilere nazaran daha şiddetli olduğu ve dolayısıyla daha derin bir meşruiyet krizi içinde bulunduğu söylenebilir.

İç ve dış düşmanlarla kuşatılmış olma retoriği iktidarını halka izah ve benimsetmekte ciddi sıkıntıları olan her despot ve gayri meşru yönetimin sarıldığı ilk çaredir. Bazen geniş halk kesimlerini dahi düşman kategorisine düşürecek yasal düzenlemelere bu amaçla gidilir, Stalin rejiminin en gözde yöntemlerinden olan hayali örgütler kurup çöktürme biçimindeki heyecanlı operasyonlara hep bu yüzden kalkışılır.

Gürcistan’da ortaya çıkarılan (!) Milliyetçi Migreliyan örgütü Stalin döneminin tipik kompolarından biridir. Komünist Parti Merkez Komitesi’nde konuyla ilgili alınan kararları bizzat Stalin dikte ettirmiş, birçok “sadık komünisti” örgütle irtibatlandırarak suçlamış ve dış güçlerin yardımıyla Sovyet yönetimine kasteden bir örgütü çökerterek ülkeyi uçurumun kenarından kurtarmıştır!

Ülkenin bölünmez bütünlüğünü tehdit eden ve son anda ortaya çıkarılan bir diğer örgütlenme de doktorların içinde yer aldığı bir fesat girişimiydi. Yine isnat edilen suçlarla uzaktan yakından alakası olmayan kimseler, Stalin’in olağanüstü hayal gücüyle ve mesela Devlet Güvenlik Bakanı Ignatiev’e yönelttiği “doktorlardan itiraf alamazsan, kelleni uçururuz” gibisinden tehditlerle, soruşturma yargıcına bizzat önerdiği “döv; döv; bir daha, bir daha döv” diye özetlenmiş yöntemlerle hain ve düşman ilan edilmiş, ihanetleri kanıtlanmıştı. Doktorların itiraf tutanakları politbüro üyelerine dağıtıldıktan sonra Stalin’in etrafındakilere söylediği şu sözler kara mizah konusu olabilecek niteliktedir: “Yeni doğmuş kedi yavruları gibi körsünüz. Bensiz haliniz ne olurdu acaba? Düşmanların nasıl tanınacağını bilmediğinizden ülke mahvolurdu.” (Kruşçev s. 58).

Şu halde totaliter bir rejim kendi halkını devamlı bir surette olağanüstü ve seferberlik halinde yaşatmak zorundadır. Vatandaşın her an hissettiği iç ve dış düşmanlarla kuşatılmış olma ve ülkenin bölünme tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu zehabına kapılma duyguları, sistemin sahiplerince olağanüstü yasa ve yönetmeliklerin, uygulama ve icratların teminatı addedilir. Rejimin halka dayanmayan temellerinin, çözüm üretemeyen politikalarının sorgulanmaktan uzak tutulabilmesi, bu tür bir atmosferde daha kolay olabilmektedir. Gayet iyi niyetli olumlu ve yapıcı bir şekilde sistemin işleyişine eleştiri veya öneri getirenler, derhal “hain” olarak damgalanabilmekte, “ülkenin içinde bulunduğu bu nazik dönemde” adeta dış güçlerin maşası gibi hareket etmekle suçlanabilmektedir.

Sonuçta doğruların ve gerçeklerin dile getirilemediği, bu yüzden uygulanan politikadaki aksaklık ve yanlışlıkların telafi edilemediği ve topyekün bir halkın enerji, üretkenlik ve verimliliğin bastırıldığı, sefaletle mahkum edilmiş ülke manzaraları ortaya çıkmaktadır. Devlet terörü ve “hain” avlama kampanyaları, baskı ve sindirme politikaları aklen ve ruhen sağlıksız ve dengesiz bir insan tipi üretmekte, insanlar, düşünce ve inançları farklı, davranışları farklı olan, sürekli bir ikilem ve çıkmazı yaşayan, şizofreni sınırında bulunan kimseler haline getirilmektedir. Yönetenlerin iç ve dış düşman paranoyası, yönetenlerin ise kişilik bölünmesi ve ikiyüzlülükle malül bulunduğu bir ülkede huzur ve sükunu, refah ve mutluluğu aramaktan daha beyhude ne olabilir? Yönettiği ülkeyi böyle bir sefalet, zillet ve çöküşle mahkum etmekten daha haince ve düşmanca başka ne olabilir? ■

KAYNAKÇA

- Hans Buchheim, Totalitarian Rule: Its Nature and Characteristics, Wesleyan University Press, Connecticut, 1968.
Roger Bourderon, Faşizm, çev: Kenan Somer, Onur Yay., Ankara, 1989
S.N. Kruşçev, Kişi Kültüne Karşı, çev: Ahmet Fethi, Pencerre II, İstanbul, 1991.
William L. Shirer, Nazi İmparatorluğu, çev: Rasih Güran, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1992, c.1.

İSLÂMCILAR VE AHLÂK

Türkiye’de İslâm (İslâmcılık) halk arasında yaşayan Kur’an ahlakının toplumun bütün kesimlerini, -bu arada yönetici eliti de- davasına çağırان bir hareket olarak doğmadı. Belki bunda “*Kur’an ahlakı*” kavramının nasıl bir muhteviyat kazanacağına dair şekillenmiş bir mutabakat olmamasının payı vardır. Ama bence asıl neden İslâmcılığın dünyevi emellerin kullanabileceği referansların tümünü kendi içinde barındırabilmesi, ama kendisinin toplumsal hiç bir kesimin “*yaşam biçimi*” şeklinde temayüz edememesidir. Diğer deyişle Türkiye’de İslâmcılık fikri sözkonusu olduğunda, değerlendiren kişinin durduğu yere bağlı olarak herkes ve her zümre İslâmcı olarak nitelendirilebilecektir. Buna göre İslâmcılık onu kullananın niyetine göre, yönetim mekanizması, muhalefet ideolojisi, kültürel sığınma, protestan kapitalizminin benzeri bir “ethos”, psikiyatrik telkin teorisi, proleterin işverene karşı görevler, vazife ahlakı, vs. içerikler kazanmaktadır.

İslâmcılık fikri, toplumda yaşayan kesimlerin zihinlerinde ahlak umdele-ri bakımından temayüz etmiş bir davranış kümesini ifade etmemektedir. Bilakis milliyetçilik, muhafazakarlık, liberalizm gibi ideolojilerin tabii ve kadim müttefiki olarak kendi başına ayakta duramayan, bu “komşu” ideolojilerle kendine yol açmaya çalışan bir siyasi proje gibi algılanmak isteniyor. Bu yaklaşımı itibariyle İslâmcılık bireysel ahlaktan ziyade etik bir tavrı olmayan; mesela toplumsal yapıya görüngüleriyle çıkamayan, çıktığı zaman bile işletmeleri, okulları, kursları, camileri, güzelleştirme vakıfları vs. gibi siyasi kadrolar yetiştiren veya bu kadrolara ekonomik destek veren kurumlaşmalarıyla kendini belli eden bir ara malzemedir. İslâmcılık, kendine edindiği bu kimliğiyle varmak istediği bir menzili olmayan, toplumun bütün kesimlerince tanınıp bilinen ahlak umdeleriyle anlamayan, bu nedenle de toplumsal bir birliği irade etmeyen menzilsiz bir meslektir. Bir topluluk toplum olmayı irade ettiğinde ahlak

Haluk
BURHAN

esaslarını (manifestosunu) ortaya koymadan hareket edemeyecektir. Varmak istediği menzili keşfedecek ahlak o toplumdan önce yola çıkar ve arkasından gelecek büyük topluluğun ilk işaretlerini verir. İslâmcılık bu işaretleri verememiş ve projesi olan ideolojilere adam yetiştiren bir aracı kuruma dönüşmüştür.

Biraz acımasız gibi görünen bu yargıların, Türkiye'nin son otuz yıllık tarihi ele alındığında, sosyal problemlere sağlıklı bir yaklaşım getirilmediği gerçeği karşısında yanılsanamayacağı düşüncesindeyim. Türkiye'nin son otuz yıllık tarihinde onar senelik dönemlerde geçerli olmuş krizlerine İslâmcılık kendine has duruşu ile cevap veremedi ve bunalımlar altında ezilen kesimlere, gerek kimlik edinimi açısından gerekse de sosyo-ekonomik alt-üst oluşa kanat germe açısından herhangi bir teori-pratik geliştiremedi. 70'li yıllarda şehir ve kasabaları sağ-sol parselizasyonuna uğratan tedhişçi propaganda, 80'li yıllarda can güvenliği adına bütün hakların kısıtlandığı sıkıyönetim ve onun gider faturaları (enflasyon, ücret kesintileri, hayali ihracatlar, siyasi yasaklar vs.), 90'lı yıllarda ise dünyanın ekonomik globalizasyonunu neticesi uygulamaya sokulan pazar teknikleri, tüketicilik kültürü kentleşme (toplu konut) problemleri karşısında İslâmcılığın herhangi kısa-uzun vadeli bir cevabı ortaya çıkmadı. Bütün bu dönemler boyunca İslâmcılık hakim yaklaşımın temel mantığının kendisinde de bulunduğunu deklare eden bir tavırla gündeme geldi. Örneğin 70'li yılların sağ-sol çatışmasında, İslâmcıların "Bu kavgada biz de varız ve üçüncü ideolojiyiz." şeklindeki yaklaşımları çatışmanın topluma bütün vecheleriyle indirilme gayretinin başarılı olmasının yansıması sayılmalıdır. İslâmcılık bu çatışma ortamında tıpkı diğer ideolojiler gibi

"şehit"ler edinerek kendi kampını tahkim etme yolunu seçti; fakat hiçbir zaman kavgayı sona erdiren arabulucu kimliği edinmeyi denemedi. Örneğin Hz. Muhammed'in (a.s.v) Mekke'de Kabe duvarının inşasından sonra Hacer'ül Esved'in yerine yerleştirilmesinde bulduğu adaletli çözümü islamcıların 70'li yılların kanlı ortamından çıkartamadığı bugüne değin vurgulanmadı. 80'li yıllarda İslâmcılığı sol ve sağ grupların ezilmesinden gizli bir haz duyar bulmaktayız. İslâmcılık değişik

İslâmcılık peygamberlere duyulan güven hissini bu topluma veremedi. Toplumsal alan İslâmcılara sıdk, emanet, fedakarlık, iffet, doğru söz, fazilet vs. kavramları yakıştıramadı. Dolayısıyla sol ya da sağ hiçbir ideolojinin bağlıları, hiç bir toplumsal çevre, ülkede yaşayan hiçbir din (hristiyanlar, yahudiler, süryaniler) ve bu ülkenin ikinci 'öteki' mezhebi (aleviler) İslâmcılara Mekke'de Peygamber'e Ebu Talib'in kanatlarını gerdigi gibi kucak açmadı. İslâmcılar da buna talip olmadı.

versiyonlarıyla darbenin anayasal inşacılığını toplumsal alt kesimlerde yenden üretti. 90'lı yıllar da hakim kültür global sermaye hareketliliği idi ve bu kültür İslâmcı fraksiyonlarca endüstri yatırımları, ulus-ötesi eğitim kurumları, yastık altı tasarrufların kapitalist ortama taşınmasını üstlenen finans hareketleri şeklinde derhal benimsendi. İslâmcılık mantalite bakımından dönemin hakim kültürüne yaklaştı, çatışma ve gerilime girmede; ancak sahneye çıktığı her dönemde hakim kültürü kendi elleriyle işletmek yahut ortak olmak istedi. Hiçbir zaman kendi değerleri nedeniyle eleştirilmek istemedi ve değerlerinin karşı olduğu şeyi sunarak "Biz şuna karşıyız." diyemedi.

Bu da kavimlerinin peygamberlerine "seni aramızda emin bir insan olarak tanıyoruz." şeklindeki hitaplarının İslâmcılar tarafından üretilemediğini gösteriyor. İslâmcılık peygamberlere duyulan güven hissini bu topluma veremedi. Toplumsal alan İslâmcılara sıdk, emanet, fedakarlık, iffet, doğru söz, fazilet vs. kavramları yakıştıramadı. Dolayısıyla sol ya da sağ hiçbir ideolojinin bağlıları, hiç bir toplumsal çevre, ülkede yaşayan hiçbir din (hristiyanlar, yahudiler, süryaniler) ve bu ülkenin ikinci 'öteki' mezhebi (aleviler) İslâmcılara Mekke'de Peygamber'e Ebu Talib'in kanatlarını

gerdiği gibi kucak açmadı. İslâmcılar da buna talip olmadı.

İslâmcılık güven telkin etmediği gibi iktidarın pekişmesi uğrunda politik taşeronluk yapan zümreler şeklinde oluşum gösterdi. İktidarın veya iktidar namzedi muhalefetin söylemleriyle uzlaştı. Umdu ki başardığı uzlaşma ile yetiştirmek istediği kadroların önü açılacak, yönetici elit içinde temsil edilecek. Bu konuda umduğunu bulamama gibi bir neticeyi elde ettiği söylenemez. Fakat uzlaşısı erdemin maddi şeylere tahvil edilebilir olduğuna dair yanlış bir kanaatin doğmasına da vesile oldu. İslâmcılık, kendine bağlı kesimleri manipüle ederken de, kendisine politik taşeronluk hizmeti verenlerle anlaşırken de ahlakın kendi başına bir erdem olduğunu, bir ücreti bulunmayacağını öğretebilmek fırsatını tepti. Zaman zaman ahlaki bir iç muhasebe yaşayan soylu insanlar bile ahlakı, toplumun örnekliliğine “hareket” namında yansıtamadılar. Mehmet Akif kendini “sürdü”, Elmalılı Hamdi “hücresine girdi”. Bu örnekler toplumun ders alıp katılacağı bir ahlak hareketi olmadı. Bireysel bir tercihten öteye geçemedi.

İslâmcılık neyi istediğini ortaya koyabilmekten de uzaktı. Kendisini “halkım” dediği şeye anlatabilmekten acizdi. Aslında yaslandığı bir “halkı” bulunduğu da şüphelidir; çünkü çekirdek aileye dönüştü. Apartmanlarda yaşamayı seçti. Çocuğunu kreşte büyüttü. Koleje gönderdi. Masraflarını karşılamak için kadının feminist taleplerini benimsedi. Karı-koca çalışıp evin maişetini birlikte karşılamayı denedi. Modern yaşama talip oldukça gündelik yaşamdan kopuldu. Örneğin Halk Ekmek bayilerinde ekmek almak için uzun kuyruklarda beklemedi. Kapıcılıktan kurtuldu; doktor, mühendis, araştırma görevlisi, sosyolog oldu. İşportacıyı, hamalı, dolmuş şoförünü, gündelikçiye kendinden ayırdı. Dinin “dipte” nasıl yaşanabileceği sorusunu sormadı. Böylece dinin “dipte” nasıl yaşanamayacağına dair gizli bir telakki geliştirdi. İslâmcılık sınıfsal tercihlerini diplomaların açtığı kapıların ardında aradı. Bu arayışla kendine en yakın duran zümrenin yönetici elit katı olduğunu hissetti. İslâmcılık; seçkin, entellektüel, yönetici kavramlarının omuzlara bıraktığı yükü çok iyi taşıdı. Entellektüelizmi beslediği oranda halkın te-

olojik yaklaşımlarına sahip katkılarda bulunmadı. Dili yabancılaştı. Böylece hem ideolojik hem sınıfsal kopmanın, ayrışmanın temellerini hazırladı.

Projesi bulunmadığı için İslâmcılık sınıf taşıyıcılığı yapmaya yönelmiş bulunuyor. Yetiştirdiği bireylerini modern yaşamın kurumlarına dahil etmekten daha şümüllü bir bakış geliştirmede. Üstelik bunu kendi entellektüel-zihnî değişimini toplumun takdir etmesi gerektiği gibi algılayarak istedi. Yani dinin yasakladıklarını terketmenin (içkiden el çekmenin, namazı kaçırmadan ea edebilemenin) değerini Allah’ın vereceği ecire değil toplumun değerlendirmelerinin sağladığı karizmaya taşımak istedi. Entellektüel yaşamı ile dinî bilgilere vukufiyetinin kendisine toplumsal bir alan açmasını talep etti. Böylece dininden bî-haber aydın tipinin halktan kopuk tarihini aşmayı denedi. Ancak erdeminin bedelinin yine erdem olduğu gerçeği ile karşılaşınca bu bedeli ödemeye razı olmadı. Başörtüsünü kabul etmeyenlere (yani kendisini sınıflarına dahil etmeyenlere) karşı sınıfçı mücadele vermekten başka bir çıkış bulamadı. Bu anlamda hakları elinden alınmışların, yani mazlumların giyitini üstüne giyemedi. Kendisini İslâmcı olarak tanımladıkları halde toplumsalın içinde hırpalanan “esmer”lerden, proleterlerden, işsizlerden, hastane kapısında bekleyenlerden daha mazlum olamadı. Nebilerin uğradığı boykota rastlamadı. Bu anlamıyla İslâmcılar diploması olmadığı halde erdemleri ve değerleri bulunan halk kesimleri arasında ahlak abidesi gibi temayüz edemedi.

İslâmcılar, ne olursa olsun şehrin kapısını zorlayıp içeri girmeyi, haccı eda etmeyi hayal eden, ama Hz. Muhammed’in (a.s.v) imzaladığı anlaşma (Hudeybiye) nedeniyle isteğini yerine getiremeyen Ömer (r.a) gibi infial içindedir. Oysa Muhammed (a.s.v) şehrin kapısından geri dönmeye, mültecilerin iadesini tek taraflı olarak taahhüt etmeye imza koyduğunda Mekke’nin tarafsızlığını teminat altına almıştı. O biliyordu ki hacc için şehre girmek Mekke’yi değiştirmeyecekti; ama Mekke’nin tarafsızlığını teminat altına almak ve “dışarıda” kalmış olmak Hayber’in kapılarını açtıracak, erdemli bir zaferi ahlaka hediye edecekti. ■

Küresel Kültürün Kendisi İçin Belirlediği Yeni Düşman SİYASAL İSLAM- II

Yazarımız, önceki sayımızda, "Siyasal İslam" kavramını ele alarak bu kavrama yüklenen çeşitli anlamları irdemişti. Bu yazıda ise, Siyasal İslamın uluslararası sistem tarafından neden bir "tehdit" olarak algulandığını ve hedef tahtasına oturtulduğunu araştırıyor.

BATININ BİR STRATEJİK DÜŞMANI OLARAK SİYASAL İSLAM

İran devriminden beri İslam, küresel Batı düzenini tehdit eden bir oluşum olarak düşünülmektedir (el-Efendi, 1994, 80). Çünkü küresel kültürü ırgalama gücünde olmayan bu hareket bile, İslam'ın kendine verilen misyonunun dışında bir görev yerine getirebileceği düşüncesine sebep olmuştur. Gerçi bu düşünce Batı'da yeni değildir, yarım yüzyıl komünist blok yegane düşmandı ve müttefik kabul edilen müslüman ülkeler bir yeşil barış hattında yerlerini almışlardı. "Müttefik, bir düşmandan sonraki düşman" ilkesince, marksizm cepheden çekilince onun yerine "**müttefik İslam**" oturtulacaktır.

Konuyu açabilmek için İslam'ı Batı'nın gündemine getiren ortamı hatırlatalım: 1990'lı yılların başlarına doğru Doğu Bloku yıkılmış, ortada tek sistem liberal demokrasi kalmıştı. Fukuyama gibi siyasal bilimciler onun alternatifsizliğini "**Tarihin Sonu**" olarak ilan etmişlerdi. Ne var ki yine de potansiyel tehlikeler vardı ve bunlardan birisi "**Siyasal İslam**"dı.

Oliver Roy Batı için umut verici bir açıklama getirmişti: Siyasal İslam iflas etmişti. Ona göre hızlı bir gelişme gösteren ve İran gibi bazı ülkelerde iktidara gelen Siyasal İslam, bazı hukuki devrimlerin dışında hiçbir şey yapamayacağını göstermiş, modern dünyanın kötü bir kopyasını ortaya koymuştu (Roy, 1994, 47). Hatta

manevi bir yoksulluk içinde uygulandığı hiçbir yerde problemler çözülmemiştir. İran'da bir devletçiliğe, Afganistan'da ise geleneksel bir bölünmüşlüğe sebep olmuştur...

Ne var ki Roy'un bu çarpıcı açıklamaları (Siyasal İslam'ın bu perişan hali) Batı için tatmin edici olmamış, rakipsizliğini bir türlü kabul edememişti. Esasen global kültürün sıkıntılarının kendine ciro edilebileceği, bir alternatif oluşuma (bir abalıya) hep ihtiyaç vardı ve bu her şeye rağmen Siyasal İslam'dı, yani İslami potansiyel birikimdi. Bu görüşü de ABD'li siyaset bilimcisi Samuel P. Huntington dile getirmişti.

Huntington, 1993 yılında yayınlanan ve "**Medeniyetler Çatışması**" diye bilinen ünlü makalesinde özetle şöyle diyordu: Bugün dünya kültürel olarak iki bloktan oluşuyor: "Batı" ve "geri kalanlar". Batı ABD ve modern kültürü temsil eden Avrupa'dır; geri kalanlar ise ona karşı bir ittifak oluşturmuş bulunan Konfüçyen ve özellikle İslam Medeniyeti'dir. (Huntington, 1997, 32). Şüphesiz değişik açılardan Huntington'u destekleyen daha başka proje uzmanları vardır; İ. Wallerstein ve Z. Brezinski bu isimlerden sadece iki örnektir.

Buna göre Batı, dışındaki oluşumları kendine rakip bilmektedir. Halbuki modern kültüre uyarlanmaya çalışılan Çin'in de halklarıyla yeterince barışık olmayan Ortadoğu devletlerinin mutlak Batı yanlısı yönetimlerinin de ne dereceye kadar ra-

**Mustafa
AYDIN**

kip olabilecekleri tartışılabilir. Hatta kısaca denilebilir ki buralardaki siyasal güç birikimleri genelde Batı'ya karşı değil, öncelikle halklarının İslami gelişmelerine karşı vardır.

Batılı stratejistler tehlike olarak gördükleri İslam'ı sadece siyasallık gibi kavramlarla nitelemekle yetinmemekte "militan İslam" gibi kavramlar bile kullanılmaktadırlar. Mesela NPQ muhabirinin ifadesine göre militan İslam, devlet peşinde koşan veya marjinalliklerde şiddete baş vuran İslam değil, Batılı değerlerin evrensel ölçekte hayata geçirilmesine karşı bir İslam anlayışıdır. (Huntington, 1997, 24). Yani gücü ne olusa olsun, sonuç itibarıyla kültürel tavır olan bir İslam anlayışı şiddetle eş tutulmaktadır.

Müslümanı, anlayıştan yoksun, kan dökücü bir tip olarak üretmeye çalışan ve tarihsel dayanaklardan da yoksun bulunan bir anlayış değişik alanlarda sürmektedir ki bunların en önemlilerinden birisi NATO çevresinde olup bitmektedir.

Doğu blokunun yıkılmasından sonra Varşova Paketi'nin tasfiyesiyle hedefsiz kalan ve asıl işlevini yitiren NATO, varlığını sürdürebilmek için kendine yeni düşman(lar) belirleme durumundaydı. Bu çerçevede Batı global yapısı kendine bir alternatif bulmuş, ona karşı örgütlenmeye, mevcutlarını güçlendirmeye başlamıştı. NATO dilinde bu yeni hedef "güneyden gelecek tehdit" idi. (Aynı eser, 72). Gerçekten de bu kuruluş artık, kuzeye değil, yarım yüzyıl işbirliği yaptığı, kendisinden destek gördüğü güneye karşı vardı.

Güneyden gelecek tehdit her ne kadar Konfüçyen-İslâm (Çin-müslüman işbirliği(!)) olarak nitelendiriliyorsa da, şüphesiz bu öncelikli olarak İslam'dı. Buradaki İslam dünyasındaki devletlerin Batı yanlısı ve halklarıyla çelişik oldukları düşünülürse tehdit sayılan İslam'ın halk ve onun birikimi ve modern yorumunu ihtiva ettiğinde şüphe yoktur. İlginç olan da bir tarafta askeri bir pakün, diğer tarafta bir kültür olan İslam'ın, kurulan stratejinin iki karşıt cephesini oluşturmalarıdır. Bu çerçevede İslam lokalize edilerek belli bir cephe kalıbına dökülmeye çalışılmaktadır ki işte bu kalıbın adı Siyasal İslam'dır.

Söz konusu lokalize etmede mantık sınırını zorlayan argümanlar kullanılmaktadır. Mesela Ortadoğu'daki bazı devletlerin silah alımlarının Batı'nın global

kültürüne karşı güç birikimi olarak değerlendirilmesi, dünyada hristiyan nüfusunun ortalama yüzde yetmiş civarında bulunan müslümanların on yıl içinde hristiyan nüfusun önüne geçeceği, güçlü bir konfüçyen-müslüman işbirliğinin bulunduğu vb. bunlardan bazılarıdır. Şüphesiz burada anlatmak istediğimiz, Batı dünyasını, askeri-kültürel bir düşman cephesi olarak göstermek değildir. Aksi bir kurguyu deşifre etmek, Siyasal İslam iddiasının irtibatlı bulunduğu düşünce ve planı gösterebilmektir.

Batılı stratejistler tehlike olarak gördükleri İslam'ı sadece siyasallık gibi kavramlarla nitelemekle yetinmemekte "militan İslam" gibi kavramlar bile kullanılmaktadırlar. Mesela NPQ muhabirinin ifadesine göre militan İslam, devlet peşinde koşan veya marjinalliklerde şiddete baş vuran İslam değil, Batılı değerlerin evrensel ölçekte hayata geçirilmesine karşı bir İslam anlayışıdır. Yani gücü ne olusa olsun, sonuç itibarıyla kültürel tavır olan bir İslam anlayışı şiddetle eş tutulmaktadır.

Ülkemizde iki yıldır yaşanmakta olan bunalım sürecinin NATO kaynaklı bir projenin uzantısı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü burada kullanılan argümanlarda da esaslı bir benzerlik vardır: İç tehdit, İslami kurumsallaşmaların 8-10 yıl gibi kısa vadede akıl almaz bir konuma geleceklere ilişkin iddialar (mesela okullaşmada payı yüzde 6.5 olan İmam Hatip Liselerinin 2005 yılında yüzde altmış'ın üstünde bir orana sahip olup iktidarı ele geçireceklerine ilişkin iddia) genel geçer bir mantık düzleminde değil, ancak böylesi bir planın içinde bir anlam taşıyabilir.

Şüphesiz burada söylenen, ülkemizde yaşananların bütününe NATO eksenli bir hareket olduğu değildir. Çünkü bu, Siyasal İslam'la mücadele veren güç merkezlerinin iç hesaplara dayanan ikinci türden projeleriyle kesişmektedir. Burada ayrıca belirtmeliyiz ki Türkiye'de son zamanlarda Siyasal

İslam'ın yerine "irtica" kelimesi kullanılmakta ve İslami gelişmelere karşı verilen mücadelede daha etkin olma amaçlanmaktadır. Çünkü irtica, tüm belirsizliğine rağmen "siyasal"ın parametreleriyle takviye edilmiş vurucu bir kavramdır.

SONUÇ

Günümüzde İslam'ın iktidar peşinde olduğuna ilişkin söylem, İslam'ın kendinden hareketle ulaşılmış sonuçlar değil, konumundan çok, verildiği yerle ilgili bir açıklama biçimidir.

Şüphesiz İslam, başından beri her alanla ilgili olduğu gibi siyasetle de ilgiliydi. Bir kere bir devlet geleceğiyle birlikte varolmuştu. Ancak bu ilişkide tarihsel gelişimi itibarıyla ve özellikle modern dönemlerde kayda değer bir değişiklik de olmuştur. İslam daha ön-

ceki İslam toplumlarında yöneticilerin kendilerini meşrulaştırma bağlamlarının dışında siyasal görünmüyordu. Bunun nedeni halkın, kendini ilgilendirdiği her yerde, özellikle kişisel hayatında İslami eylemini sınırlandıran bir durumun olmamasıydı. Halbuki modern dönemlerde bu alanların önemli bir kısmı siyaset tarafından ele geçirilmiştir. Yani yaygın bir açıklama biçimiyle herkes için ortak olan ve halkın rahatça hareket ettiği kamu alanı siyaset tarafından işgal edilmiş, bu alanın içinde kalan dini eylemler de orasını terketmeye zorlanmış, kaldığı takdirde de siyasallıkla itham edilir olmuştur. Yani din siyasallaşmamış, siyaset dinselleşmiş, onun ilgi alanlarını da kendi kapsamına almıştır ki Türkiye'deki başörtüsü bunalımı bunun çarpıcı bir örneğidir.

Modern kültür, total yapıları, baskıcı ulus/devlet olgusuyla meydana getirdiği sorunlarla siyaset düşüncesinin altını çizmiş, zaman zaman müslüman gruplar bu diktenin doğal olarak etkisinde kalmışlardır. Bu çerçevede İslami siyaset ve devletten marjinalliklerde olsa bile söz edilir olmuştur. İşin gerçeği söz konusu modern diktenin dışında kendine has bir İslam devleti yoktur; müslümanın toplumsal hayatının sosyal organizasyonu gereği olarak zamana ve şartlara bağlı gerçekleştirimi içeren, diğer kurumlar gibi bir devlet vardır. Ama bunun altını çizen İslam değil, toplumsal ihtiyaçlar, taleplerdir. Aksi takdirde İslam adına modern dönemlerde varlığını sürdüren total bir "siyasal devlet" varolmuş olur. Esasen ne idüğü belli olmayan İslami devlet edebiyatıyla müslüman ne kendini var kılabilir ve ne de dökülmekte olan ulus devleti aşabilir. Çünkü bütün bunlar klişe ve sloganlar üzerine kurulu bir retorikten ibarettir, esaslı hiçbir siyasal analize dayanmamaktadır. Kaldı ki siyasete, devlete endekslenmiş bir İslam anlayışı dinin deruniliklerini alıp götürren bir şeydir. O. Roy'un bazı argümanlarında belirttiği gibi başarılı da değildir, çünkü kötü bir taklittir. Yine de unutulmamalıdır ki bütün bu düşüncelerinin gerisinde yatan şey, siyasal, toplumsal şartlardır, basitçe söylemek gerekirse bu kesitteki beklentilerin önemli bir kısmında İslami devlet, kısaca kurumsallaşmalara engel çıkarmayan, başındaki örtüyle partallaşmayan devlettir. Ne var ki siyasal devlet, egemenliğini, mevcut yargısını geçerli kılmaya endekslemiş bulunmaktadır.

Şüphesiz bunlar İslam ile siyasetin doğal ilişkileri söz konusu edildiğinde söyleyebileceğimiz şeylerdir. Sosyal-siyasal şartların iticiliğinde ortaya çıkan marjinal işlerdir. Halbuki yukarıda uzunca anlatıldığı üzere "Siyasal İslam" ile anlatılmak istenen, global kültürün ve İslam dünyasındaki siyasi mekanizmaların kendilerine alternatif saydıkları (salt siyasal değil) tüm İslami potansiyel oluşumdur. "Siyasal İslam" deyimiyile de ka-

naatımızca bazı sonuçlar hedeflenmektedir.

Bir kere Siyasal İslam iddiası gerçekte bir hayli kapsamlı olan İslami hareketi, siyaseti etikle karşılama ve ona kayıtsız kalma gibi formalist ve psikolojist bir ufka gerisin geri çekmeyi ihsas etmektedir; ikincisi halkın siyasetten uzaklaştırılmasıdır. Hatta daha ötede güç birikimi anlamına gelebilecek her türlü oluşuma müdahale edebilme kapısını açık tutmaktadır. Üçüncüsü ise lokalize ederek, daha doğrusu öyle bir görüntü vererek, mücadele edilebilir bir cephe oluşturmaktır (ki bu yolla ülkemizde geniş bir kesim uzunca bir zaman sırf RP ile mücadele edildiğini sanmıştır).

Daha da önemlisi "Siyasal İslam" küresel Batı kültürünün İslam'ı kendine alternatif olarak ifade edebilmesine yarayan bir kavramdır. Muhayyel bir tehdidin adıdır ki NATO gibi örgütsel yapılarla gündemde tutulmaya çalışılmaktadır.

Sözün kısası Siyasal İslam, onu asıl kullanan siyaset merkezlerine göre, bir kısım müslümanın siyaset üstüne söylemi ve yine belli pratikler aracılığıyla yürüttüğü siyasal hareketler değildir. Müslümanın potansiyel gücü, modern mantığa uygun olarak, kendini var kılmak için yeniden inşa etmeye çalıştığı sosyal, ekonomik, eğitimsel her türlü birikimdir. Mesela mahalle kursunu modern özel okullara, dershanelere çevirmek; bakkaliye işlemlerini marketlere, holdinglere dönüştürmektir. Niteleyicilere göre bu bir güçtür ve dolayısıyla siyasettir. İşleyiş bütünüyle modern anlayışa uygun olmasına rağmen de global kültüre aykırı, alternatif olmakla itham edilmektedir. Demek ki asıl siyasal olan İslam değil, global kültürün kendisi ve onu temsil ettiğini iddia eden yerli güç merkezleridir. ■

KAYNAKLAR:

- BULAÇ Ali, 1995, "Kitabı İslam-Ümmü İslâm ya da Ümmetin Kitaba Dönüşü", Bilgi ve Hikmet Üç Aylık Kültür ve Araştırma Dergisi, sayı: 10.
BULAÇ Ali, 1995/1, "Değişen İslam, Siyaset ve İslam" (Açık Oturum), Bilgi ve Hikmet, sayı: 12, İz Yayıncılık, İstanbul.
ÇELİK Ömer, 1995, "Siyasal Özgürlük, Siyasal Bilginin Epistemolojisi ve Radikal İslam", Bilgi ve Hikmet, sayı: 12.
El-EFENDİ Abdülvehhab, 1994, Nasıl Bir Devlet, Çev. Hasan T. Kösebalaban, İlke Yayınları, İstanbul.
GARAUDY Roger, 1992 Entegrizm, Çev. Kamil Bilgin Çileçöp, Pınar Yayınları, İstanbul.
GELLNER Ernest, 1994, Postmodernizm İslam ve Us, Çev. Bülent Peker, Ümit Yayıncılık, Ankara.
GÖLE Nilüfer, 1992, Modern Mahrem, Metis Yayınları, İstanbul.
GÜZEL Murat, 1996, "Siyasal İslam Abalı mı?", Tezkire, sayı: 9-10, Vadi Yayınları, Ankara.
HUNTINGTON Samuel P., 1997, Medeniyetler Çatışması, Dr. Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, Ankara.
KEPEL Gilles, 1992, Tanrının İntikamı, Çev. Selman Kırmızı, İletişim Yayınları, İstanbul.
MARDİN Şerif, 1993, Türkiye'de Din ve Siyaset (Makaleler 3), İletişim Yayınları, İstanbul.
HUNSON JR. Henri, 1990, Ortadoğuda İslam ve Devrim, Çev. Cemil Polat Halil Ekşi, Akademi Yayınları, İstanbul.
ROY Oliver, 1994, Siyasal İslamın İflası, Çev. Cüneyt Akalın, Metis Yayınları, İstanbul.
TEKİN Mustafa, 1995, "Batının Yanılsaması: Fundamentalizm", Bilgi ve Hikmet, sayı: 12, İz Yayıncılık, İstanbul.

TOPYEKÜN DEĞİŞİM PROGRAMLARI VEYA TÜRKİYE'DE JAKOBENİZM- II

Yazarımız Celaleddin Vatandaş, bu yazının ilk bölümünde, Türkiye'de II. Mahmut'tan bu yana uygulamaya konulan değişim programlarını, bir başka ifade ile Batılılaştırmal/modernleştirme çabalarının "tepeden inme", "Jakoben", "radikal" ve "darbeci" karakterini ortaya koymuş, bu bağlamda 1945'lere kadar devam eden süreci tahlil etmişti. Vatandaş, bu sayıda ise, '45'lerden itibaren uygulanan değişim programlarında meydana gelen "kurılma"ya işaret ederek yeni dönemdeki Batılılaşma sürecini ele alıyor.

ELITİN NİYET VE SOYLEM FARKLILIĞI

1945'i takip eden bir kaç yıl, son iki yüzyıldır kanallıze olunan süreçte otorite haline gelen ve Cumhuriyet döneminde etkisini olanca gücüyle açığa vuran elit zihniyetinin örtülü kalmış özelliklerini açığa vurmaı açısından çok önemlidir. Bu tarihin önemini, siyasal sistemde gerçekleşen değişimle sınırlamak konuyu basitleştirmek olur. Tek Parti idaresinden Çok Partili sisteme geçiş elbetteki önemlidir. Fakat bu, dikkat çekmek istediğimiz ve büyük önem atfettiğimiz durumun sadece görünen bir kesitini teşkil eder.

Belirttiğimiz gibi; sözkonusu yıllar önemlidir; bir kaç nedenden dolayı.

Öncelikle; daha geniş bir zeminde gerçekleşen ve halk katmanlarının şu veya bu şekilde etkilenmesiyle oluşan 'batılılaşma' eğilimiyle, jakoben zihniyetin en tipik örneği olan 'batılılaştırıcı' eğilim arasındaki farkı açığa vurduğu için önemlidir. Elbetteki her ikisi de yönelinen hedef ve söyleme yansıyan

biçimiyle aynı zihinsel, bireysel ve toplumsal değişimi öngörmektedir. Bu değişimin doğruluk değeri ayrı bir tartışma konusu. Fakat, eğer konu, bu ülke insanların bütün özellikleriyle Batı modeline uygun olarak değişimi ise, 1945 ve devamı olan yıllar 'batılılaştırıcı' zihniyetin iç yüzünü açığa vurmaı bakımından büyük önem ifade etmektedir. Zira, Batı'yı idealleştiren ve hatta kutsayan zihniyet, bu yıllarla birlikte, aslında idealinin de, kutsamasının da halkı aldatıştan öteye geçmediğini gizleyemez hale gelir.

Şurası kesin ki, eğer ideallerinde samimi olsalardı, batı modeline uygun değişimin bu yıllardan sonra daha yoğun ve yaygın şekilde gerçekleşmesi nedeniyle memnun kalmaları ve hatta bu süreci desteklemeleri beklenirdi. Ancak görüyoruz ki, esasında amaç Batı modeline uygun topyekün değişim değildir. Daha çok, kişisel veya sınıfsal çıkarlar ön plandadır. Bu nedenle, bir oranda ellerinden kaçırmalarına 10 yıl dahi dayanamayarak iktidarı tekrar el-

**Celaleddin
VATANDAŞ**

lerine geçireceklerdir. Bu ise bir başka sis perdesinin dağılmasına neden olur. İhtilalle otoriteyi tekrar tamamıyla ele alan batılılaştırıcı kadronun kimlerden teşekkül ettiği açık-seçik görüldüğü gibi, değişim projelerinin dayanağı olan gücün, elitin ideolojilerinden ve düşüncelerinden kaynaklanmadığını da açığa çıkarır. Güç silahtır. Köprü başlarının tutulmuş olmasındadır. Elit herşeyi sımsıkı elinde tutmaktadır ve ipleri biraz gevşetmiş olması, iktidarı terkettiği anlamına gelmez. Uygun bulduğu anda herşeyi tekrar avcunda toplar. Demokrat Parti'nin kuruluş hazırlıkları sırasında Celal Bayar'ın sarfettiği sözler bu durumun, içeriden birisinin itirafı olması itibarıyla oldukça anlamlıdır. Celal Bayar, "iktidar"ın temsilcileri olarak "Milli Şef'e ve Devlet Partisine muhalif olmanın varacağı sonucu 1945'te şöyle ifade eder: *"Ben bu işleri bilirim, adamı ipe kadar götürür."*"

Adnan Menderes

Elit'in uygulamalarından, sözlerinden açıkça anlaşılır ki; irtica elite destek olmamaktır, elitin otoritesini kayıtsız şartsız kabul etmemektir, halk olmaktır, halktan yana olmaktır, halkın iradesine değer vermektir.

İlk yıllar, Terakkiperver Fırka, Serbest Fırka gibi muhalif kardeşlerin susturulması, batılılaştırıcı elitin otoritesini alternatifsiz bir şekilde geçerli kılar. Ancak 1945 sonrasında artık çok şeyler değişmiştir. Bu yeni sürecin ilk günlerinde, batılılaştırıcı elit,

Rusya'nın toprak talebiyle, Amerika'nın demokratikleşme dayatması karşısında, Amerika'nın dayatmasına teslim olmaktan başka yol bulamaz. Muvazaa partileriyle ipleri elde tutabileceğini planlamış olması ise bu kararın alınmasını kolaylaştırır. Fakat, DP başlangıçta bir muvazaa partisi olsa bile, kısa sürede DP aracılığıyla iplerin bir kısmının elde tutulamaz hale gelmesi, plandaki yanlışlığa on yıl katlanmayı gerekli kılar. Sonra tekrar ipler toplanır, gerekli düzenlemeler gerçekleştirilir.

Bu süreçle ilgili olarak Adnan Menderes'in açıklamaları şöyle: *'Partimizin ilk kuruluş zamanlarında iktidar partisi yumuşak ve samimi göründü. Kısa bir müddet sonra Partimizin yurdun her tarafında teessüs etmeye ve kuvvetlenmeye başladığı görüldü. Bu durum birdenbire değişti. Partimizin henüz kurulmayan yerlerde kurulmamasını, kurulmuş yerlerde de dağılmasını hedef tutan tedbirler ve tazyikler bütün şiddetiyle başladı. Anlaşıyor ki, Halk Partisi'nin, ilk kuruluş zamanlarındaki oldukça yumuşak ve tahammüllü hareketi, partimizin hükümet ve iktidar partisi karşısında bir türlü yerleşemeyeceği, inkişaf edemeyeceği ve kuvvetlenemeyeceği kanaatinden ileri gelmekte imiş. Halk Partisi uzun seneler milletin kendisiyle beraber olduğu kanaatine göre yaptığı kesif propogandalara kendisi dahi o kadar inanmış bulunuyordu ki, partimizin birkaç vilayet merkezinden başka hiçbir yerde teessüs edemeyeceğine, üyelerinin pek mahdud sayıda kalacağına, kasabalara, hele köylere asla giremeyeceğine kendileri de inanmış bulunuyorlardı.'*¹⁸

Nadir Nadi de bu görüşleri destekler mahiyette açıklamalar yapar: *"DP'nin gelişmesi hızlı oldu. Durumu yakından izleyen CHP ileri gelenleri telaşlanmaya başladılar. Elleri kolları bağlı beklemek doğru değildi. Bir şeyler yapmak, harekete geçmek*

ELİTİN GELENEKSELLEŞEN İRTİCA SÖYLEMİ

Batılılaştırıcıların her biri ayrı ayrı değerlendirildiğinde bazı farklı sonuçlara ulaşılabilir. Ancak çok partili sisteme geçişle halkın iradesinin kısmen devreye girmesine katlanılamaması bir başka gerçeği daha açığa vurur. Anlaşılır ki, **'batılılaştırıcıların'** toplumun karşısına diktikleri hedef, ulaşılmasını istedikleri asıl hedef değildir. Söylemlerde yer alan ve Batı endeksli olan hedef, yaklaşıldıkça daha çok uzaklaşan, hiç bir zaman yakalanması istenilmeyen bir idealdir. Bu, niçin böyledir? Çünkü otoritelerini ve uygulamalarını ancak onunla meşrulaştırmaktadırlar. Hatta bazan birilerinin bu ideali ufuktan alıp hayatın içine çekmeye çalışmalarıyla, ihanete uğramış psikolojisine kapılacak ve bu yeni uygulamayı hemen yok edeceklerdir. Terakkiperver Fırka ve Serbest Fırka denemeleri bunun somut örnekleri olur. Mahiyeti o günden bu güne hiçbir zaman açıklanmamış olan **"irtica"** söylemiyle, değişim modelini ufuktan hayatın içine çekmeye çalışanları susturur ve konuşamaz hale getirirler. Fakat uygulamalar gösterecektir ki, **"irtica"** söylemiyle hep gizlenen şey **'batılılaştırma'** modelinin tutarsızlıklarını açığa çıkaran ve halk düzeyinde yaygınlık kazanan düşünce ve eğilimlerdir. İrtica'nın dinle ilgisi yoktur.

gerekiyordu, seçimleri öne almayı düşündüler. Normal olarak 1947'de yapılacak seçimleri 1946 yazında yapiverirlerse, henüz yurt ölçüsünde teşkilatını tamamlayamayan DP'yi kolayca yenebilirlerdi."¹⁹

Metin Toker ise elit kadronun nasıl yanıldığını şöyle ifade eder: "İnönü ve CHP sanıyorlardı ki, İkinci Dünya Savaşı gibi bir badireden Türkiye'yi selamete çıkardığından dolayı millet Milli Şef'e minnettardır. O'na ve partisine başkalarını ve onların partisini asla tercih etmeyecektir. Bu maceraya girmek istemeyecektir. Güvenini gene İsmet Paşa'nın kanadı altında arayacaktır. Böyle bir inanç, Serbest Fırka tecrübesi sırasında Gazi'de de bulunuyordu. O ve etrafı da düşünüyorlardı ki, Gazi memleketin kurtarıcısıdır. Bu memleket ona karşı oy kullanmaz. Halbuki 1930'ların havası gerçeğin bu olmadığını gösterdi."²⁰

JAKOBENİZMİN İFLASI

1945 sürecinin açığa çıkardığı bir diğer önemli özellik ise, jakoben yaklaşımlarla bu ülke insanlarını inanç ve düşüncelerinden, görünümlerine ve hayat tarzlarına kadar topyekün değiştirme programının başarısız kaldığıdır. Elit kadro 1945 yılında Amerika'nın dayatmasına, 'denize düşen yılana sarılır' sözünün hatırlattığı bir anlayışla teslim olur. Çünkü, o zamana kadar uygulanan değişim programlarının iflas ettiğini, sürecin tamamıyla aleyhlerine döndüğünü görmeye başlamışlardır. Bununla ilgili olarak, elit kadronun o günkü lideri İsmet İnönü, çoğu zaman ifade etmekten çekinse da hi, bazan gerçeği ağzından kaçırdığı da olur; şu örnekte olduğu gibi: "1945 ve 1946'da demokratik rejimi getirmeseydik, asıl kanlı ihtilâl o zaman olacaktı ve o zaman bugünkü pek kıymetli Atatürkçüler ağzlarına geleni söyleyip, memleketi; bir büyük harp badiresinden selamete çıkmış olan memleketi ayaklarıyla isyana itiyorlardı."²¹

Jakoben değişim programının iflas ettiğini itiraf eden batılılaştırıcı kadro mensuplarından diğer bazıların ifadeleri ise şöyle: CHP Erzincan Milletvekili Behçet Kemal Çağlar değişim programının geldiği aşamayı ve halkla kendilerinin durumunu 1949'da şöyle açıklar: "İnkılap yaptık, milleti harbe sokmadık diye halkın, altın heykelimizi dikeceği-

ni sanıyorduk. Ferih fahur demokrasiye başlayalım dedik. Baktık ki, halk bizi sevmiyor... Artık ağzımızla kuş tutsak, değil memleketi, dünyayı kurtarıcı tedbirler bulsak halkı tatmin edemez bir hale gelmiş bulunuyoruz."²²

Prof. Hikmet Bayur ise şunları ifade eder: "Bay İsmet İnönü'nün demokratik bir düzene girmemize razı, daha doğrusu buna mecbur olmasının nedeni iktidarın aşırı yıpranmış bulunması, kötülüklerin alabildiğine yapılmış olması, her yerde, kahvelerde, trenlerde, otobüslerde halkın açıktan açığa hükümete suçlaması ve hele o ana kadar her işin başında görünmeğe özendiği için en ağır kınamaların kendisine yönelmesi idi."²³

Metin Toker ise, jakoben değişim programının iflas ettiğini bir örneğe bağlı olarak şöyle ifade eder:

"[Çok partili döneme geçişte ilk kurulan parti] 'MKP [Milli Kalkınma Partisi]'nin ciddi bir tarafı yoktu... [Ancak] Türkiye'de CHP'ye karşı olmak arzusu öylesine kuvvetliydi ki, DP henüz kurulmamışken bu uydurma siyasi teşekkül bile yer yer rağbet gördü."²⁴

DP kuruluşunu takiben Celal Bayar'ın yurt gezisi sırasında yaşananlar ise, Jakoben elitin halkı ne hale getirdiğinin işaretlerini verir: Metin Toker anlatıyor: "Adana'dan Tarsus'a, Mersin'e gittik. Ben hep Bayar'ın otomobilindeydim. Halk he-

yecan içinde muhalefet liderini bekliyordu. Her yerde sokaklar doluydu. Millet Bayar'ı görünce: 'Yaşa babamız! Kurtar bizi babamız...' diye bağırıyordu."²⁵

BUGÜNÜN JAKOBENİZMİ VE DEĞİŞMEYEN KADERİ: BAŞARISIZLIK

Konunun çok boyutlu, yoğun ve derin olduğunun farkındayız. Ancak bütün bunların içerisinde bilhassa işaret etmeye çalıştığımız durum, bugünkü söylemle 'toplum mühendisliğinin', 'mühendislerin' planladıkları gibi uygulamaya aktarılamadığına, hem de ülkede tek güç ve irade olmalarına rağmen bunu başaramadıklarına dikkat çekmektir. Her ne kadar arada bir boy gösterip, varlıklarını sergilemeler, güçlerini halkın ensesinde hissettirseler de, uzun dönemde güç halktadır. Bu durum, jakoben

Celal Bayar

yöntemlerle gerçekleştirilen değişim programlarının en katı tarzda uygulandığı yıllarda dahi kendini hissettirecektir. Şöyle ki: Asker ve sivil elitin, zihinsel ve toplumsal değişim projelerindeki bütün ısrarlarına rağmen, bilhassa değişimin ‘topyekünlüğü’nde uzun süre ısrarlı ve tavizsiz olamaması çok önemlidir. Yıllar boyunca toplum ve bireyler gerek zihinsel özellikleriyle ve gerekse yaşam tarzıyla ‘yukarıdan bir etkiyle ve ani olarak’ değişikliğe uğratılmaya çalışılır. Bu konudaki kararlılık hiçbir zaman zaafiyete uğramaz. Ancak batılılaştırıcı seçkinlerin, siyasal sisteme, günlük hayatın modernizasyonuna, bireysel hayatın görünümüne ilişkin değişiklikleri bir anlık ‘vuruş’larla gerçekleştirme konusundaki ısrarları, ekonomi-politik, eğitim, sanayileşme, sistemin demokratikleştirilmesi gibi alanlarda aynı kararlılıkla açığa çıkmaz. Üstelik gerçekleşen değişimlerden de zaman zaman geri adım attıkları olur. 1945’li yıllar bunun en açık örneği olur. 1946 yılında genel seçime gidilir. Seçimin yöntemi, dünyada eşine rastlanması mümkün olmayan bir yöntemdir: Açık oy, gizli tasnif. Oyların seçim sonrasında yakılacak olması da önemli olan bir diğer özelliktir. Böylelikle bütün itirazlar peşinen cevapsız kalmaya mahkum olacaktır. Üstelik bütün idari birimler devlet partisinin elindedir. Ve pek tabii ki 1946 seçimini, devlet partisi olan CHP kazanır. Ancak elit kadro, bir kez ciddi anlamda korkuyu da yaşamıştır: “Parti iktidarda kalmıştı. Ancak bir efsanenin yıkıldığını da görmemek imkansızdı. Birkaç aylık bir bacasız, koca devin karşısına çıkmıştı ve onu yer yer haklamıştı.”¹²⁶

Kendine oy veren seçmenin oyunu garantilemek ve küskün kesimin gönlünü almak için Tek Parti idaresi döneminde gerçekleştirilenlerle taban tabana zıt ve hatta o dönemde suç kabul edilen uygulamaları bizzat kendisi başlatmaya, o dönemlerdeki ilkeleleriyle çatışan vaatlerde bulunmaya, uygulamaları kanunlaştırmaya başlar. Önde bulunan 4 yıllık dönem en iyi biçimde ve yeni dönemin iktidarı olmanın gereklerine uygun olarak değerlendirilmeye çalışılır: İstiklâl Mahkemeleri Kanunu yürürlükten kaldırılır, İmam Hatip okulları açılır, İlahiyat Fakültesi kurulur, Türk büyüklerine ait türbelerin açılmasına izin verilir. Hatta bizzat İnönü, 1950 seçim kampanyasında millete Anayasa değişikliği de vaad eder; Anayasa’dan Altı Ok çıkarılacaktır.²⁷ Allahın adını as a sebepsiz yere anmayan kararlı bir laisist olarak bilinen İnönü, buna rağmen okullara din der-

İsmet İnönü

si konulmasına karar verdi. Türkiye’deki siyasal trendleri daima dikkatle gözleyen sosyalist Mehmet Ali Aybar, o sırada şu yorumda bulunuyordu: Bugüne kadar devrimciliği ve laikliğiyle övünen bu parti, selameti, hayatının en kritik döneminde dini kucaklamakta buldu.¹²⁸ CHP’nin iktidarda olduğu Tek Parti dönemini sona erdiren ve CHP’nin hezimetini sonuçlanan 1950 seçimleri Kemal Karpat’a göre²⁹ eğer iki yıl önce yapılmış olsaydı CHP’nin durumu 1950 sonuçlarına göre daha da kötü olur ve kazandıklarının yarısını dahi elde edemezdi. Ancak son iki yıl içerisinde halka rağmen zihniyetinde meydana getirdiği değişimler o daha kötü sonuca ulaşmasına engel olmuştur.

Peki bu “Niçin böyle olmuştur? Topyekûn değişim projeleri niçin başarıya ulaşamamıştır?” Hatta 1970 sonrası dikkate alındığında “Değişim programları niçin ters tepmiştir?” Bütün bunlar, hakkında uzun araştırmalar yapmayı gerektirecek ve buna değecek sorulardır. Ancak şurası da açıktır ki, değişim programlarının başarısızlığının temelinde iki önemli faktör vardır: Din ve Haik. Elit kadronun öncelikle dini konularda geri adım atması da, hem asıl unsuru göstermesi açısından çok önemlidir, hem de halkın gücünün nereden kaynaklandığını göstermesi açısından. Dine ve halka rağmen bir şey yapmanın mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Tabii ki mevcut şartlardan daha iyisi, doğrusu ve güzeli gerçekleştirilemediği sürece. Değişim programlarındaki başarısızlığın nedenlerini elitin kişisel zaafiyetlerine, yetersizliklerine ve diğer bazı özelliklerine bağlamak da mümkün. Ancak bunun çok geri planda kalan bir neden olduğunu söyleyebiliriz.

Değişim programlarının başarısızlığa uğramasını sağlayan asıl unsur niçin din olmuştur? Elit kadro niçin bu alanda zorlanmış ve yenilgiye uğ-

ramıştır? Bunun bir çok nedeni var. Ancak konuyu değişim programının hedefleri doğrultusunda değerlendirecek olursak, genel bir şeyler söylemek mümkün. Bu konuda tespitlerimiz şunlardır:

Türkiye'deki batılılaşma/batılılaştırma endeksli değişim programlarının öncelikle otorite ayrışmasını hedeflediği yaygın olarak bilinen ve bugünkü programların da esasını oluşturan bir durum. Otorite ayrışması, bir başka deyişle dini otorite ile beşeri otoritenin

ayrışması ve dini otoritenin dünyevi alandan uzaklaştırılması, Türkiye'deki değişim programlarının bütün özelliklerinin üzerinde yer aldığı eksen teşkil eder. İlâhi otoritenin sistemli bir tarzda somutlaştığı disiplin olan din, özellikle toplumsal alandan ve bireyin toplumsal yönünü kontrolden uzaklaşmadığı sürece, **"dine ve halka rağmen"** planlanan değişim programlarının bütün yönleriyle işlevsel olması imkansızdır. Bu noktada Avrupa toplumları için bir problem sözkonusu olmamıştır. Avrupa toplumlarındaki bireylerin sekülerleşmesi yaygın bir şekilde gerçekleşmesine karşılık, Türkiye'de aynı şeyi söylemek mümkün olmamaktadır. Bireyler sekülerleşmeyince de din toplumsal hayattan uzaklaşmamakta ve bu da değişim projelerinin uygulanmasında önemli sapmalara neden olmaktadır. Bireylerin niçin sekülerleşmedikleri sorulacak olursa, bu, İslam'ın bütün hayatı kapsayan, kontrol eden dinamik ve kapsamlı özelliğini açığa çıkaracaktır. İslam, gözlerini sadece ahirete çevirmiş ve dünyadaki varlığını bireylerin kalbinde devam ettiren inançlar manzumesi değil. Bizzat hayatın içinde yer alıyor. Hayatın kendisi kadar gerçek, dinamik ve güçlü. Bireysel ve toplumsal yapının her alanında söz sahibi ve sözünü kabul ettirir nitelikte. Dolayısıyla İslam'ı ilkel kabile dinleriyle aynı kategoride değerlendirenler hep yanılmıştır. Onların yanılgılarına karşılık, İslam, kapsamlı, dinamik, güçlü, sözünü dinletir özellikleri nedeniyle kendisine gelen bütün saldırılardan daha güçlü olarak çıkmıştır. Bu konuda dini, hayatın bütün katmanlarından silme niyet ve kararlılığında olanların, otoritelerini meşrulaştırabilmek için halkın dini duygularını okşayan mesajlar vermek zorunda kalmaları önemlidir. Son olarak **"mütedeyyin"** ayrımı yapılması da, elit açısından de

İrtica'nın dinle ilgisi yoktur. Elit'in uygulamalarından, sözlerinden açıkça anlaşılır ki; irtica elite destek olmamaktır, elitin otoritesini kayıtsız şartsız kabul etmemektir, halk olmaktadır, halktan yana olmaktadır, halkın iradesine değer vermektedir.

maktadır. Farklı zamanlarda sarfettikleri sözler ve davranışlarındaki çelişkiler de bundan kaynaklanmaktadır. Biliyoruz ki, çoğu zaman açıkça ifade etmekten çekinmeyecek kadar toplumun geleneksel olan her şeyine karşılar ve özellikle de **"dini"** olan her şeye. Ancak bunu açıkça ifade ederlerse kendi varlıklarının meşruluk dayanağını bizzat kendi elleriyle yıkmış olacaklarını biliyorlar. Bu nedenle, **"aslında"** dine taraftar ve saygılı olduklarını söylemek zorunda kalıyorlar. Kuran'ın küçük yaşta okunup öğrenilmesine karşılar, Kur'an Kurslarını ve devletin resmi okulları olan fakat dini yönü bulunan okulları kapatmanın mücadelesini veriyorlar. Ancak öbür yandan da **"Kur'an İslamı"**na taraftar olduklarını söyleyip, insanlardan mesajını anlamaları için Kur'an'ın mealini okumalarını istiyor ve hatta okutuyorlar. Bu sefer de karşı oldukları şeyi halka bizzat anlayacağı bir dille kendileri takdim etmiş oluyorlar. Kendi değer yargılarını ve ideolojilerini aşmak için eğitim seferberlikleri düzenliyorlar. Ancak, okuyanlar kendilerinin safında değil, halkın safında yer alıyor. İşte bütün bu açmazlar, topyekün değişim mühendislerinin Türkiye'deki değişmeyen kaderi...

Bütün bunların sonunda, günümüzde yeniden nükseden **"yukarıdan aşağıya ve zorla topyekün değişim"** sürecinin öncekilerden daha başarılı olmayacağını söyleyebiliriz. Geçmişte gerçekleştirilen ani ve kararlı uygulamalar sonucunda kültürel köklerinden koparılan, uleması feshedilen, bilgi kaynakları kurutulan bir toplum yeniden dirilmesini bilmiştir. Bütün değişim programlarına ve uygulamalarına rağmen pes etmemiş, varılan noktayı kendi lehine zafer olarak kaydetmeyi başarmıştır. Zaten bugünkü değişim mühendislerinin kızgınlığı da bu

başarısızlığı hazmedememekten kaynaklanıyor. Dünküler birçok noktada avantajlıydılar. Buna rağmen birçok noktada geri adım atmak zorunda kaldılar. Bugün ise halk daha da avantajlı. Çünkü kesilen köklerinin yerine daha diri ve sağlam kökler inşa etti. Kurutulmuş ve safiyeti tartışılır bilgi kaynaklarının yerine, berrak bilgi kaynağını koydu. Feshedilen ve geleneksel yönü ağır basan ulemâya karşılık, şuurulu, bilgili düşünürler kitlesine sahip oldu. Dolayısıyla halka ve elbetteki hakka rağmen bir şey yapılamayacağı, hatta bir şeyler yapma gayretinin daha büyük bir güçle geri tepeceğini söylemek, gönüllü hoşnut eden temennilerden ziyade, dünden bugüne uzanan sürecin zorunlu gereği görünüyor.

SONUÇ YERINE

Konumuzun, oldukça kapsamlı ve üzerinde uzun uzadıya durmayı fazlasıyla gerektiren bir konu olduğu açık. Ancak bazı olaylar veya sözler vardır ki, sayfalarca anlatıp da bitirilemeyecek bir konuyu birkaç cümlede gayet anlaşılır şekilde ifade eder. Konumuzu özetlemesi açısından bu tür bir olayla yazıma son vermek istiyorum. Bir şahidinden bizzat dinlediğim olay şöyle: Körfez savaşıdan kısa bir süre sonra ve Çekiç Güç'ün öncülerinin Güneydoğu'ya geldiği ilk günlerdir. Güneydoğu'nun bir ilçesinde, Amerikalı subaylarla, bölgedeki Türk subaylar resmi bir yemek davetinde buluşurlar. Yemekte, Uğur Mumcu da olmak üzere bazı gazeteciler ve mülki amirler vardır. Uğur Mumcu, bir ara karşısındaki Amerikalı subayla laiklik üzerine derin bir sohbet başlar. Mumcu, her ne olursa olsun dinin bireysel ve toplumsal hayattan uzaklaştırılması gerektiğini ve bu konuda kaybedilecek zamanın olmadığını dile getirir. Bu başaramadığı sürece Türkiye'nin Batılı olamayacağını ifade eder. Fakat ne var ki, dinin Türk toplumunda çok güçlü olduğunu, toplumun en laik kesimi olan Türk subaylarının dahi dinin etkisini tamamen üzerlerinden atamadıklarını belirtir. Bunun delili olarak da yemekteki subayların büyük bir kısmının ekmeklerini sağ elle yiyor olmalarını gösterir. Ancak, din konusundaki görüşlerinin Amerikalı subay tarafından destekleneceğini sanan Uğur Mumcu, hiç ummadığı bir tepkiyle karşılaşır. Amerikalı subayın, bir askerden ziyade akademisyen üslubuyla ifade ettiği görüşü şöyledir: "*Bireylerin, dev'etlerin ve dinlerin hayatları birbirinden farklıdır. Güçlerindeki büyüklük farklılığı da bu sı-*

ralamaya göredir. En uzun ömürlü ve güçlü olan dindir. Bu nedenle bir devlet, dini yok etmek için ne kadar çalışırsa çalışsın, başarısızlığa uğrar. Savaşı kaybeden din değil, kesinlikle devlet olur. Bir zamanlar Roma, Hristiyanlığı yok etmek için çalıştı, fakat sonunda dine teslim oldu. Daha nice süper devletler aynı şeyi yaptı. Fakat sonunda ya teslim oldular, ya da yok oldular. Dinler savaşlardan hep galip ve güçlü çıktı, dinlerle savaşan devletler ise mağlup ve perişan. Tarihin sayfalarına gömülenler devletler oldu, dinler değil. Bu nedenle İslam gibi evrensel bir dinle uğraşmayı bırakın. Onu yenmeyi hiçbir zaman başaramazsınız. Kaybeden sadece siz olursunuz. Gün gelir bugünün süper devleti olan bütün devletler tarihin sayfalarındaki yerlerini alırlar. Ancak, Hristiyanlık ve İslam, dünyaya hükmetmeye daha da güçlenmiş olarak devam ederler. Bu nedenle, dinle ve dinin hayat alanı olan halkla savaşmayı değil, barışmayı deneyin. O zaman hayatınızı devam ettirme, tarihin sayfalarına daha geç gömülme şansı elde etmiş olursunuz." ■

DİPNOTLAR

- 17- SELEK Sabahattin, İnönü: Demokrasiye Geçiş, Hürriyet, 1 Ocak 1975.
- 18- ESİRCİ Şükrü, Menderes Diyor ki, Demokrasi Yayınları, 1967, İstanbul, s.55.56.
- 19- NADİ Nadir, Perde Aralığından, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1965, s.214.
- 20- TOKER Metin, Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950), Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973, Bilgi Yayınevi, 3.basım, İstanbul, 1990, s.112.
- 21- TBMM'nin Aralık 1969 tarihli oturumundaki konuşması. Bkz: Burçak R. Salim, Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950, Olgaç Yayınları, 1979, s.55.
- 22- CHP Meclis Grubunda 22 Ocak 1949 günü yapılan müzakereler. Bkz: Burçak R. Salim, Türkiye'de Demokrasiye Geçiş, s.36.
- 23- BAYUR Hikmet, Atatürk-İnönü ilişkilerini içyüzü, Son Havadis, 11 Şubat 1968.
- 24-TOKER Metin, Tek Partiden Çok Partiye, s.106.
- 25-TOKER Metin, Tek Partiden Çok Partiye, s.117.
- 26-TOKER Metin, Tek Partiden Çok Partiye, s.129.
- 27- Ulus, 26 Mart 1950.
- 28- AHMAD Feroz, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s.154.
- 29- KARPAT Kemal, Türk Demokrasi Tarihi, s.208.

BELGE: DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN TESETTÜR FETVASI

Türkiye uzun bir süredir “başörtüsü”, medyatik ismi ile “türban” sorununu tartışıyor. 28 Şubat süreci ile iyice alevlenen bu tartışma kısa zamanda biteceğe de benzemiyor.

Aslında çarşaf, başörtüsü ya da türban, Türkiye’de iktidarı elinde bulunduran ve İslam’ı sürekli bir “tehdit unsuru” olarak algılayan Batıcı-laikçi egemen azınlığın “karabasanı” olmuştur, yıllar yılı. Ve onların iktidarını sarsabilecek en ciddi tehlikeyi(!) yani dindar halkı tanımlamak için de hep aynı simgeler kullanılmıştır: “Kara çarşaf”, “sarık”, “sakal” vs

Türk halkını tepeden inme yöntemlerle “halka rağmen” Batılılaştırıp çağdaş uygarlık düzeyini yakalama hevesine kapılan yönetici elit, nedense II. Mahmut’tan beri hep kafaların dışıyla uğraşmayı, yani gardrop devrimciliğini, ilerlemenin en kestirme yolu olarak görmüştür.

Bu bağlamda, Cumhuriyetin ilk yıllarında erkek kıyafetine ilişkin kanuni yaptırımlarla desteklenen değişiklikler yapılmışsa da kadın kıyafeti konusunda aşamalı bir yol izlenmiştir. Önce “peçe” ile mücadele edilmiş, ardından “çarşaf” gündeme gelmiş sonra da “başörtüsü ve türban” tartışmalarına geçilmiştir.

İşin ilginç yanı, kadının örtüsü ve giyim-kuşamı ile uğraşan, onları bu geri ve ilkel kabuklarından “kurtarmaya” (!) çalışan egemen güçler, örtünün “dinle ilgisi”ni de sürekli gündeme getirmişlerdir. Örtünmeye ilişkin İslami referansları bilir-bilmez yere ulu-orta yorumlamaya, işlerine geldiği gibi anlayıp dayatmaya çalışmışlardır. Oysa İslam’ın bu konuda getirdiği ilkelerin ve asırlardır tevatür halinde bize intikal eden uygulamaların su götürür bir tarafı yoktur.

Umran’ın bu sayısında yayınladığımız Diyanet’in “tesettür fetvası” örtünme konusunu sulandırmak isteyenlere bir cevap niteliği taşıdığı gibi önemli bir belge olarak saklanmayı da hak ediyor.

T.C.
BAŞBAKANLIK
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı
Sayı: B.02.1.DİB.0.10/212
KONU: Tesettür
KARAR NO: 6
KARAR TARİHİ: 3.2.1993

DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU KARARI

İslâm dininde kadının kıyafeti ile ilgili olarak zaman zaman sorulan sorular dolayısıyla konu, kurulumuzca ele alınıp incelendi:

Nûr Suresi'nin 30. ayetinde, mü'min erkeklerin harama bakmamaları, namus ve iffetlerini korumaları emredildikten sonra 31. ayetinde kadınlarla ilgili olarak meâlen, "Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini (bakmaları haram olan şeylerden) çevirsinler, edep yerlerini korusunlar, -kendiliğinden görünen müstesna- zinetlerini açmasınlar, başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar!" buyurulmakta ve ayetin devamında kadınların kendiliğinden görünmeyen zinet yerlerini, kimlerin yanında açabilecekleri belirtilmektedir.

1- HARAMA BAKMAK VE İFFETİ KORUMAK

Görüldüğü gibi bu iki ayette hem erkeklerin hem de kadınların harama bakmamaları, edep yerlerini iyice örtülü tutup, iffet ve namuslarını zina, fuhuş ve onlara sebep olabilecek durumlardan korumaları emredilmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v) de "...Gözlerin zinası şehvetle bakmaktır..." buyurarak harama bakmayı, göz zinası olarak nitelemiştir.¹

Ancak, gözün harama tesadüfen ilişmesinin kasıtlı bakmak hükmünde olmadığı da hadis-i şeriflerde belirtilmiştir.²

İslâm alimleri, yukarıda mealleri yazılı ayetlere ve konuyla ilgili hadislere dayanarak, erkeklerin ve kadınların, nikahlı eşleri dışında herhangi bir kimseye şehvetle bakmalarının haram olduğu üzerinde mütefiktirler. Tedavi, şahitlik ve evlenme maksadı gibi, zaruret veya ihtiyaç halindeki bakmalara, fıkhîta belirtilen şartlar ve ölçüler dahilinde müsaade edilmiştir.

Fitne tehlikesi ve şehvet korkusu olmamak kaydı ile, gerek erkeklerin ve gerekse kadınla-

rın, kendi yakınlarından ve yabancılardan kimselelere ve nerelerine bakıp bakmayacaklarına dair hükümler, delilleri ile birlikte fıkıh kitaplarında mevcuttur.³

2- ÖRTÜNME

Nûr Suresi'nin 31. ayetinde zikredilen bu emirlerden sonra kadınların örtünmesi ile ilgili olarak da, -kendiliğinden görünenler müstesna- zinetlerini, zinet yerlerini açmamaları ve başörtülerini yakalarının üzerine salmaları emredimiştir.

Cahiliye devrinde başını örten kadınlar, başörtülerini enselerine bağlar veya arkalarına salıverirlerdi. Allah Teâlâ, bu ayetle, İslâm'dan önceki bu adeti kesinlikle yasaklayarak mü'min kadınların -kendiliğinden görünen hariç- zinetlerini, zinet yerlerini açmalarını ve başörtülerini; saçlarını, başlarını, kulaklarını, boyun, gerdan ve göğüslerini iyice örtecek şekilde yakalarının üzerine salmalarını emretmiştir.

Hz. Âişe (r.a), "Allah ilk muhacir kadınlarla rahmet eyleye, Yüce! Allah "Mü'min kadınlar başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar!" ayetini indirince, onlar eteklerinden bir parça keserek, onunla başlarını örttüler" der".⁴

Yine Hz. Âişe (r.a) bir gün ensar kadınlarından sitayişle bahsederken, buna benzer bir ifade ile, başörtüsü emrine nasıl uyduklarını anlatır.⁵

3- ÖRTÜLMESİ GEREKLİ OLMAYAN KISIMLAR

Örtülmesi emredilen, zinetten istisna edilen ve mücmel olarak geçen "kendiliğinden görünen" ifadesi; ashabdan Hz. Ali, İbn Abbas, İbn Ömer, Enes, tabiilerden Said b. Cübeyr, Atâ, mücâhid, Dahhâk, Müctehid imamlardan Ebû Hanîfe, Mâlik ve Evzaî (r.a)'nin de dahil olduğu İslâm alimlerinin çoğunluğu tarafından; "Yüz ve bileklere kadar eller" olarak tefsir edilmiştir.⁶

4- ÖRTÜLMESİ GEREKLİ OLAN KISIMLAR

Ayetteki "kendiliğinden görünen" mücmel ifadeyi -az da olsa- farklı tefsir eden alimler, kadınların, istisna dışında kalan zinetlerini ve zinet yerleri olan saç, baş, boyun, kulak, gerdan, göğüs, kol ve bacakların örtülmesi olarak anlamışlar ve bunlardan herhangi birini açmalarının caiz olmadığı hümnünde ittifak etmişlerdir.⁷ Kadınların, bu zinet yerlerini kimlerin yanlarında açabilecekleri ise, ayetin devamında bildirilmektedir.

Bu âyet-i kerime nazil olunca, yukarıda rivayet edilen hadislerle de sabit olduğu üzere, ensar ve muhacir kadınların, eteklerinden bir parça keserek, onunla başlarını örtmeye acele etmeleri, Hz. Âişe (r.a)'nın ablası Esmâ (r.a)'nın, ince bir elbise ile Hz. Peygamber (a.s)'ın huzuruna çıktığı zaman, Hz. Peygamber'in "ergenlik çağına gelen bir kadının elleri ve yüzü dışında kalan yerlerini göstermesinin caiz olmadığını" bildirmesi, yine Hz. Peygamber'in, bileklerinin dört parmak yukarısını işaret ederek, "Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadına, ergenlik çağına gelince yüzü ve şuraya kadar elleri hariç, herhangi bir yerini açması caiz değildir." buyurması; sözkonusu ayetteki emirlerin vücub için olduğuna, kadınların yukarıda sayılan zinet yerlerini örtmekle yükümlü olduklarına delalet etmektedir.

5- ÖRTÜNMENİN GAYESİ

Dinimizin emrettiği örtünmeden maksat, kadının zinetini ve zinet yerlerini eşi veya mahremi olmayan erkeklerle göstermemesi ve yabancı erkekler tarafından görülmesine meydan vermemesidir. Bu itibarla örtünün; saçın, ten renginin veya zinetlerin görülmesine engel olacak kalınlıkta, vücut hatlarını göstermeyecek nitelikte olması gerekir.⁸ Bu konuda, yukarıda meali zikredilen hadis-i şerifler dışında, daha pek çok hadis-i şerif bulunmaktadır.⁹

Ahzâb Suresi'nin 60. ayetinde de "Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına söyle: (Evden çıkarılarken) üstlerine vücutlarını iyice örten dış elbiselerini giysinler! Bu, onların iffetli bilinmelerini ve bundan dolayı incitilmemelerini daha iyi sağlar." buyurulmaktadır.

Bu ayette müslüman hanımların evlerinden çıkarken, üstlerine vücut hatlarını belli etmeyecek bir dış elbise almaları, ev kıyafeti ile sokağa

çıkamamaları emredilmektedir.

Nûr Suresi'nin 60. ayetinde ise, yaşlanmış kadınların, 31. ayette örtülmesi emredilen zinet ve zinet yerlerini örtmek kaydı ile (manto, pardesü, çarşaf gibi) dış elbiselerini üstlerine almadan dışarı çıkabilecekleri belirtilerek şöyle buyrulmaktadır: "Bir nikâh ümidi beslemeyen, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların, zinetlerini (yabancı erkeklerle) göstermeksizin, dış elbiselerini çıkarmalarında, kendilerine bir vebal yoktur. Yine de dış elbiseli olmaları, kendileri için hayırlıdır.

NETİCE:

1. Gerek erkeklerin ve gerekse kadınların gözlerini haramdan korumaları,

2. Kadınların, vücudun el, yüz ve ayakları dışında kalan kısımlarını, aralarında dinen evlilik caiz olan erkekler yanında, vücut hatlarını ve rengini göstermeyecek nitelikte bir elbise (örtü) ile örtmeleri,

3. Başörtülerini, saçlarını, başlarını, boyun ve gerdanlarını iyice örtecek şekilde yakalarının üzerine salmaları, dinimizin; Kitab, sünnet ve İslâm alimlerinin ittifakı ile sabit olan kesin emridir. Müslümanların bu emirlere uymaları dini bir vecibedir.

TESETTÜRLE İLGİLİ HADİSLER

1- "Şüphe yok ki Allah, Ademoğluna zinadan payını yazdı (yani onun kendi iradesini kullanarak işleyeceği zina türünü levh-i mahfuz'da belirtti, diğer bir yoruma göre şehvet sevgisini onun fıtratına yerleştirdi) Artık Ademoğlu yazılan payına kesinlikle ulaşır. Gözlerin zinası (şehvetle) bakmak, dilin zinası (haramı) konuşmaktır. Nefis de (zinayı) temenni edip şehvetlenir ve nihayet ilgili organ bunların ortak isteklerini yerine getirmek suretiyle onları tasdik eder ve arzularını gerçekleştirmekten imtina etmekle onları tekzib eder."¹⁰ buyurur.

2- Ashabdan Cerir bin Abdullah el-Becelî (r.a)'den: Şöyle demiştir: "Ben Rasulullah (s.a.v)'e (harama) ani bakışın hükmünü sordum. O, bana, gözümü başka yöne çevirmemi emretti."¹¹

3- "Ey Ali! Harama (tesadüfen) bakışın ardından (kasıtlı) olarak tekrar bakma; çünkü, şüphesiz (tesadüfen olan) birincisi sana (muaf)tır ve (kasıtlı olan) sonuncusu sana muaf değildir."¹²

4- Hz. Âişe (r.a) "Allah ilk muhacir kadınlara rahmet eyleye! Allah "Mü'min kadınlar başörtü-

lerini yakalarının üzerine salsınlar!" ayetini indirince onlar eteklerinden (bir rivayette en kalın olanı) kesip onunla başlarını örttüler." der.¹³

5- Hz. Âişe (r.a) bir gün ensar kadınlarından stayışlye bahsederken buna benzer bir ifade ile başörtüsü emrine nasıl uyduklarını anlatır.¹⁴

6- "Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir: "Ebû Bekr (r.a)'ın kızı Esmâ (-ki Âişe validemizin ablasıdır) İnce bir elbise ile örtülü olarak Rasûlullah (s.a.v'in) huzuruna girdi. Rasûlullah (s.a.v) ondan yüzünü çevirdi ve kendi mübarek yüzünü ve ellerini işaret ederek;

"Ey Esmâ! Kadın erginlik çağına ulaşınca vücudunun şurası ve burası dışında kalan yerlerinin görülmesi (gösterilmesi) caiz değildir. buyurdu.¹⁵

7- Yine Hz. Âişe (r.a)'den: Şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.v) bileklerinin dört parmak yukarısını işaret ederek "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kadın ergenlik çağına varınca yüzü ve şuraya kadar elleri dışında herhangi bir yerini açması helâl değildir!" buyurdu.¹⁶

8- "Ebû Hüreyre (r.a)'den: Şöyle demiştir: "Rasulullah (s.a.v) "Ateş ehlinde olup, görmediğim iki sınıf insan var: (Birisi) yanlarında bulunan sığır kuyruklarına benzer kamçılarla insanları döğen (işkence yapan) bir kavimdir. (Diğeri) giyinik, çıplak birtakım kadınlardır..."¹⁷ buyurdu.

DİPNOTLAR

- 1- Buhâri, (Çağrı Yay. İst. 1981), Kadar, 9 (VII, 214); Müslim (Çağrı Yay. İst. 1981) Nikâh, 44 (II, 612, Hadis No: 2152, 2153); Beyhâki, VII, 89.
- 2- Müslim, Âdâb, 10 (II, 1699, hadis no: 2159); Tirmizi, Edeb, 28 (V, 101, Hadis No: 2777) Ebû Dâvûd, Nikâh, 44, (II, 609, 610, Hadis No: 2148, 2149); Müsned, IV, 358, 361; Dârimî (Çağrı Yay. İst. 1981) İstizan, 15 (s. 674); Rikâk, 3 (s. 694); Beyhâki (1. Baskı, Hind, 1353) VII, 90.
- 3- Serahsî, Mebsût, (Beyrut, 1986) X, 145-165; Nevevî, Minhâc (Celâleddin Mahallî'ye âit şerh ile birlikte, II, Baskı, Mısır, 1934) II, 206/215; Kashanî, Bedâ'î'us-Sanayî' (Mısır 1328/1910) V, 118-125; İbn Abidin, Reddu'l-Muhtâr, (Matba'a-i Amire, İst.) V, 320-329.
- 4- Buhâri, Tefsir, Tefsir-u Süretü'n-Nûr, 13 (v, 13) Ebû Dâvud, Libâs 33 (IV, 3577; Beyhâki, VII, 88.
- 5- Ebû Dâvud, Libas, 32 (IV, 356).
- 6- Taberî, Câmi'u'l-Beyân, (Beyrut, 1405/1984); X, 117-121.
- 7- Taberî, a.g.e., Aynı Yer; Fahreddin Râzi, Mefatihü'l-Gaym, (Batba'atü'l-Behiyye, Mısır) XXIII, 201, 210; Kurtubi el-Cemî' Li Ahkamü'l-Kur'an, (Mısır, 1361/1942) XII, 222-238 Cassâs, Ahkümü'l-kur'an (Lübnan Daru'l-Kittabi'l-Arabi) III, 315-3119; İbnu'l-Arabi, Ahkamü'l-Kur'an (Lübnan, Dâru'l-Ma'rife) III, 1365-1376; Serahsî, a.g.e., X, 145-165; Celâluddin Mahallî, Şerhu'l-minhâc, III, 206-215; Kâsânî, a.g.e., C., 118-125; İbn Abidin, a.g.e., V, 320-329, İbn Hazm, Merâtibü'l-İcma, s. 29.
- 8- Serahsî, a.g.e., X, 155; İbn Abidin, a.g.e., V, 320-329.
- 9- Müslim, Libâs, 34 (II, 1680, Hadis No: 2128), Cennet, 13 (II, 2192, Hadis No: 2128); Müsned, II, 356.
- 10- Buhâri Kitabü'l-Kader, 8. Bab, Müslim aynı kitab, 5. bab, Ebû Dâvud Nikâh 4. babta, Ebû Hüreyre (r.a)'den.
- 11- Müslim Kitabü'l-adab 10. bab, Tirmizi, İstizân 61. bab, Ebû Dâvud Nikâh Kitabı 44. bab, Ahmed 4/358, Beyhâki 7/90..., Dârimî 2/278, İstizân 15.
- 12- Tirmizi İstizân 61. bab, Ebû Dâvud Nikâh 44. bab, Ahmed 5/531-532; Dârimî rikak 3, Beyhâki, 7/90
- 13- Buhâri Nûr Suresinin tefsiri 13. bab, Ebû Dâvud Libas Kitabı 32. bab, Beyhâki 88.
- 14- Ebû Dâvud Libas Kitabı 31. bab.
- 15- Ebû Dâvud Limas, kitabı 33. bab.
- 16- Buhâri Kitabü'l-Kader, 8. bab, Müslim aynı kitab 5. bab, Ebû Davud Nikâh 4. babta, Ebû Hüreyre, (r.a)'den.
- 17- Müslim Kitabü'l-Adab 10. bab, Tirmizi İstizân, 61. bab, Ebû Dâvud Nikah kitabı 44. bab, Ahmed 4/358, Beyhâki, 7/90..., Dârimî 2/278, İstizân 15.

İsmail ÖNER
Din İsl.Y.Kr.Bşk.

Doç.Dr.İbrahim ÇALIŞKAN
Din İsl.Y.Kr.Bşk.V.

Mustafa ATEŞ
Üye

(Raporlu)
Dr.Fahri DEMİR
Üye

Prof.Dr.Şerafettin GÖLCÜK
Üye

Haydar HATİPOĞLU
Üye

Prof.Dr.Mehmet HATİPOĞLU
Üye

Yaşar İŞCAN
Üye

Doç.Dr.Esat KILIÇER
Üye

Şükrü ÜZBUĞDAY
Üye

Hasan Şakir SANCARTAR
Üye

Lütfi ŞENTÜRK
Üye

Seyfettin YAZICI
Üye

İrfan YÜCEL
Üye

T.C
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
ANKARA
Din İşleri Yüksek Kurulu
KONU: İmam-Hatip Liselerinde Okuyan
Kız Öğrencilerin Kıyafetleri Hk.

KARAR TARİHİ: 30.12.1980
KARAR NO: 77

Milli Eğitim Bakanlığı'nca İmam-Hatip Liselerinde okuyan kız öğrencilerin kıyafetleri konusunda Bakanlık görüşünün bildirilmesiyle ilgili olarak Devlet Bakanı Sn. Mehmet Özgüneş'e yazılan 22. 12. 1980 gün ve 018323 sayılı yazı ile Devlet bakanlığı makamının konunun Din İşleri Yüksek Kurulu'nca da incelenerek Bakanlık görüşünün tesbit edilmesine dair 22. 12. 1980 gün ve 5.05-1020 sayılı yazıları konunun önemi ve şumulü dikkate alınmak suretiyle 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un 5. maddesiyle kurulumuza verilen görev, yetki ve sorumluluklara dayanılarak dinî, hukuki ve diğer yönlerden incelendi.

Yapılan müzakereler sonunda:

1- Kur'an-ı Kerim'de Nûr Suresi'nin 31. ayet-i kerimesinde "Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini bakılması yasak olan şeylerden çevirsinler. İffetlerini korusunlar! (El, yüz, ayak ile bu uzuvlarda bulunan yüzük, kına ve sürme gibi) kendiliğinden görünenler müstesna zinetlerini açmasınlar! Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar!.." buyurulmuştur.

İslâmiyet'ten önce (Cahiliyye Devrinde) kadınlardan başlarını örtenler, örtülerini enselerine bağlarlar veya arkalarına salıverirler, boyun ve gerdanlarını açık bırakırlardı. Cenab-ı Hak bu ayet-i celîle ile Cahiliyye Devri'nin bu adetini kesinlikle yasaklamış, müslüman kadınların başörtülerini; saçlarını, başlarını, kulaklarını, boyun ve gerdanlarını örtecek şekilde yakalarının üzerine salmalarını emretmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in mücmel hükümlerini açıklama yetkisi, onu tebliğ ile görevli Peygamber-i zî-şân Efendimize aittir. Bu ayet-i ce-

lîlede "kendiliğinden görünenler" ifadesiyle mücmel olarak beyan edilen uzuvların hangileri olduğunu, muhterem eşi Ümmü'l-Mü'minin Hz. Âişe (r.a)'nın nakletmiş olduğu bir hadis-i şerifinde Rasûlüllah (s.a) Efendimiz. Hz. Âişe'nin ablası Hz. Esmâ'ya yüz ve ellerini işaret ederek "Ey Esmâ! Kadın ergenlik çağına erince, vücudunun şurası ve şurası dışında kalan yerlerini göstermesi caiz olmaz!" (Sünen-i Ebî Dâvud, 4/62, hadis no: 4104) buyurmuş, böylece ayet-i celîlede istisna edilen uzuvları bizzat açıklamıştır.

Ahzâb Suresi'nin 59. ayet-i celîlesinde ise; "Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına söyle: (Evden çıkarken) üzerlerine dış elbiselerini giysinler! Bu, onların iffetli bilinmelerini ve bundan dolayı incitilmemelerini daha iyi sağlar." buyurulmuştur.

Bu ayet-i celîle ile de, müslüman hanımların evlerinden çıkarken üzerlerine vücut hatlarını belli etmeyecek bir dış elbise almaları, ev kıyafetiyle sokağa çıkmamaları emredilmiştir.

Yukarıda mealleri verilen ayet-i celileler ile Hz. Âişe (r.a)'nın naklettiği hadis-i şerif ve benzeri diğer hadis-i şeriflerden, islâm müctehid ve fakihleri, müslüman kadınların sadece namaz kılarken değil, namaz dışında da vücudun el, yüz ve ayaklar dışında kalan kısımlarını, aralarında dinen evlilik caiz olan yabancı erkekler yanında açık bulundurmamaları gerektiği hükmünde ittifak etmişlerdir. İslâmi hükümlerin iki temel kaynağı olan Kitab ve sünnet delilleri yanında, ashab ve tâbiîn devirlerinden itibaren bu husus daima böyle anlaşılmış, böylece kadınların tesettürü konusun-

da her asırda icma-i ümmet de meydana gelmiştir. Nitekim, İslâm'ın doğuşundan, günümüze kadar bütün İslâm ülkelerinde her asırdaki uygulama da böylece devam edegelmiş, hiçbir İslâm alimi sözkonusu hükme aykırı bir beyanda bulunmamıştır.

2- İnsan haklarına saygılı ve demokratik rejimle yönetilen ülkelerde, yönetimin en önemli ilkelerinden biri de laiklik ilkesidir. Laiklik, devletimizin de temel ilkelerinden biridir. Bu ilkenin tabii sonucu ise, devlet yönetiminde din kurallarına uyma zorunluluğunun olmamasıdır. Bunun yanında, devletin de kişilerin dinî inanç ve kanaatlerine saygılı olması, bunları baskı altına almaması, devletçe fertlere tam bir din ve vicdan hürriyeti tanınmış olması da laikliğin tabii bir sonucudur. Nitekim, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın 10 Aralık 1948 tarihinde kabul ettiği İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ'nin 18. maddesinde;

"Her şahsın fikir, vicdan ve din hürriyetine hakkı vardır. Bu hak, din veya kanaat değiştirmek hürriyetini, dinini veya kanaatini tek başına veya topluca, açık veya özel surette öğretim, tatbikat, ibadet ve ayinlerle açıklama hürriyetini gerektirir." hükmü yer almıştır. Bu beyanname, 6 Nisan 1949 tarih ve 9119 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'yla Türkiye tarafından da benimsenmiş ve 27 Mayıs 1949 tarihinden itibaren yürürlüğe konmuştur. Din ve vicdan hürriyeti esasen Türkiyemizde Gülhane Hatt-ı Hümayunu'ndan, yani 1839'dan beri devlet umdelerimizin başında gelmiştir. 1924 anayasasının 75. maddesinde bu hürriyet;

"Hiç kimse mensup olduğu felsefi içtihat, din ve mezhepten dolayı muaheze edilemez. Asayiş ve umumi muaşeret adabına ve kanunların hükümlerine aykırı bulunmamak üzere her türlü dinî ayinlerin yapılması serbesttir." cümleleriyle ifade edilmiştir.

Halen yürürlükte olan 1961 anayasasının "Temel Haklar ve Ödevler"le ilgili bölümünde yer alan 19. maddesinde ise:

"Herkes, vicdan ve dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

Kamu düzenine veya genel ahlaka veya bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dinî ayin ve törenler serbesttir.

Kimse, ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz..." hükmüne yer verilmiştir.

3- Din, sırf bir inanç veya inanç sisteminin ibaret değildir. Dinin insana ait esasları yanı sıra ibadet, amel ve ahlaki davranışlarla ilgili hükümleri, dini kabul eden inançlı kişilerin yaşayışlarında uymaları zorunlu emir ve yasakları da vardır. O halde din ve vicdan hürriyeti, sadece bir dinin inançla ilgili esaslarına inanmak veya inanmamak hakkı değil; dindarın mensup olduğu dinin bütün emir ve yasaklarını hiçbir engele rastlamadan, serbestçe yerine getirebilmesi hakkıdır. İnanç, ferdin iç alemiyle ilgili olup kendisi tarafından açıklanmadıkça başkaları tarafından kontrolü mümkün olmadığına göre, devletin fertlerin inancına karışıp karışmaması fazla bir önem taşımaz. Din ve vicdan hürriyetinin, dinin emir ve yasaklarını hiçbir baskıya uğramadan yerine getirebilme hürriyeti olduğu şüphesizdir. Nitekim İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni kabul eden devletimiz anayasamızın 19. maddesiyle din ve vicdan hürriyetini açık bir şekilde tanımış ve bu hürriyeti anayasanın 10. maddesiyle kişiye bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlerden saymıştır. O halde her Türk vatandaşı, bir anayasa hakkı olarak, mensup olduğu dinin bütün emir ve yasaklarını "kamu düzeni, genel ahlak ve bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmamak şartıyla" hiçbir baskıya maruz kalmadan serbest yerine getirebilme hürriyetine sahiptir. Din ve vicdan hürriyetinin ve laiklik ilkesinin tabii ve mantıki sonucu budur.

4- Müslüman hanımların başlarını örtmeleri, vücutlarının el, yüz ve ayaklar dışında kalan kısımlarını, aralarında dinen evlenme caiz olan yabancı erkekler yanında açık bulundurmamaları, bazı çevrelerce sanıldığı gibi belli bir cümrenin sonradan ortaya çıkardığı bir

adet veya işaret değil, İslâm dinî'nin bir hükümüdür. Bu husus yukarıda delilleriyle açıklanmıştır. Bu emirlerin bir gereği olarak kadınların örtünmesi milletimizin de bir örfü haline gelmiştir. Ülkemizdeki hanımların çoğunluğunun, yaşlı hanımların ise hemen hemen tamamının günümüzde de başlarını örtmeleri bunun en açık kanıtıdır. Üstelik hanımların sözkonusu kıyafetlerinde (yani başlarını kapamalarında ve dinin emrettiği şekilde örtünmelerinde), kamu düzenine, genel ahlaka ve kanunlara aykırı bir durum olmadığı da açıktır. Bu hususun devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, cumhuriyetin, milli güvenliğinin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunup korunmamasıyla da bir ilgisi yoktur. Bu itibarla müslüman hanımların dinî tesettüre uymalarının kanunla sınırlandırılması da anayasamızın 11. maddesi uyarınca sözkonusu olamaz. Kaldı ki, anayasamız 10. maddesiyle "devleti; kişinin temel hak ve hürriyetlerini fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaştırmayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırmak ve insanın maddi manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamakla" yükümlü kılmiştir.

5- Hürriyet, en basit anlamıyla, başkalarına zarar vermemek şartıyla kişinin dilediği şekilde hareket edebilmesi ve dilediğini yapabilmesi demektir. Buna göre, dinin emrettiği şekilde örtünmeyi kabul etmeyen bir kimseyi örtünmeye zorlamak, kişi hak ve hürriyetiyle ne derece bağdaşmayan bir davranış ise, ister dinî bir zaruretle, ister sırf öyle arzu ettiği için veya estetik amaçlarla olsun, örtünmek isteyen bir kimsenin örtünmesini engellemeye kalkışmak ve bu maksatla ona baskı yapmak da, aynı şekilde kişinin temel hak ve hürriyetlerine açık bir müdahale sayılmak gerekir. Çünkü genel ahlaka aykırı bir durum olmadıkça, kişinin örtünmesi veya örtünmemesinde başkaları için bir zarar sözkonusu değildir. Nitekim, hürriyetçi demokrasi ile idare edilen ve laiklik ilkesini kamil manada uygulayan bütün ülkelerde, kişi hak ve hürriyetleri bu şekilde anlaşılmakta, ister dinî, ister este-

tik, isterse başka amaçlarla olsun kişilerin giyinışlerine, kılık ve kıyafetlerine hiç bir sınırlama getirilmemekte ve bu konuda herhangi bir müdahale düşünülmemektedir. Hatta bu ülkelerde birtakım dinî okulların ve cemaatlerin, kendi inançlarının gereği sayarak giydikleri, toplumun genellikle benimsediği kıyafetten çok farklı olan özel kıyafetleri de hiçbir şekilde yadırganmamakta, hatta saygı görmektedir.

6- Milli Eğitim Bakanlığı yazısında kadınların örtülü kıyafetlerinin "Atatürk ilkelerine tamamen aykırı" olduğu ifade edilmekte ise de, genel ahlaka ve kanunlara aykırı olmayan her türlü kadın kıyafetinin Atatürk devrim ve ilkelerine aykırılığı sözkonusu değildir. Nitekim bizzat Atatürk "Eğer kadınlarımız şer'in tavsiye ve dinin emrettiği bir kıyafetle, faziletin icabettiği tavr u hareketle içimizde bulunur, milletin ilim, san'at, icmitmaîyya hareketlerine iştirak ederse, bu hali, emin olunuz, milletin en mutaassıbı dahi takdirden men-i nefes edemez." demiştir. (Prof. Dr. Afet İnan, *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, s: 104, İstanbul 1968, Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarından.)

Atatürk'ün, müslüman Türk kadınının kıyafeti konusunda benimsediği bu fikirlerine aykırı bir sözüne rastlanmadığı gibi bu sözlerinden çok sonra çıkartmış olduğu devrim kanunlarından kıyafetle ilgili olan 671, 677 ve 2596 sayılı kanunların hiçbirinde kadın kıyafetiyle ilgili bir hükme de yer verilmemiştir. Esasen, Atatürk'ü ve ilkelerini, çoğu zaman yapıldığı gibi dinimizin kadın kıyafetiyle ilgili hükümlerine karşı göstermek, memleketimiz yararları ve Atatürk ilkelerinin benimsenmesi açısından son derece sakıncalı bir tutumdur. Müslüman Türk vatandaşı, "Ya Allah'ın emri, ya Atatürk ilkeleri!" şeklinde son derece vahim bir tercihle karşı karşıya bırakılmamalıdır.

Unutulmamalıdır ki, örtünmek dinin bir emridir ve Atatürk dinimizin en son ve mükemmel din olduğunu çeşitli vesilelerle birçok defalar ifade etmiştir.

7- Bilindiği üzere İmam-Hatip Liseleri ve Kur'an kurslarında, Kur'an-ı Kerim'in usulüne uygun olarak tilâveti yanında, bu okullardaki eğitim ve öğretimin bir gereği olarak dinî hükümler de öğretilmekte ve bu hükümlere her müslümanın uymasının gerekli olduğu anlatılmaktadır. Dinimizin kadın kıyafetiyle ilgili hükmü, yukarıda belirtilmiştir. Sözü edilen eğitim ve öğretim kurumlarında dinimizin kadınların örtünmeleriyle ilgili hükümleri de tabiatıyla öğretilcektir. Bu durumda, bir taraftan müslüman kadınların örtünmelerinin dinen zorunlu olduğu öğretilirken, diğer yandan müslüman kızların başlarını açmaya zorlanmaları, izahı kabil olmayan bir çelişki olacağı gibi, onların vicdanında da son derece olumsuz etkiler meydana getirecektir. Şüphesiz bu durumun eğitim ve öğretim açısından da fevkalade sakinliği ve olumsuz sonuçları olacaktır.

Diğer taraftan İmam-Hatip Liselerimizde ve özellikle Kur'an kurslarımızda Kur'an-ı Kerim öğretimi, temel dersler arasında yer almaktadır. Bilindiği gibi, Kur'an-ı Kerim okumak bir ibadettir. İbadet esnasında Allah'ın emirlerine tam bir itaat halinde olmak gerekir. Kız öğrencilerin, yaptıkları bir ibadeti başı açık halde yapmaya zorlanmaları, onların vicdanına açık bir baskı teşkil eder.

8- Vatandaş vicdanına baskı daima reaksiyonla karşılaşır ve toplumun huzursuz olmasına sebep olur. Şayet bu baskılar devletten geliyorsa, devlet-millet ilişkilerinin olumsuz

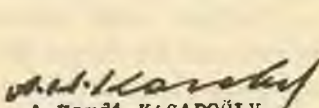
yönde etkilenmesine de sebebiyet verir.

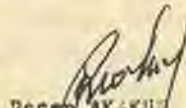
İmam-Hatip Liseleri ve Kur'an kursları gibi dinî öğrenim kurumlarında okuyan öğrencilerin ve onların velilerinin vicdanlarına yapılacak baskıların okul-veli-öğrenci ilişkilerini olumsuz yönde etkileyeceğinde şüphe yoktur; çünkü sözü edilen eğitim ve öğretim kurumlarına çocuklarını gönderen veliler, çocuklarının öğrenimlerini dinî hükümlere uygun olarak yapmalarını ve onların dinî emirlere riayetkar olarak yetişmelerini istemektedirler. Kaldı ki ilk nazarda sadece okul -veli-öğrenci ilişkilerinde olumsuz gelişmelere sebep olabileceği sanılan bu gibi durumlar, genişleyerek toplum vicdanında da rahatsızlıklara sebep olabilir.

SONUÇ

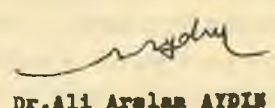
Belirtilen sebeplerle, İmam-Hatip Liseleri'nin yönetmeliğinde, dinimizin müslüman kadınların örtünmesiyle ilgili hükümlerine aykırı, anayasamızın tanıdığı kişinin temel hak ve hürriyetlerini zedeleyici ve sözü edilen okulların yönetim, eğitim ve öğretim faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyici nitelikte hükümlerin yer almasının uygun olmayacağı mütalaa olunmuştur.

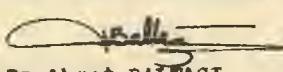
Keyfiyetin Devlet Bakanlığı makamına sunulmak üzere Başkanlık makamına arzına karar verildi.

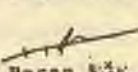

A. Handi KASABOĞLU
Din İşl. Yk. Krl. Bşk.

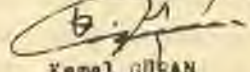

Recep AKAKUŞ
Başkan Yrd.

İbrahim ATAY
Üye

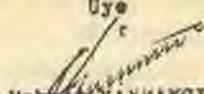

Dr. Ali Arslan AYDIN
Üye

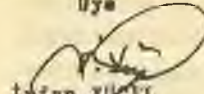

Dr. Ahmet BALTAÇI
Üye

Hacı EGE
Üye

Kemal GÜRAN
Üye

Yakup TEKENDER
Üye

Mehmet KAYMAKCI
Üye

İrfan YÜCEL
Üye

HERKES AÇ KALMA ÖZGÜRLÜĞÜNE SAHIPTİR

Sanayi Devrimi öncesi tarım toplumunda, toprak bir güvence idi. Bunun yanı sıra, küçük yerleşim birimlerinde oluşan sosyal çevre de orada yaşayan insana güven veriyordu. Toprağı da çevreyi de bırakarak büyük kentlere gelenler, köylerinde bıraktıkları **güveni** bulamadılar. Üstelik metropollerde acı bir yalnızlıkla baş başa kaldılar. Bu yalnızlığa zamanla, geleceğe ilişkin derin bir korku ve karamsarlık, sosyal çevrenin acımasızlığının içine ittiği katı bir bencillik ve güvensizlik de eklendi.

Toprağını satarak cebine koyduğu üç beş kuruşun bile, kendine ihanet edercesine eriyip gittiğini gören insanımızın, artık paraya olan güveni de yıkılıyor. Emegini satlığa çıkarıyor ama, o kadar çok ki bu yarışta emegini satlığa çıkararak... Yarışta sıra kapabilmeniz için, emeginiz dışında başka şeyler de vermeniz gerekiyor. Verebilecek bir tek **özgürlüğünüz** kalmıştır geriye. Bir dilim ekmek için özgürlüğünüz isteniyor sizden. Özgürlüğünüzden vereceğiniz her ödün, kişiliğinizden kopan bir parça oluyor. Böylece emekten sermayeye doğru, kişiliklerden verilen ödünlere oluşan bir zincir kuruluyor. Öyle ki bu doğrultuda ilerlemek biraz daha verilecek ödüne bağlı. Emegin hakkını alması bir yana, sermaye giderek kişiliğinizi de alıyor elinizden, siz farkında olmadan. Böylece, kimsenin farkında olmadığı bir köle düzeni kuruluyor. **Patron fakat efendi gibi, özgür fakat esir gibi... Medya yönlendiriyor, ne yeneceğini, ne giyileceğini, ne içileceğini... Adı konmamış bir düzende.**

Bu düzen, elbette sadece emegini satışa çıkaran kentli nüfus için geçerli değildir. Kapitalist ideolojinin egemen olduğu toplumlarda sermaye, siyasal ve sosyal yaşamda da belirleyici olduğu için, bu **kölelik dalgası**, ayakları henüz topraktan kesilmemiş köylüye kadar uzanıyor, belki biraz daha etkisini yitirecek. Eskiden ancak askeri işgalle köleleştirilebilen toprağa bağlı büyük kitle, günümüzde sınır tanımayan sermayeye teslim oluyor. Ulusal sermayeyi koruma çabaları başarılı olmadı, olamazdı da... Ve sonunda sermaye, silahların aşamadığı ülke sınırlarını aşmayı başardı.

Bu yazılardan, kimse sanayi ve bilgi çağına karşı gelindiğini sanmasın. Sanayi ve bilgi toplumunu oluşturan teknolojinin ve bilimsel bilgilerin gereklilikten öte bir zorunluluk olduğu inkar edilemez bir gerçektir. **Bu karşı koyuş, bilimsel bilgilerin ve teknolojinin, sermayenin emrinde insan özgürlüğüne çevrilmiş bir silah haline dönüşmesinedir.** Yoksa, ilim ve teknolojiye değil. Büyük kentlerin o ürpertici soğukluğunu ve yalnızlığını birazcık olsun gidermek için, küçük sosyal çevrelerin ve toprağın verdiği güveni sağlamak için teknoloji ve bilgi insanın özgürleşmesi için kullanılmaz mı? İşte bunun yapılabilmesi için, öncelikle sermayenin sınır tanımaz saltanatına son verilmeli ve siyasal alanda olduğu kadar, ekonomik alanda da bireyin özgürleşmesini sağlayan yeni bir yapı oluşturulmalıdır.

İnsanın maddi ve manevi (ruh ve beden) varlık olması, insana ilişkin herşeyi

**Ahmet
TUNBAK**

iki boyutlu olarak düşünmemizi gerektiriyor. Bu nedenle, insan özgürlüğü de hem maddi hem de manevi yanıyla incelenmelidir. Ölü bir insanın özgürlüğünden söz etmek ne kadar anlamsız ise, geçim sıkıntısı içinde kıvranan bir insanın inanç ve düşüncelerini olduğu gibi ortaya koyacağını düşünmek de o kadar anlamsız olacaktır. Gerçek şu ki; özgürlük sadece düşünce ve inancın ifadesinden ibaret değildir. O bir bütündür ve bireyin biyolojik, sosyal ve kültürel yaşamını da kapsar. Bu nedenle, bireyin biyolojik, sosyal ve kültürel yaşamı da güvence altına alınmak zorundadır. Fakat bu da yeterli değildir.

Özgürlüğün inanç ve düşünce boyutunun, düşünce tarihi içinde ağırlıklı bir biçimde yer alması, ikinci boyutun, yani ekonomik özgürlüğün önemli olmadığı kanısını doğurdu. Nitekim dünya devletleri anayasalarında olduğu gibi, 1982 Anayasa'sında da insanın yaşamak hakkı en başta yer almasına rağmen, kimse bundan ekonomik özgürlüğün kamuca güvence alınması gerektiği anlamını çıkartmıyor. Herkes, yaşama hakkından, bireyin yaşamına son vermeye yönelik saldırıların önlenmesi gerektiğini anlıyor. Oysa, bunun yanında toplumsal bir varlık olarak yaşamını sürdürebilecek asgari ihtiyaçların da kamu tarafından güv-

ence altına alınması gerekmez mi? Ülkemizdeki sosyal güvenlik sistemi bunu ne kadar temin edebiliyor? Asgari geçim standardını sağlayacağı belirtilen asgari ücret, insanımızın hangi asgari ihtiyaçlarını karşılayabiliyor? Sosyal güvenlik kurumlarınca sağlanan sağlık hizmetleri hangi kalitede? Emekliler aldıkları maaşla ay sonunu getirebiliyorlar mı? **Yaşamını sürdürmek için, metropollerde çöp tenekelerini karıştıran insan, siyasal alanda özgür olsa bile, bu hakkını ne ölçüde kullanabilir?** Bir hak kullanılmıyorsa veya kullanma olanağı yoksa, o hak olmaktan çıkar. Bir hakkın, hak olmaktan çıkışına sebep olanlar da siyasal, sosyal ve ekonomik düzlemde bunun sorumlularıdır. **İşsizliğin %20'lere ulaştığı, emeğin bit pazarında yok pahasına satışa çıkarıldığı bir ülkede özgürlük, entellerin üzerinde fikir cimnastığı yaptığı bir fantaziden öte gidemez.**

Gerçekten de, ekonomik yaşamı güvence altına alınan, geçim derdi olmayan insanın, düşüncelerini daha özgürce ortaya koyması doğaldır. Bunun yanı sıra, en zor koşullarda bile özgürlüğünden ödün vermeyen insanlar, her zaman olagelmıştır. bundan sonra da olacaktır. Ancak, toplumdaki ortalama insanın, yani büyük kitlenin, özgürlüğü adına yaşamını tehlike-

ye atmayı göze alamadığı da tarihi ve sosyolojik bir gerçektir. Bütün bu gerçeklere rağmen, gelişmenin özgürleşme ile doğru orantılı olduğunu savunan liberal Batı düşüncesinin insanın ekonomik özgürlüğünü gözardı etmesini anlamak mümkün değildir. Günümüzde Batı dünyasında tanık olduğumuz, **işsizlik sigortası ve benzeri tedbirler, ekonomik bir hak olarak tanındığı şeklinde yorumlanmaz. Bu tedbirler, yaranın derinleşerek sosyal patlamaya yol açmasını önleyen bir sigortadan başka bir şey değildir.**

Kapitalizm özgürlüğün birinci boyutunu, sosyalizm ise ikinci boyutunu ön plana çıkardı. (Kapitalizm özgürlüğün ikinci boyutu olan ekonomik boyutu da seslendirdi ama, sadece sermayedarlar için). Halbuki özgürlüğün her iki boyutu, hava ve su gibi birbirinden ayrı fakat bir o kadar da gereklidir. Çünkü insan hem madde hem de ruhtan oluşan bir varlıktır. Fert olarak bizlerin sağlık ve mutluluğu, nasıl ruh ve beden uyumuna bağlı ise, sistem olarak da siyasal ve ekonomik özgürlüğün uyum içerisinde pratize edilmesi, toplumun huzurunu sağlayacaktır. Aksi halde insanımıza söylenebilecek tek söz kalıyor. Herkes aç kalma özgürlüğüne sahiptir! ■

(Bahri Zengin'in Özgürleşerek Birlikte Yaşamak isimli kitabından yararlanılmıştır)

Internet kull@nıcıl@rı!

Derginiz Umran artık daha yakınınızda.

Yakında Umran'a Internet üzerinden güncel olarak ulaşabilecek ve Umran'ın eski sayılarını da izleyebileceksiniz. Hazırlanmakta olan sitemiz için beklentilerinizi lütfen e-posta adresimize bildiriniz.

umrand@hotmail.com

MÜSLÜMAN YÖNETİMLERDE BİR ARADA YAŞAMA TECRÜBELERİ

Günümüzde “azınlık” kavramıyla tarif edilen gruplar İslam literatüründe “ehl-i kitap”, “gayr-i müslim” veya “zımmî” olarak isimlendirilir. Emevîler döneminde devletin sınırları içinde yaşayan zımmîler, bu dönemden önce yapılan fetihler sonucu ele geçirilen topraklarda yaşayan Hristiyan, Yahudi ve Sâbiilerdi.

Kur’ân’da kendilerine pekçok yerde işarette bulunulan bu kesimlerle Müslümanların ilişkileri, Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında başlar. Kur’ân ve Hadis literatüründe Arap nüfusun çoğunluğunu oluşturan putperestler, Medine’de ve Hicaz’ın kuzeyinde bulunan Yahudiler, Necran’da ve Hicaz’ın kuzeyinde bulunan Hristiyanlarla ilişkilere yer verilir. Putperest Araplar için Müslüman olma ya da savaştan başka bir seçenek yoktu. Yahudi ve Hristiyanlar içinse üçüncü bir seçenek daha vardı: Ya İslam, ya savaş ya da boyun eğme. Boyun eğme, canları, malları, dinleri, namusları ve nesillerinin garanti altına alınması karşılığında cizye ve haraç ödemek ve Müslümanların egemenliğini kabul etmek demektir.

Kur’ân’da bazı ayetler müfessirler tarafından dinsel çoğulculuğun, hatta birlikte yaşamanın kabulü şeklinde yorumlanmıştır. Mesela “Dinde zorlama yoktur” (Bakara-256) ve “Şüphesiz iman edenler; Yahudiler, Hristiyanlar ve Sâbiiler, bunlardan kim ki Allah’a ve ahiret

gününe inanır, iyi bir iş yaparsa, elbette onlara Rableri katında mükafat vardır; onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.” (Bakara-62)

Kur’ân’da Yahudi ve Hristiyanları dost edinmemeyi (Mâide-51) ve cizye verinceye kadar onlarla savaşmayı emreden (Tevbe-29) ayetler de vardır. Ancak bu ayetler daha çok Müslümanların bu kesimlerle çatışma halinde oldukları durumunu yansıtır. Kur’ân’da Hristiyanlar için Yahudilere nazaran daha kayıncı bir dil kullanılmıştır. Bunun sebebi ise, Müslümanların Yahudilere nisbetle Hristiyanlarla daha barışçıl bir ilişki içinde olmalarındandır. Bu durum Kur’ân’da da “İnsanlar içinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksınız. Onlar’ içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da “biz Hristiyanları” diyenleri bulacaksınız” (Maide-82) diye ifade edilmektedir.

FETİHLERDEN SONRA MÜSLÜMANLARIN ZİMMİLERE KARŞI POLİTİKALARI

Müslüman bir devletin gayr-ı müslim uyruklarına ve komşularına karşı izleyeceği politikalar ve kurallar ya da daha sonraki dönemlerde ayrıntılı bir sistem halini alacak olan anlayış görüldüğü üzere Kur’ân’da ve Hz. Peygamber’in sün-

Doç. Dr.
İrfan AYCAN

netinde mevcuttu. İslamın özünden ilham alınarak ortaya çıkarılan bu anlayış ve hoşgörü, Emevîler döneminde de devam ettirilmiştir. Hatta Müslümanlar Kur'ân'da ehl-i kitap olarak tanımlanan Yahudiler, Hristiyanlar ve Sâbiilerin dışında bir müddet sonra fetihlerin daha geniş alana yayılmasıyla Zerdüşt, Budist ve Hinduları da bu çerçeveye dahil etmişler ve onlara da hoşgörüyle yaklaşmışlardır.

Bu sebeple İslam egemenliğinin başladığı ilk zamanlarda zor kullanılarak din değiştirmeye yönelik bir baskıya veya herhangi bir girişime hemen hemen hiç rastlanmaz. İslamiyetin yayılması daha ziyade ikna ve teşvik gibi yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Bu konuda pek çok gayr-i müslim bilim adamı da gerçeği teslim etmekten kendilerini alamazlar. Hatta bazı bilim adamlarına göre haclı seferlerinin cereyan ettiği geç bir tarihte dahi gayr-ı müslimler hâlâ nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktaydı.

Elbette İslam fetihlerinden sonra Yahudilerin, Hristiyanların, Zerdüştlerin velhasıl gayr-ı müslimlerin dini hayatlarında bazı değişiklikler olmuştur. İslam'ın yükselişi ve devlet oluşu karşısında Zerdüştlerin sayısı hızla azalmıştır. Hristiyanlar, Müslümanların fethedilen bölgelere göç politikası, ihtida hareketi ve egemen kültüre özenme gibi etkenler nedeniyle belirli bölgelerde yavaş yavaş azınlık durumuna düşmüşlerdir. Hatta Orta Asya, Güney Arabistan ve Kuzey Afrika'da silinme noktasına gelmişlerdir. Yahudilerin gözünde ise İslâmî fetihler, sadece efendinin değişmesi, hatta çoğu yerde daha iyi bir efendi anlamına geliyordu. Yahudiler zaten ekonomik, sosyal ve siyasal yoksunluklara katlanmayı, zor koşullara uyum göstermeyi çoktandır öğrenmişlerdi.

Mısır'da, Suriye'de, Lübnan'da, Filistin'de ve daha az oranda Irak'ta Hristiyanlık, Kuzey Afrika'ya nazaran daha dirençli çıktı ve Hristiyan azınlıklar varlıklarını büyük ölçüde devam ettirdiler. Doğu kiliselerine mensup olan Hristiyanlar için İslam'ın gelmesi ve İslam egemenliğinin tanınması, yaşam koşullarında belirgin bir iyileşme ve daha önceki dönemden çok daha fazla din özgürlüğüne sahip olmak anlamına geliyordu.

Bizanslıların ve İranlıların kendi inançlarını ve kimliklerini, egemenlikleri altında yaşayan topluluklara dayatma çabaları o bölgede yaşayanlar açısından kırılganlık ve gerilime hatta bazen de büyük kavgalara yol açıyordu. Böyle bir ortamda karşılıklı çıkan Müslümanlığın hoşgörüsü onlara cazip geldi. Böylece Müslümanlar, zalim bir ruhbanlık yönetimi-

ne son verdiler ve hizipler arasında eşitliği empoze ederek destek kazandılar. Bu anlayış müslim - gayr-i müslim eşitliğini kabul etmese bile bir arada sulh ve barış içinde yaşamayı öngörüyor, kural olarak gayr-ı müslimleri baskı altına almayı ve onları sömürmeyi kabul etmiyordu.

Müslümanlar, zimmîleri vergilendirme hususunda da bu kesimlerin önceki yöneticilerinden çok daha âdil davranmışlardı. Dengeli bir vergilendirmeye gidilmiş, bölgelerin fetih tarzına ve yerel geleneklere bağlı kalınmıştı. Bu durum hem merkezî otoriteye güveni artırmış, hem de daha geniş bir gelir elde edilmesini sağlamıştır. Neticede adalet ve menfaat birleştirilmiştir.

ZİMMÎLERİN EMEVÎLER DÖNEMİNDEKİ DURUMU

Zimmet anlaşmasını kabul eden kesimler için, cizye vergisi yanında İslam hukukçuları tarafından ayrıntıları tespit edilen bir takım kısıtlamalar getirilmesi, onların zimmet anlaşması ile garanti altına alınan dini, sosyal ve kültürel varlıklarını ortadan kaldırmaya yönelik olmayıp, egemenliğin ve farklılıkların vurgulanması amacına yönelikti.

Müslümanların dinleri konusunda zimmîlere gösterdikleri hoşgörüyü aksettirmesi bakımından 650-660 yılları arasında (Muaviye'nin Suriye valisi olduğu sırada) Nasturi patriği III. İshuayheb'in bir arkadaşına yazdığı mektup, bu konuda bize çok önemli ipuçları vermektedir. Patrik bu mektubunda:

"Allah'ın idareyi kendilerine verdiği şu Araplar... bizlere hiç zulmetmediler, gerçekten onlar dinimize, din görevlilerimize, kilise ve manastırlarımıza hürmet gösterdiler" demektedir.

Suriye'nin fethi esnasında yerel halktan bir bölümü İslamiyeti kabullenmiş bir kısmı da kendi dinlerinde sebat göstererek hoşgörü ve serbestlik içerisinde yaşamlarını sürdürmüşlerdi. Arculp isimli bir batılı rahibin Muaviye dönemi Suriye ve Filistin gözlemlerine göre, bölge nüfusunun çoğunluğu, Hristiyan ve Yahudilerden oluşmaktadır. Hatta Abdülmelik dönemine rastlayan günlerde Rebia, Benî Tağlib ve Benî Bekr gibi önemli bazı Arap kabilelerinin çoğunluğu hâlâ Hristiyan idiler.

Zimmîler, bir müslümanın taraf olduğu hukukî ihtilaflar müstesna, hukuk davalarında hatta ceza davalarında kendi dînî otoritelerinin adlî teşkilatlarına ve kendi usullerine tabi tutulmuşlardır. Zimmîler hiçbir

ekonomik yoksunluğa da maruz bırakılmamışlardır. Hiç bir meslek kendilerine kapalı kalmamış, herhangi bir mesleği yapmaya da zorlanmamışlardır. Bazı mekanlar hariç (Mekke, Medine gibi) ülkenin hiç bir tarafı kendilerine kapalı tutulmamış, daima seyahat özgürlüğü içinde olmuşlardır.

Zimmîlerin pek çoğu, Müslüman Arapların fazla itibar etmediği ticarî ve malî işlerle meşgul olmuşlardır. Özellikle Fas'ta, Yemen'de, Irak'ta, İran ve Orta Asya'da yaşayan Yahudiler, düşük sayılabilecek lağım temizliği, tezek kurutma gibi işler yaptılar. Yahudiler bu işlerin dışında deri işi, kasaplık, cellatluk gibi işleri de icra etmişlerdir. Ayrıca bir Müslümanın uzak duracağı işlerden sayılan tefecilik, casusluk gibi işlerle ticaret ve diplomasi işleri de zimmîler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Emevîler döneminde mahalli idarelerde ve maliye işlerinde çalıştırılan memurların pekçoğu zimmîlerdendi. Muaviye b. Ebî Süfyan, daha Suriye valisi iken katipleri, tabipleri, memurları ve sanatkarları onlar arasından seçti. Çünkü yöneticisi olduğu toplumun büyük çoğunluğu Rum (Bizans) ve Arap Hristiyanlardan oluşmaktaydı ve o, bu durumu görmezlikten gelemezdi. Dolayısıyla devlet memurlarının çoğunu eski görevlerinde bıraktı. Muaviye, yönetimi boyunca malî işleri Hristiyan Sercun ailesine verdi. Aynı zamanda doktorluğunu da yapan İbn Asal'ı Hims'a haraç görevlisi olarak tayin etti.

Kufe'de Ziyad b. Ebîhi'nin katibi Zadan Ferruh; Horasan'da Abdurrahman b. Ziyad'ın katibi Stefanos; Süleyman b. Abdülmelik'in katibi İbn Batrik; Hişam b. Abdülmelik'in katibi Tazri b. Astin zimmîlerdendi. Süleyman b. Abdülmelik, katibi İbn Batrik'ten devleti yeniden yapılandırmasını istemişti. Emevîler döneminde Suriye ve Irak vilayetlerinde olduğu gibi Mısır vilayetinde de bürokratik makamlarda zimmîlere yer verilmişti. Bizans kralı Herakl tarafından Mısır'a yönetici olarak tayin edilen Menace, fetihten sonra makamını korudu. Shenouti Rif'e, Philexenus Feyyum'a yönetici tayin edildi. Bu

üç yönetici, İskenderiye yöneticisinden sonra Mısır'ın en büyük yöneticileriydi ve onlar Milkanî mezhebinden olan Rumlardandı.

Athanasius er-Ruhavî de Mısır'ın malî idaresinde büyük rolü olan bir kimseydi. Hristiyan tarihçi İbnü'l-lbrî, Athanasius'un serveti hakkında şöyle diyor: "Onun 4000 kölesi, evleri, köyleri, bahçeleri, altını, gümüşü vardı. Sahip olduğu 400 işyeri ortaklığından elde ettiği gelirlerle Urfa'da The Mother of God (Meryem Ana) kilisesini yaptırdı." Ayrıca Amr b. el-As, Rumların vergilerini toplama işini de kıptilere vermişti.

Böylece fethedilen bölgelerin yönetimleri ile egemen sınıf Müslümanların yöneticiliği birbirinden ayrılmaz hale gelmişti. Yönetenlerin kendi ilkeleriyle yönetilen yerli nüfusa aynı tarzda muamelede bulunması mümkün değildi. Ya Müslüman Araplar işlerini gitgide fethedilen ülkelerin ilkelerine göre ve onların dillerinde yürütüp tedricen nüfusun geneline karışacak veya fethedilen ülkelerin yönetimi Müslüman yönetici sınıfının yönetiminin bir parçası olacaktı.

İşte bu noktada muktedir devlet adamı Abdülmelik b. Mervan ortaya çıktı. O isteseydi doğrudan bürokrasiyi yeni-

leyebilirdi, ama bunu yapmadı. Zira bu şekilde bir davranış egemen sınıf ile zimmîler arasındaki köprüleri atabilirdi. Bu sebeple o, yönetim dili olarak Kiptice, Farsça ve Grekçe yerine Arapça'yı seçti ve çeşitli vilayetlerde farklı dillerde tutulan divan defterlerinin Arapça tutulmasını emretti. Tedavülde bulunan dinar ve dirhem Arapça olarak yeniden bastırıldı. Bürokraside çalışan çok sayıdaki zimmî devlet memuru görevlerinde kalabilmek amacıyla Arapçayı öğnendiler. Böylece Arapça konuşan kadroların askerî hayat kadar, sivil hayatta da üstün olması sağlandı. Bunun amacı ülke sınırları genelinde yönetimi tek bir çatı altında birleştirmişti.

Ömer b. Abdülaziz dönemine gelindiğinde zimmîler açısından durum biraz farklılaştı. Onlar, bu döneme kadar İslam toplumunda çok iyi şartlarda yaşa-

Doğu kiliselerine mensup olan Hristiyanlar için İslam'ın gelmesi ve İslam egemenliğinin tanınması, yaşam koşullarında belirgin bir iyileşme ve daha önceki dönemden çok daha fazla din özgürlüğüne sahip olmak anlamına geliyordu. Bizanslıların ve İranlıların kendi inançlarını ve kimliklerini, egemenlikleri altında yaşayan topluluklara dayatma çabaları o bölgede yaşayanlar açısından kırınglık ve gerilime hatta bazen de büyük kavgalara yol açıyordu. Böyle bir ortamda karşılarına çıkan Müslümanlığın hoşgörüsü onlara cazip geldi.

dıklarını, Müslümanlardan ve yöneticilerden çok iyi muamele gördüklerini belirtiyorlardı. Ömer b. Abdülaziz'i, zımmîleri küçük düşürecek bir takım düzenlemeleri yapan ilk ve tek Emevî halifesi olduğunu belirterek eleştiriyorlardı.

Gerek o günkü zımmîle in gerekse bugünkü müsteşriklerin Ömer b. Abdülaziz'i hasım olarak görmeleri ve sadece 2,5 yıl süren bu süreci kendileri için kara bir dönem olarak adlandırmalarının sebebi ne idi? Aslında Ömer b. Abdülaziz'in zımmîler için günlük hayatta yaptığı küçük çaplı düzenlemeler, Müslüman halkın taleplerine bir cevaptı. Bu düzenlemeler müslümanlarla zımmîlerin farkedilmelerine, ayırdedilmeleine yarayacaktı. Ayrıca o, zımmîlerin Müslümanlar üzerinde üst seviyede bir otorite ve kuvvet olmalarını da hoş karşılamıyordu. Bu konudaki düşüncesini bir valisine yazdığı mektupta açıkça beyan ederek, "Müslümanlar için başlangıcında zımmîlerin idarî, kitabî ve vergi toplama ile ilgili bilgilerinden istifade etmişlerdir. Bu Allah'ın onlar için takdir ettiği belirli bir süre için olmuştur. İşlerinde istihdam ettiğin ne kadar âmil ve katip varsa onların hepsini azlettim ve onların yerine Müslüman kimseleri getirdim" demektedir.

Kanaatimizce bu uygulamalar iç politikaya yönelik düzenlemelerdi. Emevîler döneminde o güne kadar iç politikada çeşitli kesimler arasında siyasî ve dînî açıdan çatışmalar ve istikrarsızlık mevcuttu. Ömer b. Abdülaziz, ülke içindeki bütün Müslüman grupların biatını alarak devlet başkanı olmuş, onlar da onun iktidarı süresince faaliyetlerini tatil etmişlerdi. İşte bu nedenle Ömer b. Abdülaziz'in uygulamaları, bu siyasî ve dînî grupların taleplerine bir cevap teşkil eder. Burada halkıyla barışık durumdaki bir Emevî yönetiminin zımmîleri rahatsız etmesi ve halkıyla çatışma halinde olan Emevîlerden zımmîlerin hoşnut olması gibi çok ilginç bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

Ömer b. Abdülaziz'in uygulamalarından rahatsız olan Hristiyan tarihçi Savius, onu şu şekilde tasvir ediyordu: "O, insanlar önünde büyük hayırlar işliyor, fakat Allah önünde büyük kötülük işliyor. Çünkü o kiliselerin ve piskoposların haraçtan muaf tutulmasını emretti ve harabe olan şehirleri imar etti, vergileri kaldırdı. Kiptîler huzur ve emniyet içinde yaşadılar. Fakat o, çok geçmeden Kiptîlerin dinleri üzerinde kaldıkları sürece devlet işlerinden el çektilmesini emreden bir talimat gönderdi ve onlardan kim işlerini korumak istiyorsa o Müslüman olsun" dedi. Bu ta-

limat sebebiyle Mısır'da Kiptîler ellerindeki görev ve vazifelerini Müslüman muhtarlar devrettiler.

Anlaşıldığı kadarıyla zımmîlerin Ömer b. Abdülaziz'e kızgınlıkları, bu tür uygulamalardan ziyade, onun İslamlaştırma politikaları sebebiyledir. Çünkü onun politikalarının zımmîlere yönelik olmaktan ziyade Müslüman topluma yönelik olduğu açıktır. Zira aynı devlet başkanı zımmîlerin pek çok sorununa el atmakta ve çözmeye çalışmaktadır. Zımmîler o güne kadar böyle bir politikayla karşı karşıya kalmamışlar, asimile olma endişesine kapılmışlardır. Ömer b. Abdülaziz'in kısa süren devlet başkanlığından sonra onun uygulamaları kaldırılmış ve zımmîler yeniden devlet görevlerine, bürokrasiye dönmüşlerdir.

Zımmîlerin, egemen sınıfla sosyal hayatta ve devlet bürokrasisindeki bu ilişkilerinden sonra onların dînî örgütlenmeleri ve dînî yaşamları hakkında da şu bilgileri vermemiz mümkündür. Yaklaşık bir asra yakın hayat süren Emevîler döneminde münferit üç-dört hadise hariç kendilerine verilen dînî teminatlar titiz bir şekilde uygulanmıştır.

Zımmîlerle ilgili olumsuz haberlerden birini burada ifade etmek gerekirse; mesela: 67/682 yılında Basra valisi Mus'ab, -ki o Emevîlerin değil Abdullah b. Zübeyr'in valisi idi, huzuruna gelen Necran Uskuf'unun söylediği sözler karşısında kızmış ve yanında bulunan asayı Uskuf'un üzerine atarak onun hafif şekilde yaralanmasına neden olmuştur. Uskuf, müsaade isteyerek Mus'ab'a şunları söylemiştir: "*Mesih, idarecinin sefih olmaması gerektiğini söyledi. İdareciden öfkeli değil, halim olması beklenir, kendisinden adalet beklenir.*"

Emevîlerle iktidar mücadelesi yapan Abdullah b. Zübeyr'in valisinin piskoposla arasında geçen bu olumsuz diyalogun tam olarak nasıl geliştiğini bilemiyoruz. Fakat o dönemde İslam toplumundaki ikilikten istifade ederek zımmîlerin tutarsızlıklar sergiledikleri, hatta hangi otoriteye tabi olacakları hususunda birbirleri aleyhine faaliyetlerde bulundukları da bir gerçektir.

Yine Abdülmelik döneminde 67/686'da Hanânyeşu (I.Henaiso) patrikliğe tayin edildi. Medain'de 14 sene 9 ay görev yaptı. Kendisine muhalefet eden pek çok kimse vardı. İçlerinden Nusaybin Uskufu Yuhanna el-Ebras (Jean) Abdülmelik'e yaklaşmasını bildi ve 4 sene boyunca onun etrafında iyi bir konum elde etti. İkram ve atıyyelerde bulundu. Bundan sonra Kûfe valisi Bısr b. Maran'a: "Bölgemizdeki Hristiyanlar başlarına Yuhanna'yı seçtiler, biz onun başı-

mıza geçmesini, bize muhalif olan Muhtar ve Mus'ab'ın tayin ettiği Hanânyeşu'un da görevden alınmasını istiyouruz" şeklindeki bir mektupla birlikte pek çok mal gönderdi. Olaya vakıf olan Hanânyeşu, Yuhanna'yı kontrol altına almayı denemişse de muvaffak olamamış ve neticede 74/693 yılında Hanânyeşu Bısr tarafından görevinden uzaklaştırıldı.

Halife Abdülmelik 75/694 yılında kardeşi Bısr'ı öldürdükten sonra onun yerine Irak'a vali olarak Haccac'ı atadı. Haccac, patrik Yuhanna'dan hoşlanmadı ve onu zimmetine geçirdiği paraları iade etmesi için uyardı. Vermeyince de Haccac onu ve pekçok rahibi hapsetti. Hapisten kaçan Yuhanna Kûfe'nin bir köyüne sığındı ve orada öldü. Bu olaylara kızan Haccac, patrik seçimlerini iptal etti. Eski patrik Hânanyeşu hem Hristiyanlardan hem de Haccac'dan korkarak sürgün yaşadığı yerde kaldı. Haccac'ın hakimiyeti dışındaki köylerde Nusaybin, Musul ve Bacer-mâ'da hükmünü icra etmeye devam etti. Böylece Medain, 20 sene patriksiz kaldı. Hristiyan yazar Marri'nin bildirdiğine göre, dî-nî lider otoritesinden yoksun olan bölge halkı, dini hafife alarak, şehvetlerine uymaya başlamışlardı.

Haccac'tan sonra göreve gelen vali Yezid b. Akîl, Hânanyeşu'nun Hanze ve Nusaybin matranı olarak atadığı Saliba Zeha'yı patrik tayin etti ve eski patriğin görevlilerini çeşitli vazifelere getirdi. Yuhanna'nın ismi patriklikten düşüldü. Saliba'nın patrikliğini onaylayan menşur verildi. Saliba 12 yıl göreve devam etti.

Patrik tayininde Hristiyanların kendi içlerindeki anlaşmazlıklarda bazan devlet başkanı doğrudan müdahale edebiliyordu. Hişam b. Abdülmelik, böyle bir durumda iki patrik adayını da bir tarafa bırakarak bir başkasını tayin etmiştir. Tayin edilen patrik Feysun'un bölge valisi Halid b. Abdullah el-Kasrî ile arası pek iyi idi. Patrik, valiyi sık sık ziyaret eder, o da kendisine iltifatlarda bulunurdu. Valinin Rum kökenli Hristiyan annesi için Kufe'de bir kilise yaptırmasında bu dostluğun payı olduğu düşünülebilir.

Halid b. Abdullah el-Kasrî'nin, patrik Feysun'u, Kufe'ye geldiğinde onu tahtına oturuşu ona hil'at giydirdişi, Medain'de ödeyeceği haraca katkıda bulunuşundan başka, yolda kendisine gereken ilginin gösterilmesini isteyişi de aralarındaki dostluğun derinliğini gösterir. Feysun 10 sene 5 ay görev yaptıktan sonra ölmüştür. Boşalan patriklik makamına seçilecek aday için Kesker ve Cündişapur'lu din adamları çekişmiştir. Sonuçta Kesker Uskufu Mar Aba seçilmiştir. O sırada Irak valisi Yusuf b. Ömer idi ve bölgedeki Hristiyanlarla arası iyi değildi. Mar Aba, onun Hristiyanlara eziyetlerini ve düşmanlığını göz önüne alarak bir müddet Medain'e gitmekten sarfı nazar etti. Daha sonra valiyle tanışma fırsatı

buldu ve onunla ilgili düşüncelerini değiştirerek Kufe'ye geldi. Sonra da Medain'e gitti. Ancak kiliseye hakim olamadı, yerine iki öğrencisini bırakarak ailesinin yanına Kerkes'e gitti. Artık bu dönem Emevî devletinin de yıkılmak üzere olduğu dönemlerdi. Siyasî istikrarsızlık her tarafı etkilemişti.

Emevîler döneminde bu dört önemli müdahale hariç, Nasturiler patriklik seçimlerini serbest bir şekilde gerçekleştirmişlerdir. Müdahalenin üçü va-

liler tarafından, biri devlet başkanı Hişam tarafından yapılmıştır.

Zımmîler, dî-nî yaşamlarında da büyük bir serbesti içindeydiler. Zaman zaman ortaya çıkan bu problemlerde ülke içindeki ve dışındaki birtakım problemlerin etkisinin olduğu açıktır. Mesela; Muaviye döneminde tabîî âfetler sonucu tahrip olmuş kiliselerin tamirâtı hususunda büyük müsamaha gösterilmişti. Bu dönemde yönetimin böyle bir tasarrufunun Müslüman halk tarafından tasvip edilmemiş olması kuvvetli bir ihtimaldir. Zira toplumda bu tür tartışmaların varlığı önde gelen ilim adamlarına sorulan suallerden de anlaşılmaktadır. İbn Abbas'a "gayr-ı müslimlerin, Müslümanların inşaa ettiği kentlerde kilise inşaa etmeleri caiz midir?" şeklinde bir soru sorulmuş, o da verdiği cevapta "Müslümanlarca in-

şaa edilen şehirlerde ne bir mabet yapturmalarının ne de çan çaldırmalarının mümkün olmadığını, anlaşmalı şehirlerde ise anlaşma şartlarına uyulması gerektiğini" belirterek memnuniyetsiz halkın düşüncelerine tercüman olmuştur. Halbuki Hz. Ömer döneminde kurulan Kûfe şehrinde (H. 17) cami sayısı kadar kilise inşaa edildiği bilinmektedir.

Yezid b. Muaviye'nin, İstanbul kuşatması (H.49) esnasında şehid düşen Ebu Eyyub el-Ensarî'nin surların dibindeki mezarı için, Bizanslılara *"Bu peygamberin arkadaşlarındandır. Onu gördüğünüz şu yere gömdük. Eğer onun kabrini bozarsanız İslam topraklarında hiçbir çan çalınmaz"* şeklindeki sözlerinden İslam topraklarında Hristiyanların ibadetlerine müdahalede bulunulmadığı anlaşılabılır.

Emevî şairlerinden Cerir, sabah serinliğinde horoz seslerine karışmış çan seslerini dinleyebilmek için Fatrus ve Pavlos manastırlarında uykusuz kalarak bu dakikaları ve bekleyişini anlatır. Cerir bir başka şiirinde de Kuşacım ve Kusayr manastırlarındaki çan seslerine icabet edişini ifade eder. Bu tür iyimser örnekleri çoğaltmamız mümkündür. Ancak Emevîlerin Abdülmelik devrinden sonra zımmîler açısından bazı olumsuz gelişmeler olmuştur. Mesela; Velid b. Abdülmelik, zamanında Şam'daki Yuhanna kilisesi anlaşma şartlarına aykırı olarak Umeyye Camiine çevrilmiştir. Ömer b. Abdüaziz ve Yezid b. Abdülmelik döneminde Mısır'da bazı kiliselerin yıkıldığı heykel ve resimlerin kiliselerden kaldırıldığı, Ömer b. Abdulaziz'in Şam Hristiyanlarının çan çalmalarına engel olduğu şeklinde bilgiler de vardır.

Bazı Emevî devlet adamları, Bizans ve Sasaneler'den kalma eski yapı malzemelerini alarak çeşitli yapılarda kullanma girişimlerine zımmîler karşı çıkmışlar ve ihtiyacınız olan malzemeyi Bizans'tan isteyin demişlerdir. Kaynaklarımızda Velid b. Abdülmelik'in böyle bir gerekçeyle Bizans kralına mektup yazarak *"Biz peygamberimizin en yüce mescidini tamir etmeyi amaçlıyoruz, bu yüzden bunu yapmakta bize işçi ve mozaik küplerle yardımda bulunun"* dediği Bizans kralının bu talebe olumlu cevap verdiği belirtilir.

Bu örnekler yanında Hristiyanlarla çok sıkı ilişkiler içinde olan Emevî devlet adamları da vardı. Velid b. Yezid'in (125-126/742-743) Şam yakınlarındaki Bevennâ manastırında içki alemlerine katılmaktan pek hoşlandığı, o manastırda icra edilen ayinlere dahi katıldığı, haç'ı öptüğü yine kendisi tarafından söylendiği belirtilen mısralarda anlatılır. Tritton'un Hı-

ristiyan tarihçi Savirus'tan aktardığı bilgilere göre Hişam b. Abdilmelik zamanında Hristiyanların sokaklarda haç taşımalarına, ateş yakmalarına, tören düzenlemelerine ses çıkarılmadığı anlaşılmaktadır.

Netice olarak Emevîler döneminde, İslam coğrafyasında yaşayan zımmîlere, daha önce Hz. Peygamber ve dört halife döneminde verilmiş garantiler çerçevesinde muamele edilmiş, böylece onlar büyük bir serbesti ve hoşgörü içerisinde yaşamışlardır. İslam tarihinde zımmîlerle ilgili haberleri değerlendirirken o dönemin konjoktürel durumunu gözönüne almak gerekir. Zira İslam'ın ve Müslümanların çok daha özgüvenli olduğu fetihlerin sürdüğü ilk dönemlerde bu kesimlere büyük bir hoşgörü ile yaklaşılmış, İslam'ın ve Müslümanların gerek içeriden ve gerekse dışarıdan tehditlere maruz kaldığı, iç ve dış siyasî problem ve çatışmaların yaşandığı dönemlerde ise bazı olumsuz uygulamalar olmuştur.

KAYNAKLAR:

- Atar, Fahrettin İslam Adliye Teşkilatı, (Ankara 1971), 70
Belâzurî, Futuhul-Buldan, (trc. Mustafa Fayda), Ankara 1987.
Cahşiyârî, Kitâbul-Vüzerâ ve'l-Küttâb, (thk. Mustafa es-Sakka ve ark., Kahire 1980).
Ebu Ubeyd, Kasım b. Sellam, Kitabu'l-Emval, (trc. Cemalettin saylık, İstanbul 1981), 179-183. Ebu Yusuf, Yakub b. İbrahim, Kitâbul-Harac, (trc. Ali Özek, İstanbul 1973).
Gibb, Hamilton A.R., İslam Medeniyeti Üzerine, (trc. Komisyon, İstanbul 1991), 61-77.
Hamevî Yakut, Mucemu l-Buldan, I-IV, 1979, II, 502, 520-521.
Hamidullah Muhammed, İslam Anayasa Hukuku, İstanbul 1995.
Hitti Philip, Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi, (trc. Salih Tuğ, I-IV, İstanbul 1980), II, 314-352.
Hodgson M.G.S., İslamın Serüveni, (Komisyon, I-II, İstanbul 1993), I, 137-225.
İbn Abdilhakem, Ebu'l-Kasım Abdurahman b. Muhammed, Sîretü Ömer b. Abdülaziz, (thk. Muhammed Rewas Kal'aci ?), 100.
İbn Hallikân, Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâ'iz-Zaman, (thk. İhsan Abbas, I-VIII, Beyrut 1978), II, 228-229.
İbnu'l-İbrî, Ebû l-Ferec Tarihi, (tre. Ömer Rıza Doğrul, I-II, Ankara 1987).
Lewis Bernard İslam Dünyasında Yahudiler, (trc. Bahadır Sina gener, Ankara 1996).
Makrizî, Takıyyiddin Ebu'l-Abbas Ahmet b. Ali, Kitabu'l-Mevâiz ve'l-İtibar bi Zikri'l-Hitâti ve'l-Asar, I-II, Beyrut., II, 472-510.
Miquel Andre, İslam ve Medeniyeti, (trc. Ahmet Fidan-Hasan Menteş, I-II, Ankara 1991).
Necdet Hammaş, el-İdare fi'l-Asri'l-Emevî, (trc. İrfan Aycan), A.Ü.İ.F.D., XXXVII, 183-190.
Öztürk Levent, İslam Toplumunda Birarada Yaşama Tecrübesi, İstanbul 1995.
Söylemez Mahfuz, Kuruluşundan Emevîlerin Başlangıcına Kadar Kûfe şehrinin Siyasî Tarihi, (Basılmamış Y. Lisans Tezi, Ankara 1995).
Zeydan Corci, İslam Medeniyeti Tarihi, (trc. Zeki Megamiz, I-IV, İstanbul 1978), IV, 165-192.

SÜNNET'İ TANIMAK

Besmele, Hamdele, Salvele ile başlamak pek çok müslim müellifin sünneti olmuştur.

Sünnet, hedefe varmak için, üzerinde emin adımlarla yürünülen yol manasını ifade eder. Yol insanı Hakka da, batıla da götürebilir. Başka bir deyişle sünnet, kişinin beğenip sahiplendiği ilkeleri (umde)dir. Başka bir anlatımla, Said Hoca'nın deyimiyle: Prensipler sistemidir.¹ Ben-i Beşer için böyle anlaşılan sünnet, yaratıcıya ait ise "şaşmaz, değiştirilmez kanunlar manzumesi" dir. Bu kanıtlar, vahyî verilerle "Sünnetullah" diye adlandırılır.²

Kişilik taşıyan her insanın kendisine mahsus sünnetleri (prensipleri) vardır. Bu sünnet Hakka merbut da olabilir, batıla da saplanmış bulunabilir.

İnsan eğer ilahi tebliğlere ulaşmış müminlerden ise, kendisine özel sünnetlerini, vahyi verilerin ışığı altında murakabeye tabi tutmayı prensip (sünnet) edinir. Bu insani prensipleri ilke edinen her mümin izzetli bir şahsiyet, vakur bir kimlik kazanır. Artık bu ilkeli kişilik, önüne çıkan mes'eelerde bocalamaktan, savsaklamaktan kurtulmuş bulunur. Çünkü, önüne dikilen problemleri, kendisine örnek olarak sunulan Nebi sünnetiyle çözmeye başlamıştır artık. (33/21)

Ancak, örnek Nebi prensiplerinin kendisine mütevatiren ulaşmış, muhkem olarak telakki edilmiş veriler olması lazım. Değilse, ilmi idraklere ulaşıluncaya kadar sabreder; müsbet menfi bir hükme geçmeden araştırmaya geçer. Ebu Hanife örneğinde olduğu gibi, rivayetleri sıhhatli bulmazsa hemen kabullenmez. Mesela o aziz İmam "belirtildiğine göre, Hz. Ali'nin duasıyla batan güneşin geri döndüğünü ifade eden rivayeti, şeriatın temel ilkelerine ve akla aykırı gördüğü için reddetmiştir"³ deniyor.

Buna benzer kişilikli prensiplerinden dolayı, o yüce imamı hadisleri umursamaz sanmışlardır bazıları. Oysa Ebu Hanife -Allah razı olsun- haber-i ahad bile içtihatlarına mesnet yapmıştır. Fakat "zanni hadisler'le amel caiz olmaz" dediği kaydedilir.⁴ Bir de, "Bir müctehidin sahih saydığı bir hadisi, bir başka müctehidin kendi ictihadına göre zayıf sayması" düşünülürse, sünnet konusunda, imkan ve güç varsa, ne kadar dikkatli bir araştırmacılığın vücutiyetine kani olunur.⁵

Zanni değil de, ilmi olarak tesbit edilen muhkem sünnetler, eğer Allah resulüne aidiyeti kesin olarak tesbit edilmiş ise, ona ittiba etmemek fıkı olur. Çünkü, Allah elçisi olarak Nebi, yaratıcısı

**M. Said
ÇEKMEGİL**

tarafından “Âlemlere rahmet” kılınmıştır. (21/107). Güzel huylar edinmek isteyen salih olanlar için “Büyük bir ahlak” timsalidir. (68/4) Ona tabi olanlar, “Allaha itaat etmiş” olurlar (4/80). Çünkü onlar “kendilerine itaat edilsinler” diye sunulmuşlardır. (4/64)

İttibasî önerilen böylesine yüce bir Allah Resulü, Rabbinden aldığı selahiyetle, yol gösteren, “...te-miz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılan” bir otoritedir (7/157). Onun verdiği “hükümden yürekleri hiçbir sıkıntı duymadan” razı olmuyorsa bir kimse, “iman etmişlerden olmaz” (4/65). Çünkü, Rableri müminlerini “Allah’a ve Resulüne itaat etmekle” mükellef kılmıştır (4/59).

Saadet yolunu gösteren vahiylerin sahibi “Allah ile Rasulünün arasını ayırmak isteyen”ler (4/150), Müfessir Elmalılı’nın tabiriyle, “... küfür ile iman arasında bir yol” tutmak isteyen cahiliye insanıdır. Çünkü, Rasul olarak Nebi, kendi hevasından değil, vazifesiyle ilgili, din babındaki tüm nutku “Vahiyledir” (53/3). Bu vahiyler ister Kitabullah’a geçmiş olsun, ister Rasulullah’ın ayetler aydınlığında, din olarak yaşadıkları bizlere kadar mütevatiren gelip, muhkem olarak bulunmuş ibadet rükünleri bulunsun, hepsi de vahiylerin teşkil ettiği abidlikleri oluşturur. Yeter ki yaşanan sünnetler de, Furkân-ı Hakîm gibi müminlere mütevatiren ulaşmış bulunsun; hepsi de dini, İslam’ı oluşturur.⁶ Müminler, o aziz sünnetin sahibine, selama durmakla yönlendirilmişlerdir. (33/56).

İşte böylesine ‘Haber-i Sadık’la oluşan kesin müeyyideleri idrak eden müminler, ister erkek olsun ister kadın bulunsun, artık benim de umdelerim var diye azadilik çalımları atamaz. Elbette kişinin kendi umdeleri ‘prensipleri’ olacaktır. Ancak bu kendilerine has prensipler vahyî müeyyidelere ters düşmüyorsa, ikinci bir şahsa bağlılık önermiyorsa kimseye zarar vermez.

Muhakkak ki, Nebiler de beşerdir (17/93). Ancak yaratıcıları tarafından seçilip, vahye kaynak kılınan beşerlerdir. (18/110) Tebliğ almış müminler, onlara Allah’ın birer abdi ve rasulü olarak iman ederler. (2/285). Mukızleri yaratıcıları olduğu ve vahyin kontrolünde bulundukları için ‘Zenb’leri’ Zelle’leri olsa bile bağışlanmış bulunurlar. (48/2) Nasıl ki, sahabilerin arasında bulunan Muhacirin ve Ensar topluluğu da bağışlanmıştır. (9/117) Ve bu mutlu topluluk da Allah’ın rızasına uğramış olarak kendilerine ebeden ‘Cennet’ler hazırlandığı müddesine erişmiş mes’utlardır. (9/100) Ancak vahyi ve-

rileri umursamayan bid’at ehli cahiliye ideologları, bu aziz topluluğu itham edip dururlar.⁸

Kur’ani tanıtımlarla fikh edil-meyenler; Muhacirin ve Ensarı, bu Cennetlik topluluğun (9/110) bu özelliklerini gözardı ederek, sair bilmezler gibi, “Biz de onlar gibi bir beşeriz, niçin farklı olacakmışız, Kur’an’ı niçin onlar gibi anlayacakmışız” derler. Bu tarz efe’ edalar taşıyan merhum bir kardeşimize demiştik ki: “O deve çobanı dedikleriniz Kur’an’ı daha iyi anlar da, sen onun gibi anlayabilir misin?”

- Neden demişti.

- Neden olacak, onlar ki, bir tebliğin kesin fikhına ulaşmak isterken, endişelenirlerse, gidip bizzat tebliğcisine sorma imkanı vardı; senin böyle bir avantajın var mı? şeklinde bir soruyla o

müslim kardeşimizi ikaz etmiştik de, o da işi fıkhetmişti de ilmi bir çizgiye çekilebilmişti.

Gerçekten de, yukarıda meallarına işaret ettiğimiz beyyineleri gözardı etmeden düşünebilirsek görürüz ki, Rasulleri bizzat ikaz edip, hatalardan tathir eden yüce Rabbimizin, sahabilerinin ikaz edilmesi için de nebilerini görevlendirmiş olduğunu anlıyoruz. Bundan dolayı mushafımızın 9. bölümün 117. ve 100. ayetlerini anlamaya çalışırsak görürüz ki, o affolunmuş ve cennetlik oldukları açıkça bildirilmiş bulunan Ensar ve Muhacirinin muadilini bulmak söz konusu edilemiyor.

Örnek Nebi prensiplerinin kendisine mütevatiren ulaşmış, muhkem olarak telakki edilmiş veriler olması lazım. Değilse, ilmi idraklere ulaşılncaya kadar sabreder; müsbet menfi bir hükme geçmeden araştırmaya geçer. Ebu Hanife örneğinde olduğu gibi, rivayetleri sıhhatlı bulmazsa hemen kabullenmez. Mesela o aziz İmam “belirtildiğine göre, Hz. Ali’nin duasıyla batan güneşin geri döndüğünü ifade eden rivayeti, şeriatın temel ilkelerine ve akla aykırı gördüğü için reddetmiştir” deniyor.

Fertlerin içtimai, siyasi kişiliklerine peygamberler nasıl modeller olarak sunulmuşsa (33/21), Ensar ve Muhacirin topluluğu da ittibaya öylesine örnekler verir olmuştur. Yeter ki, ilmi kaynaklardan, vahyi mübahiyatlardan yararlanarak bu aziz topluluk iyi fıkhedilmiş bulunsun.

Dayanaklarımız, ilim ifade etmeyen tarih ve siyerler değildir; olmamalıdır. Vahyi ölçülere ters düşmeyen mütevatir bilgiler yolumuzu aydınlatır.

Doğulu ve Batılı araştırmacılar tarihi kesin senet olarak ele almazlar. Buhari şarih ve müterciminin dediği gibi: "Bütün ulum içinde, ihtimal-i sıhhatan en az nasibdar olan ilim tarihtir." Bu hususu pek çok batılı da doğrular.

Mesela bakınız, Prof. Barraclough 'tarih hiç de olgusal değildir...', der. Tarihçi Edward Carr'ın bir yanlışlığa işaretle şöyle dediğini görüyoruz: "... (Bu da) tarih kadar yanıltıcı bir yanıltır." ¹⁰ Tarihçi Prof. E. Bernheim ise; "1618'de ölen Sir Walter Raleigh, kendi gözü ile gördüğü bir sokak kalabalığı hadisesini, diğer bir müşahidin oldukça başka türlü rivayet ettiğini haber alınca yazmakta olduğu cihan tarihinin ikinci cildini ateşe attığı anlatılır." ¹¹

İslam tarihinin yüz yıllık bölümünü resmeden, İberik yarımadasından Avrupa'ya atlayarak, oralara İslam'ı götüren Emevilerin aleyhine çıkabilecek kayıtlara pek çok iftiralar karıştırıp bazı vak'alar sunan kimi tarihçiler de, Abbasi tarihçilerinin mukallitleri olarak görülür.

Gerçekten de, Bir Tarih-Siyer soruşturmasında, İmadüddin Halil'in dediği gibi: "...Geçmiş devirlerin küçük çaplı bir hadisesini tetkik etmek isteyen biri, önu sonu belli olmayan rivayetler deryasında boğulup gittiğini görecektir. Taberi'yi eline alıp da, hangi birimiz ızdırıp duymamıştır? Bu sadece Taberi'ye özgü bir durum değildir.... Ya'kubî, Mes'udi, İbnü'l-Esir, Ebu'n Neda, İbn Kesir, El-Makrizi v.b. misal vermek mümkündür..." ¹² Bunlara Osmanlı tarihçilerinden, Ahmet Cevdet Paşa gibileri misal vermek de mümkündür.

Mesela bakınız, tarihinin 7. cildinde "Aşare-i mübeşşereden birisidir" dediği, Sahabe-i Kiramdan Talha (r.a) hakkında nasıl bir lisan kullanıyor: "Cemelde katlolundu" diyor. Bir başka bölümünde ise "Halife askerlerinin şehitleri ile eshabı Cemel'in maktulleri"nden söz ediyor. Bu haliyle sade taraf-sızlığını zedelemiş olmuyor, aynı zamanda fıkhi

yetersizliğini de sergilemiş oluyor. ¹³ Onca bir taraf şehit bir taraf ölü.

Sünnet babında verilecek elbette çok izahlar gerek. Onlardan mühim bir kısmını önceki tetkiklerimizde vermiş bulunuyoruz. ¹⁴ Yukarda birkaç örneğini sunduğumuz, öylesine taklide şartlanmış, takva zaafına uğramış, tarihlerden, safsaalar taşıyan menkıbelerden ve mukallit vaizlerden! değil, ilmi oluşturan sadık haberlerden, Buhari-Müslim gibi hadis kitaplarından mütevatiren gelen ve vahyî verilerle ters düşmeyen muhkem telakki edilen 'Sadık Haber'lerden Sünneti Resullullah pek ala tesbit edilebilir. Bu gücü ve imkanı olan müminlere başlarda gelen bir mükellefiyettir. Çünkü Sahih sünnet dini oluşturur; sünnetsizlerin İslam'la müşerref olmuşluğu düşünülemez...

Sünnet, müminlerin uymaları vacip olan kanunları formüle eder. ¹⁵ Ve müslüman toplum için mübah kişilikleri renklendirir. Bu hususiyetler vahy toplumları oluşturabilmişse, Sünnet-i Resullullah'ın yol verdiği müeyyideler gündeme girer; insanımızı rahim bir disiplinle ferdasına yöneltir. ■

KAYNAKLAR

- 1- İzler, Said Hoca'nın Anısına, Süleyman Arslantaş (Ahmet Ertürk eşliğinde) 1994 baskı, sh.6.
- 2- Bkz. Kur'an: 48/23, 33/62, 35/43.
- 3- İktibas dergisi, sayı: 37.
- 4- Ebû Hanife, M. Ebu Zehra, Çev. Osman Kesikioğlu, 1966 baskı, sh. 260. 281.
- 5- İhtihat Nedir? Müctehid Kimdir? İbni Teymiye, Çev. M. Nuri Yılmaz, 1985, sh. 28.
- 6- Bkz. İnsanın Yolu İslam, M. Said Çekmegil, 1979 baskı, ikinci bölüm.
- 7- Nasih Mensuh ve Recm, Çekmegil, 1995 baskı, sh.25.
- 8- Bakınız: Çoğu Şiaî kaynaklara
- 9- Bkz. Tecrid-i Buhari, Çev. Ahmed Naim, Cilt: 1, sh. 91.
- 10- Tarih Nedir? Edward Halett Car, Çev. Gürtürk, 1980 baskı, sh. 78. ve devam ediyor: "...tarih, doğrusunu söylemek gerekirse, hiç de olgusal değildir, bir dizi kabul edilmiş yargılardan ibarettir." diyor, sh. 19'a
- 11- Tarih İlmine Giriş, Prof. E. Bernheim, Çev. Dr. Ş. Akkay'a, 1936 baskı, sh. 98.
- 12- Bkz. Soruşturma 4, Tarih Siyer, Sor. Yayıncılık, 1991 baskı, sh. 131.
- 13- Kısası Enbiya, Ahmed Cevdet Paşa, Cilt:7, sh. 709, 707, 1947 baskı.
- 14- Bkz. Sünneti Seniye, İbadet Anlayışımız, Kur'ana Muhatap Olmak gibi kitaplarımız
- 15- İnsanın Yolu İslam, M. Said Çekmegil, 1979 baskı, ikinci bölüm.

KUR'AN'DA ALLAH'A KULLUK

Allah'ın yarattığı varlıklar içinde akıl sahibi olanlar melekler, cinler ve insanlar. Bunlardan hem akıl ve hem de irade sahibi olanlar ise sadece cinler ve insanlardır. Melekler yalnızca akıllı olup irade sahibi değildir. Bu yüzden devamlı olarak sadece Allah'ın emirlerini yerine getirirler. İrade-leri bulunmadığından hiçbir konuda tercih yapamazlar; verilen görev ve emirleri harfiyyen yerine getirirler. Bunun için Allah'a karşı sorumlulukları yoktur. Ancak insanlar ve cinler akıl ve irade sahibi olduklarından tercih hakları vardır dilediklerini yaparlar. Dileyen hayır, isteyen şer işleyebilir, bu konuda hürdürler. Fakat bu dünyada isteyerek ve kendi tercihleriyle seçerek yaptıkları her şeyden ötürü ahirette Allah'a karşı sorumlu olup, Allah tarafından hesaba çekilecektir. Çünkü dünyada iken diledikleri işleri, istedikleri şekilde yapmalarına Allah'ın hiçbir müdahalesi olmamıştır. Allah sadece tüm cin ve insanlara her zaman ve mekanda neyin iyi veya kötü; neyin güzel veya çirkin; neyin hayır veya şer olduğunu anlatan Peygamberler görevlendirerek, onları uyandırır ve sorumlu tutulacaklarını hatırlatır. Tarihte gördüğümüz Allah elçilerinin görevleri de bundan ibarettir. Ayrıca Yüce Allah tüm insanları ve cinleri hayra da, şerre de yetenekli olarak yaratmıştır ki, dileyen, istediği yolu, yaşamak istediği yaşam biçimini seçebilsin. Aslında sorumlu tutulabilmenin gereği de budur.

**Sedat
ŞENERMAN**

İNSANIN İKİ KUTSAL GÖREVİ

Allah, insanı kendisine karşı aciz; kâinata karşı güçlü yaratmıştır. Bu yaratılış özelliğine sahip insanın ise, dünya hayatında iki önemli ve özellikli görevi vardır:

Birincisi, Allah'a karşı aczini idrak ve Allah'a teslimiyettir ki, bunun adı Kur'an'da İslam'dır, Allah'a kulluktur.

İkincisi, Kâinata karşı gücünü ispatıdır ki, bu da yeryüzünü imar ve uygarlıklar kurmaktır. Bunun Kur'an'daki adı Hilafet'tir. Yeryüzüne hâkim/hükümrân olmak, ondaki tekniği/kanunları bulup çıkararak medeniyet ve teknolojiler kurmak, insanın kâinata karşı gücünü ispat etmesiyle gerçekleşir.

İşte bütün bu ön bilgilerden sonra insanların, yaratılış gayesini (Zâriyat Sûresi 56. ayette);

"Cinleri ve insanları sadece ve ancak Bana kulluk (itâat/ibadet) etmeleri için yarattım." diye belirleyen Yüce Allah, tarih boyunca her zaman ve mekândaki yaşayan akıl ve irade sahibi varlıklara kendi elçilerini göndererek hep bu konuyu hatırlatmıştır.

BÜTÜN PEYGAMBERLER MUHATAPLARINI ALLAH'A KULLUK ETMEĞE ÇAĞIRMIŞTIR

"Andolsun ki her millete: "-Sadece Allah'a kulluk (itâat/ibadet) edin; Tâğut (İblis/Şeytan'a) kulluk (itâat/ibadet' den) kaçınin" diyen peygamberler göndermi-

şizdir. Allah içlerinden kimini doğru yola erıştirdi, kimi de sapıklığı hak etti. Yeryüzünde gezin, peygamberleri yalanlayanların halinin nasıl olduğunu görün.” (Nahl/36)

Bu ve diğer ilgili ayetlerde Kur'an'ın doğru anlaşılıp iyi uygulanması demek olan Sırât-ı Müstakim/Doğru Yol; “Sadece ve ancak Allah'a Kulluk etmek, O'ndan başkasını rab/ilâh/mabut tanıtmamak; Şeytana itaat ve ibadet etmemek...” şeklinde tanımlanmaktadır.

Hz. Muhammed (a.s.)'in de 13 yıllık Mekke döneminde, Allah'ın Elçisi olarak öncelikle ve sadece bu konuyu duyurduğu tarihi bir gerçektir. O halde insanlık tarihi boyunca süregelen Allah'a kulluk konusu Kur'an'da nedir ve ne şekilde açıklanmaktadır? İşte bu soruyu iyice anlayabilmek için Kur'an'da kulluğu ifade eden “abd” kökünden türeyen tüm kelimelerin içinde geçtiği ayetlerin hepsi iyice gözden geçirilerek incelenmelidir. Bunun için, önce bu kelimenin sözlük anlamından işe başlayabiliriz:

KULLUĞUN ANLAMI

“Abd” kelimesi “kul ve köle” anlamlarına gelir. Kur'an'ın Allah tarafından indirilişinden önce, daha çok “köle” anlamında kullanılıyordu. Allah, bu kavramı Kur'an'a alırken, insanı köle olmaktan çıkarıp, “Kendine kul” olma derecesine yükselterek, ona gerçek hürriyetini sağlamıştı. “Abd” kelimesinin sözlük anlamı, “itâat etmek, tevazu göstermek” şeklindedir. Bir başka ifadeyle kişinin bir kimseye, ona isyan etmeden, ondan yüz çevirmeksizin mukavemet/karşılık da göstermeden, itâat etmesi ve boyun eğmesidir. O kadar ki, kendisine boyun eğilen kişi onu dilediği şekilde kullanır, hizmet ettirir.

“Abd” kelimesi bu yönüyle kulluk ve ibadet etme işine ad olmuştur. Kulluk, bir varlığın kendini alçak görmesidir. Ancak Allah ibadet edilmeye layıktır. Çünkü O, üstünlüğü en yüksek derecede olan en Yüce Varlıktır.

Kul anlamına gelen “Abd” kelimesiyle ifade edilen kulluk iki türdür:

Birincisi: Yaratılma yoluyla Allah'a kul olan: Yaratma yalnızca Allah'a mahsus olduğu için, yaratılan her şey Allah'ın kuludur.

Bunu açıklayan Meryem Sûresinin 33. âyetidir:

“Göklerde ve yerde olan (varlıklar)'ın hepsi (kıyamette) Rahman olan Allah'a ancak hudû ve huşû ile Kul olarak gelir.”

İkincisi: İbadet ve hizmet etmek suretiyle kendi tercihiyle Allah'a kul olan: Bu anlamda insan ve cin gibi hem akıl, hem de irade sahibi varlıklar birbirine

zıt iki farklı tavır ve yaşam biçimi sergilerler:

1. Kimileri “Ben, cinleri ve insanları sadece ve ancak Bana kulluk (itâat/ibadet) etsinler diye yarattım” âyetinde açıklandığı üzere, yaratılış amacına uygun olmak üzere, kendi öz iradesiyle, ilahlıkta sadece Allah'ı Rab/ilâh/Mabut bilerek, yegâne otorite kaynağı olarak Allah'ı tanımak ve kulluğu/ubudiyeti yalnızca O'na hasretmek... gibi Kur'an'ı, İslam'ı din/ahlâk/yaşam biçimi haline getirir.

“Ey Muhammed; Kulumuz Eyyub'u an...”

“Eller ve gözler sahibi kullarımız İbrâhim, İsmail ve Yakub'u da an...” Sâd 38/44-45. âyetlerinde geçen resûl kullar gibi.

“Her kim Allah'a (Kulluk), Peygamber'e itâat ederse, işte onlar, Allah'ın (Sırât-ı Müstakim'e Hidayet) nimetine erıştirdiği Peygamberler'le, Sadıklarla, Şehitler ve Salihler'le beraberdirler. Bunlar ne güzel arkadaşlardır.” Nisa: 4/69 âyetinde geçen mü'min kullar gibi....

2. Kimileri de ibadet/itaat/kulluk ve hizmetlerini yalnızca şeytana veya dünyaya ve dünya menfaatlerini elde etmeye adanarak Şeytanı Mabut ve Şerri Şeriat edinirler.. Hz. İbrahim:

“Ey Babam, Şeytan'ın şirki süslemesine aldanıp ona kulluk (itâat/ibadet) etme; gerçekten Şeytan, Rahman olan Allah'a âsi olmuştur.” Meryem 19/44.

“Ey Ademoğulları! Sakın şeytana kulluk (itaat/ibadet) etmeyin, o (şeytan) sizin için apaçık bir düşmandır.” Yâ-Sîn 36/60.

“Allah, kendisine, (başkasını rab/ilâh/mabut tanıyarak) ortak (şirk) koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını dilediğine bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse derin bir sapıklığa sapmış olur. Onlar Allah'ı bırakıp tanrıçalara taparlar ve “-Elbette senin kullarından belli bir takımı alıp, onları saptıracağım..., Allah'ın yarattığını değiştirmelerini emre-deceğim.” diyen Allah'ın lânet ettiği azgın Şeytan'a taparlar. Allah'ı bırakıp Şeytan'ı dost (rab/ilâh/mabut) edinen şüphesiz açıktan açığa kayba uğramıştır. Şeytan onlara vâdediyor, onları kuruntulara düşürüyor, ancak aldatmak için vaadde bulunuyor. “Nisa 4/116-120. âyetlerinde geçtiği üzere şeytanı mabut, şerr'i şeriat edinenler yani şeytanın kendilerine telkin ve tâlim ettiğini yaşam biçimi edinenler gibi.

Tüm bu âyetlerde kulluk kelimesiyle anlaşılan esas mana, kişinin yüksek güç ve iktidar sahibi birine karşı baş eğmesi, itâat etmesi, sonra kendi hürriyet ve bağımsızlığından ferâgat etmesi, onun karşısında her türlü mukavemet ve isyanı terketmesi ve tam bir bağlılıkla ona boyun eğmesidir. Eğer kesin bir bağlılıkla kendine boyun eğilen varlık, her şeyi yaradan Allah ise, yapılan, yaratılış amacına uygun

gerçek kulluk olur. Kur'an'ın istediği, Allah elçilerinin önerdiği kulluk şekli budur.

Allah, her millete, her dönemde sadece Allah'a gerçek kulluk/itaat ve ibadet edinir diyen çok sayıda Elçiler/Peygamberler göndermiştir:

“Andolsun ki Biz, her millete

– Allah'a Kulluk (itâat/ibadet) edin,

– Tâğût (İblis/Şeytan'a tapmak)'dan sakının/kaçının diye (tebliğ yapması için) bir Resul/Elçi gönderdik.

Sonra Allah, içlerinden dileyen kimine hidayet verdi, (dileyen/isteyen) kiminin üzerine de dalalet/sapıklık hak oldu.

Şimdi yeryüzünde gezinin de (Peygamberlerini) yalanlayanların sonu nice oldu görün.” en-Nahl 16/36.

KULLUK AKDİNİN BAŞLANGICI

Zâten müslümanlığımızın başlangıcı sayılan “Kâlû-Belâ” da yani tüm ruhların hepsinin dünya hayatına başlamadan önce birarada bulundurulduğu bir zamanda, Allah'ın “Ben, sizlerin Rabbi/İlah değil miyim?” sorusuna cevaben kulların, Allah ile sadece O'nu rab/ilah/mabut tanıyacıklarına ve yalnız O'na kulluk/itaat/ibadet edecekelerine dair anlaşmaları/sözleşmeleri/ahdi/misakı ve akdi var olduğunu şu âyetten öğreniyoruz:

“Ey Adem oğulları! Sakın Şeytan'a kulluk (itaat/ibadet) etmeyin, o sizin için apaçık bir düşmandır ve (rab/ilah/mabut olarak sadece) Bana, kulluk (itaat/ibadet) ediniz, diye sizinle (Kâlû Belâ'da) ahid (akit/antlaşma/sözleşme) yapmadık mı? (Ayrıca işte bu (sözleşmenin uygulaması yani Allah'a kulluk) Sırat-ı Müstakim'dir.” Yâ-Sin 36/60-62.

Her peygamber kendi milletiyle, insanların Allah'la olan bu sözleşmesini, elçiliklerinin gereği olarak, onlara yaptıkları tebligatla yenilemişlerdir. Bizim peygamberimiz Hz. Muhammed (a.s.) da, Kur'an ayetlerini tebliğ etmekle bu sözleşmeyi yenileme işlemini gerçekleştirmiş ve Allah'a kulluğun uygulanma süresinin fert çapında ölünceye kadar; dünya milletleri açısından ise kıyamete kadar geçerli olduğunu açıklamış/anlatmıştır.

ALLAH'A KULLUĞUN SÜRESİ

“Şimdi siz (ey insanlar ve cinler sadece) Allah'a secde ediniz (şeytana tapmak ve ona itaat ve ibadet etmekten vazgeçip; (rab/ilah/mabut olarak yalnız) Allah'a kulluk ediniz;” en-Necm 53/62.

Bu kulluk ne zamana kadar sürecektir? Bunun cevabı da şu âyetle veriliyor:

“Artık şimdi sen (ey Muhammed ve kıyemete kadar her kul) hemen Rabbinin hamd ile tesbih et. Ve (tevazu ile) secde edenlerden ol; Sana, ölüm gelinceye kadar da (sadece Rabbi'ne kulluk (itaat/ibadet/ubûdiyet) et” el-Hicr 15/99

Kur'an'da ilgili ayetleri incelediğimizde dikkatimizi çeken “Tüm kulları arasında Allahü Teala'dan en çok alimlerin korktuğu” (Fâtır:28) hususu, Allah'a kulluğun bilinçle ve ilimle olabileceğini bize ilham etmektedir. Allah'a kulluk bir akıl/irade işi olarak, ancak ciddi bir araştırma/inceleme sonucu ve bilimsel bir şekilde olmalıdır ki, gerçekte iman da böyle oluşur. İman sadece kuru/kuruya inandım demekle olmaz.

Bir başka âyetle de, “yüce Allah'ın kulları içinden seçtiklerini Kur'an'a varis kıldığını...” (Fâtır 35/32) müjdesi vardır. Kullar içinde böylesine erişilmez bir mertebeye ulaşmak için, kişinin çok büyük bir istek ve gayret içinde olması gerekir. Çünkü Allah, kulu kendisinden neyi diler ve gayretini gösterirse, ona istediğini verir. Bu, O'nun ilahi adaletinin de bir gereğidir. Kur'an'a varis/mirasçı olmak için çalışmak şarttır. Çünkü Kullar için yegane hidayet rehberi de, Allah'a kulluğun kitabı/kılavuzu da ancak Kur'an'dır:

“(Diğer Elçilere vahyettiğimiz gibi) Böylece sana da (Kur'an'ı) emrimizden bir ruh (olan Cebrail aracılığıyla) vahyettik. (Halbuki bu vahiyden önce Kitab (Kur'an)'m da, iman'ın da ne olduğunu sen bilmezdin. Fakat Biz, o (Kur'an'ı), onunla kullarımızdan dilediğimizi hidayet ettiğimiz bir nur kıldık ve (Ey Muhammed) gerçekten sen (insanları Kur'an'la) Sırat-ı Müstakim'e ulaştırmak üzere davet edersin.” (eş-Şûra 42/52).

İşte Allah Elçisi'nin böylesine yaptığı çağrıya cevapla, müslümanlar da Fatiha Sure'sinde yer alan bir âyetle:

“Biz yalnız sana ibadet ederiz” diyerek Allah'a fıtratındaki ahidini yani Hanif Akdi'ni kendileri de bizzat yenilemiş olurlar.

Allah'a kulluk ancak Kur'an'la olacağına göre, yani insanın “yaşayan Kuran” haline gelmesi gerçek kulluk olacağına göre, o zaman ibadet sadece belli zaman ve mekanlarda değil; her an, her saniye ve her yerde yapıyor olması gerekir. O halde ilim, nasıl ki beşikten mezara kadar ise; Allah'a kulluk/itaat/ibadet/ubûdiyet de Kur'an'daki tüm emirlerin uygulanması ve yasaklardan sakınılmasıyla günün her saatinde bir yaşam biçiminde ölünceye kadar geçerli ve sürekli olmalıdır. ■

KOSOVA SORUNU

SEMPOZYUMU

Dayanışma Vakfı tarafından 27 Haziran 1998 günü İstanbul Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda "**Kosova Sorunu Sempozyumu**" yapıldı. Sempozyuma çeşitli siyasetçiler, gazeteciler ve aydınlar katıldı.

Sempozyumun açılış konuşmasını yapan Dayanışma Vakfı Başkanı **Cevat Özkaya**, 1994'te yine Vakıf tarafından tertib edilmiş olan "**I. Uluslararası Balkan Konferansı**"nda Bosna Sorununun bütün Balkanlar'ın sorunu olduğuna işaret edildiğini, kalıcı çözümler üretilmezse Kosova, Sancak, Makedonya krizlerinin kaçınılmaz olacağına tesbit edildiğini belirterek işte bugün Kosova Sorunu'nun patlak verdiğini ve dramatik bir sürece girdiğini söyledi. **Özkaya**, Balkanlar'da 7.000.000 civarında Arnavut yaşadığına, dolayısıyla Kosova Krizin'in bütün Balkanları kuşatacağına, öyleki Bosna dramından daha şiddetli gelişmeler yaşanacağına dikkat çekerek buna rağmen uluslararası camianın adeta binlerce insanın ölmesini beklediğini söyledi.

Vakıf Başkanı **Özkaya**, Türkiye'nin Bosna Sorunu'na kıyasla Kosova'da gerekli ağırlığını koymadığını belirterek şimdiki TBMM Başkanı **Hikmet Çetin**'in, Dışişleri Bakanlığına Bosna'yla nasıl yoğun bir şekilde ilgilendiyse Kosova için de Ankara'yı harekete geçirmesinin önemini hatırlattı.

Protokol konuşmasını yapmak üzere kürsüye gelen TBMM Başkanı **Hikmet Çetin** ise şunları söyledi: "Türkiye'nin, Balkanlara tarihi köklerden kaynaklanan özel bir ilgisi söz konusudur. Türkiye gerek ikili, gerekse uluslararası düzeyde sorunla ilgili olarak girişimlerini sürdürmektedir. Kosova'daki gelişmelere uluslararası camia yeterli duyarlılığı göstermemektedir. Henüz Dayton Anlaşması'nın sonuçları tamamlanmamışken Kosova Dramı'nın başlamış olması son derece endişe vericidir." **Çetin**, **Kosova'nın yakın geçmişiyle ilgili bazı önemli siyasi dönüm noktalarını** sıraladıktan sonra İbrahim

Rugova'nın başkan seçilmesiyle Kosova'nın yeni bir dönemece girdiğini hatırlattı. **Çetin**, bugün artık Sırbistan'ın olumsuz tavırları yüzünden askeri müdahalenin zaruri hale geldiğini vurguladı.

TBMM Başkanı **Hikmet Çetin**, Güneydoğu Avrupa'nın istikrarının, Avrupa için son derece hayati olduğunu, bilhassa Türkiye'nin, krizin çözümünde apayrı bir sorumluluğu bulunduğunu, artık Balkanlarda İşbirliği Sürecinin kaçınılmaz olduğunu söyledi. Bosna Krizi'nin çözümü için, barış masasının ancak akan kanlardan sonra kurulduğunu hatırlatan **Çetin** Kosova Sorunu'nun çözümü için fazla kan dökülmeden barış masasının kurulmasını istedi.

Fazilet Partisi MKYK üyesi **Prof. Dr. Oya Akgönenç** ise yaptığı protokol konuşmasında, şu anda Kosova'da büyük bir dram yaşandığını, Arnavutluğa kaçanların sınırlarda Sırlarca öldürüldüğünü söyleyerek Sırların daha önce de Bosna Savaşı'nda teslim olan 5.000 askeri vahşice katlettiklerini ve Sırp komutanın; "*Boşnak kanının dizlerime kadar değil, helime kadar çıkmasını istiyorum*" dediğini hatırlatarak, aynı vahşilerin şimdi Kosova'da sahneye çıktıklarını söyledi. **Akgönenç**, Kosova'nın Sırlar tarafından "**Büyük Sırbistan'ın kalbi**" olarak görüldüğünü Balkanlarda yaşanan sorunun bir din ve ırk savaşı olduğunu söyledi. Sırların Slav ırkı içinde en hırçın grup olduğuna, Miloseviç'in; "*herbir Sırp'ın bulunduğu yer Sırbistan'dır*" dediğine, dolayısıyla Balkanlar'ın her ülkesinde Sırp bulunduğuna göre savaşın nerelere kadar uzanabileceğine dikkatleri çekti. Sorunun çözümünde Türkiye'nin sunduğu ve kabul gören Balkan Çevik Gücü'nün önemli bir caydırıcı güç olacağını belirtti.

Devlet eski Bakanı Fazilet Partisi Milletvekili **Sabri Tekir** ise Osmanlı döneminde Balkanlar'ın son derece huzurlu olduğunu, 19. yüzyılda milliyetçilik hareketleriyle birlikte başlayan Pan İslavizm akımının etkisiyle Balkanlar'ın ufak parçalara da-

ğıldığını, işte bugün yaşananların temellerinin o günlere dayandığını belirterek çözümün çok katılımlı uluslararası organizasyonla sağlanabileceğini söyledi.

BBP Genel Başk. Yrd. Prof. Dr. **Orhan Aslan** da yaptığı protokol konuşmasında Türkiye'nin, Balkanlardaki ırkdaşlarına, dindaşlarına sahip çıkmasını Türk hariciyesinin, Balkanları iyi tanıyan yetenekli diplomatlarla Kosova'ya yönelmesini ve orada temsilcilik açmasını istedi.

Dayanışma Vakfı tarafından tertip edilen "Kosova Sorunu Sempozyumu"nun birinci oturumuna konuşmacı olarak, oturum başkanı Dayanışma Vakfı Genel Sekreteri Dr. **Süleyman Gündüz**, Doç. Dr. **Mahir Aydın**, Doç. Dr. **Ahmed Davudoğlu**, Emekli Büyükelçi **İsmail Sosyal** ile **Mesut Tufan** katıldılar.

İlk konuşmayı yapan Doç. Dr. **Mahir Aydın** Osmanlı dönemindeki Balkanlar'ın genel durumunu tasvir ederek her yapılanma döneminde Balkanlardaki müslümanların bedel ödediklerini, bugünde Kosova'da aynı şeyin yaşandığını tesbitte: "*Osmanlı'nın Balkanlar'dan ayrılmasıyla Batı eski hayallerine ve büyük ideallerine tekrar döndü*" dedi.

Emekli Büyükelçi **İsmail Sosyal**, ABD'nin Türkiye'nin bölgedeki misyonunu takdir edebildiğini, Avrupa'nın da bunu kabul etmesi gerektiğini söyleyerek, Türkiye'nin ise kendi misyonu ve sorumluluğu çerçevesinde davranmaya çalıştığını söyledi.

Birinci oturumun bir diğer konuşmacısı Doç. Dr. **Ahmed Davudoğlu** ise Kosova sorununun üç noktadan tahlil edilmesinin ve bu bağlamda çözümler üretmenin isabetli olacağını söyleyerek bu üç noktayı şöyle sıraladı.

1- Uluslararası ilişkiler bakımın-

dan Balkanlar ve Kosova'nın durumu.

2- Bölge içi dengeler bakımından durumu.

3- Kosova içi dengeler açısından Kosova'nın durumu.

Davudoğlu konuşmasında küresel dengeler değiştikçe bölge tanımlamalarının da değiştiğini 1991'de Ortadoğu'da başlayan Körfez Krizi'yle 1992'de Bosna'da başlayan olayların senkronize özellik taşıdığını, aynı şekilde son Irak Krizi ile hemen akabinde hareketlenen Kosova geriliminin de aynı dönemlere denk düşmesinin dikkat çekici olduğunu söyledi.

Kosova'nın bugün yaşadıklarının tarihsel köklerine atıfta bulunarak konuşmasını yapan **Mesut Tufan** ise, Avrupa'nın en eski halklarından biri olan Arnavutlar'ın varlığının tehdit altında olduğunu söyledi. **Tufan**, Osmanlı geleneğinden gelen devlet tecrübelerine sahip Türkiye'nin bölgede etkin olabileceği endişesini taşıyan Batılıların Türkiye'yi çeşitli yollarla Balkanlar'dan uzak tutmaya çalıştıklarını, illegal yollarla eski federal kurumları gasbeden Miloseviç'in Büyük Sırbistan emelleri uğruna çıkabilecek bir Üçüncü Balkan Savaşı'nın, ancak uluslararası bir müdahale doğrultusunda başlatılacak ve Kosova'ya bağımsızlık yolunu açacak

çok taraflı uluslararası görüşmelerle önlenebileceğini söyledi.

Kosova Sorunu Sempozyumu'nun II. oturumuna konuşmacı olarak Kosova Türkiye Temsilcisi **Enver Tali**, Prof. Dr. **Oya Akgönenç**, Dr. **İsmail Bardhi**, FP Milletvekili **Hüseyin Kansu** ve gazeteci **Mete Çubukçu** katıldılar. Oturum başkanlığını ise Dayanışma Vakfı'ndan **Hüsnü Kılıç** yaptı.

Oturumda ilk konuşmayı yapan Kosova Türkiye Temsilcisi **Enver Tali**, Kosova Savaşı'nın önceden Sırp larca planlandığını ve Sırp ların krizi bölgesel hale getirmeye çalıştığını söyleyerek Sırp Bilim Akademisi'nin hazırladığı bir memorandumda Arnavut kimliğinin ve Kosova'daki Arnavut coğrafyasının yok edilmesinin yer aldığını, bu amaçla şu anda Sırp ların, Kosova'nın kuzeyini ve kuzeybatısının Arnavutlar'dan temizlemeye çalıştığını belirtti.

Prof. Dr. Oya Akgönenç Kosova sorununu üç açıdan kritize etti: 1- Kosova'nın stratejik konumu. 2- Ekonomik yönü. 3- Psiko-sosyal yönü.

Kosova'nın son derece kilit bir bölgede yer alan Sancak ile komşu olduğunu ve cazip madenler ile verimli topraklara sahip bulunduğunu söyleyen **Akgönenç**, buradaki

emellerine ulaşmak için İngiltere ve ABD'de yaşayan Sırp'ların, medyayı da kullanarak Bosna ve Kosova'nın kendilerinin anayurtları olduğunu iddia ettiklerini ve hatta; "Kosova dinimizin kalbi" diyerek yaptıklarını meşrulaştırmaya çalıştıklarını söyledi. **Akgönenç**, Miloseviç'in Arnavutluk'ta başgösteren banker kriziyle aynı anda Kosova'ya müdahale ettiğini, çünkü zayıf bir Arnavutluk'un, kendisine engel olmak için uğraşmayacağını planladığına dikkat çekti ve Türkiye'ye şu çağrıda bulundu: "Niçin hala bölge sorunlarını İngiltere, Fransa, ABD çözsün, diye bekleniyor. Kendi sorunlarını Balkan ülkeleri biraraya gelerek çözsünler ve Türkiye tarihten gelen misyonundan hareketle Kosova'yla ilgilen-sin!"

II. Oturumda söz alan gazeteci **Mete Çubukçu**, ise bölgede yaşananların bölgesel dengelerden ziyade dünyadaki hegemonik güçlerin etkisi ile meydana geldiğini eskiden denge unsuru olarak görülebilecek soğuk savaş politikalarının artık bittiğini, dolayısıyla dünyada meydana gelen olaylara karşı uluslararası bir yaptırım ve vicdan hassasiyetinin kalmadığını belirtti. Yugoslav milletlerine düşman olan Miloseviç'in Kosova'da son kozunu oynadığını ve bütün dünyanın Sırp'ların karşısında olduğu argümanını işleyerek saldırılarına destek topladığını söyledi. **Çubukçu**, Kosova sorununun bir başka tehlikeli boyutunun ise, "Büyük Sırbistan Hayali"nin "Büyük Arnavutluk İdeali"ni tahrik etmesi olduğunu belirtti. **Çubukçu**, Rugova'nın ülke içinde fazlaca itibarının olmadığını Kosova Kurtuluş Ordusu'nun etkinliği ele almaya başladığını oysa ki bu ordunun bazı ülkelere terörist grup olarak adlandırıldığını hatırlattı.

Türkiye'nin, Bosna Savaşı sonra-

sı Sarayev'o'ya nazaran Belgrad'la daha yakın ilişkiler kurduğunu söyleyen **Çubukçu** Sırbistan'ın: "bu bir iç terör sorunudur." tavrı karşısında Ankara'nın, PKK sorunuyla mücadelesine laf söylenmesi, bağlantı kurulması endişesiyle çekingen davrandığını ifade etti. Kosova Krizi'nin daha yoğunluklu olarak milliyetçilik açısından cereyan ettiğini söyleyen **Çubukçu**, Balkan Savaşı'nın parça parça devam ettiğini belirtti.

FP Milletvekili **Hüseyin Kansu** oturumda yaptığı konuşma, 1974 Federal Yugoslavya Anayasası'na göre Kosova'nın toprak bütünlüğünün, halkların eşitliğinin kabul edildiğini, Kosova'nın dış ilişkilerde serbest olduğunu, Federal Yugoslavya Başkanlığı'nın üyesi olduğunu, Yugoslav Yüksek Mahkemesi'nde üyesi bulunduğunu ancak Son dönemde Sırbistan anayasasında yapılan değişikliklerle Kosova'nın sahip olduğu bu anayasal statünün tek taraflı lağvedildiğini ama '74 anayasasının garantörü ABD olduğu için Kosova'ya dokunulmayacağını sandığını söyleyerek dünya kamuoyunun, Kosova'yı Sırbistan'da özerk bir bölge kabul ettiklerini ve resmen tanımadıklarını belirtti.

Hüseyin Kansu, Sırbistan'ın arkasında sıcak Akdeniz sularına inme hayalini taşıyan Rusya Federasyonu'nun bulunduğunu belirterek dolayısıyla yakın bir zamanda Karabağ'a saldırılacağı konusunda uyarıda bulundu. Türk Dışişleri'nin, sorunun Sırbistan Federasyonu çerçevesinde çözülebileceği değerlendirmesinin yanlış olduğunu, bölgeye kayıtsız kalamayacağını vurguladı.

Dr. İsmail Bardhi ise konuşmasında şunları ifade etti: "Uluslararası topluluk Kosova Sorunu'nu sadece insan hakları ihlali noktasından

ele almaktadır. Miloseviç, Arnavutları düşman ilan etmiştir. Dolayısıyla özerklik güven verici olmayacaktır. Kosova için tek yol bağımsızlıktır."

II. Oturumun sonunda tekrar söz alan konuşmacılardan **Prof. Dr. Oya Akgönenç**, Sırbistan büyükelçisinin Türkiye'ye karşı PKK'yı blöf malzemesi olarak kullandığını, zaten Türkiye'deki aydınların da Kosova konusunda bölündüğünü ve ortak bir milli politika ortaya koymadıklarını söyleyerek şunları ekledi: "Türk Dışişleri son derece pasif bir tutum içindedir. Bu tutumun arkasında şu iki çekince yer almaktadır: 1- Sırbistan'ın, Osmanlı'nın parçalanmasında büyük etkiye sahip olması. 2- Olayların arkasında yer alan İngiltere ve Fransa'nın kızdırılabileceği.

Söz alan bir başka konuşmacı **Hüseyin Kansu**, Balkan sorununu çözümünü ilgili olarak, Balkanlar'ın bir bütün halinde masaya yatırılması gerektiğini, genel hükümlerin yer aldığı Dayton Anlaşması benzeri bir anlaşmanın isabetli olacağını ve Federal Yugoslavya'nın oluşturulmasının kaçınılmaz olduğunu ifade etti.

İsmail Bardhi de, Kosova ile PKK'nın asla kıyaslanamayacağını, bağımsızlığın bir yapı ve özel bir toplum olarak Kosova'nın hakkı olduğunu ifade etti.

Dayanışma Vakfı tarafından İstanbul Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda tertip edilen "Kosova Sorunu Sempozyumu" Kosova Sorunu'nun daha trajik boyutlara varmadan çözümlenmesi gerektiği ve Türkiye'nin tarihten gelen siyasi, kültürel, dini bağları icabı bölgeyle daha cesurane ve samimane ilgilenmesinin zarureti ortaya konularak tamamlandı. ■

Hazırlayan: Metin Çıgırkçı

Abdusselam Ebubekir

NIJERYA:

Biri Gitti Biri mi Geldi ?

Afrika'da Müslümanlar açısından üç-dört mühim ülke var. Nüfus yoğunluğu açısından bunların başında Nijerya gelmektedir. Erbakan'ın Nijerya'ya tertip etmiş olduğu geziye biz de katılmıştık. Bu münasebetle bu ülkeyi kısa da olsa yakından görme imkânı elde etmiştik. Dikkati çeken hususlardan birisi alabildiğince yeşilliği, ikincisi nüfus kesafeti, üçüncüsü de petrolü ve tabii kaynakları. Nijerya Cumhurbaşkanı **Sani Abacha**, yaz sonlarında yapılacak başkanlık seçimlerinin tek adayydı. Muhalefet partileri bundan dolayı yönetime kazan kaldırmışlardı. Sani Abacha Kasım 1993'te darbeyle iktidara gelmesine rağmen geçenlerde darbe suçlamasıyla eski yardımcılarının birisinin de içinde bulunduğu birkaç zanlı, askerî mahkemede yargılanmış ve idam cezasına çarptırılmıştı. Sani Abacha'nın af kararı çıkarmaması ve hükmü onaylaması halinde bunlar ipe gideceklerdi. Ancak kader başka türlü tecellî etti ve uzun zamandan beri hasta olduğu bilinen Sani Abacha'nın kalbi büyük nüfusu ve problemleriyle Nijerya'yı yönetmeye yetmemişti. Son zamanlar Suharto gibi diktatörler sırasıyla ya halk ayaklanmasıyla ya da kalp sektesiyle gittikleri için bazıları kendi kendine acaba sıra kimde diye soruyor. Sani Abacha hadisesinde olduğu gibi hemen vefatının akabinde Genelkurmay Başkanı **Abdusselam Ebubekir** başkanlığa getirildiğinden; bazıları da "*biri gider, diğeri gelir*" nakaratını tekrarlıyor. Ancak Sani Abacha bir diktatör olmasına rağmen Liberya'daki demokrasiyi rehabilite etmişti. Liberya'da gerçekleşen neden Nijerya'da gerçekleşmesin? Hakikaten de Abdusselam Ebubekir'in Ekim ayında yönetimin sivillere devredileceğini söylemesi bu konuda Nijerya'da bazı şeylerin değişebileceğini gösteriyor. Endonezya'da da Suharto'nun ani olarak alaşağı edilmesinden sonra boşluğun doldurulması için ivedi bir seçimle cumhurbaşkanlığına getirilen Habibi de 1999 yılında yapı-

lacak seçimlere başkan adayı olarak katılmayacağını söyledi. Demek ki her zaman biri gidip diğeri gelmiyor.

Nijerya bağımsızlığından bu yana genellikle askerî diktatörler tarafından yönetilmişti. Sani Abacha'dan önce İbrahim Babangida vardı, ara devrede **Mesut Abiola** seçildi, ama iktidar yüzü görmeden devrildi. 54 yaşında olan Sani Abacha Papa'nın ziyareti sonrasında birkaç defa meydanlara inmişti.

Son sıralarda Nijerya uluslararası arenada insan hakları sicilinin bozukluğuyla gündeme geliyordu. Papa, ziyareti sırasında rejimin militarist yönüne vurguda bulunmuş ve halkı bir yönüyle mukadderatına sahip çıkmaya çağırıyordu. Yani kendi ülkesinde Abacha, Papa'dan zılgıt yemişti. Muhalefetin, Nijerya Birleşik Eylem Komitesi hâlâ Mesut Abiola'yı meşrû devlet başkanı olarak görüyor. Bu halledilmesi gereken bir ikilem. Ekim'de yapılacak başkanlık seçimlerinde yeni başkan mı seçilecek yoksa Abiola müktesep hakkını mı kullanacak? Yeni yönetimin Abiola ile pazarlığa girdiğine dair bazı kanıtlar var. Nijerya 38 yıllık bağımsızlık tarihinde tam 28 yıl askerî diktatörlükle yönetilmiş ve bu dönemler yolsuzluklar ve baskılarla iştihar etmişti. Bundan dolayı Nijerya Harp Akademilerinin eski hocalarından **Isawa Elaigwu** bu askerî idare dönemlerinde asıl kaybeden tarafın ordu olduğunu ve halkın nezdinde itibarını yitirdiğini söylüyor (I. Herald Tribune 9 Haziran 1998). Aynı bilim adamı ast olsun üst olsun askerlerin menfaat, güç ve servet peşinde koştuklarını ve makamlarını bu yolda kullandıklarını belirtiyor. Abacha ülkeyi Geçici Yönetim Konseyi adına yönetmiş ve yardımcısı General Oladipo Diya'yı darbe girişimi suçlamasıyla gizli askerî mahkemede yargılatmıştı. General Abacha Nisan ayında iktidarı seçilmiş bir hükümete devredeceğini taahhüt etmiş ancak tek aday olarak da kendisini tayin etmişti.

Sani Abacha son yıllarda dünyada parya muamelesi görüyordu. Diplomatik yaptırımlara maruz kalmıştı. Darbe endişesiyle

**Mustafa
ÖZCAN**

komşularına yaptığı ziyaretleri 24 saatle sınırlı tutuyor, mülakatlar vermiyor ve içtimai münasebetlerde halka mesafeli duruyordu. 20 Eylül 1943 yılında Müslüman çoğunluğun yaşadığı Kano'da doğan Abacha İngiltere, ABD ve ülkesinde askeri eğitim almış. İbrahim Babangida tarafından savunma bakanı olarak atanmış. General Babangida'nın halk ayaklanmasıyla gitmesinden sonra sivil bir yönetim iktidara gelmiş, ancak 3 ay geçmeden televizyona çıkan Abacha yönetimi devraldıklarını ilân etmişti. Sani Abacha, yönetimi sırasında demokratik müesseseleri yasaklamış, sivil yönetime geçiş vize vermemiş ve seçilen işadamları Mesud Abiola ile de görüşmeyi reddetmiştir. Muhalefet özellikle de Hristiyanlar en fazla Abacha'yı Kaddafi veya Erbakan gibi şahsiyetlerle sıkı fıkı olmasından dolayı eleştiriyorlardı. Batıdan dışlanan Abacha kendisi için yeni bir uluslararası alan açmaya çalışıyordu. Muvaffak olamadan öldü. **Sani** Arapça'da "ikinci" demek, genellikle Nijerya'da ikinci çocuklara bu ad verilmiştir. İran'da Ali'lerden ilk doğana Ali Ekber dendiği gibi. Abacha'nın başkent Abuca ile de melodik ve cinaslı bir yakınlığı vardı.

Abacha'nın mirası

Müslümanlar zaviyesinden Asya için Endonezya ne kadar ehemmiyetli ise Afrika açısından da Nijerya o kadar hayatiyete haizdir. Bundan dolayı Nijerya'ya hakettiği önemi vermemiz gerekmektedir. Abacha'nın ani ölümünden sonra Nijerya kavşak noktasına gelmiştir. Ya 1960 yılında İngilizlerden bağımsızlığı elde ettikten sonra sürüklendiği kargaşa ve askeri ihtilaller bataklığından kurtulamayacak ve talihi yaver gitmeyecek ya da hakka hukuka riayet edilen müreffeh bir ülke haline dönüşecektir. Elbette Nijerya büyük ve hantal bir ülkedir; dolaşısıyla manevra alanı sanıldığı kadar büyük değildir. Abacha'nın ölümü kimilerine ilaç gibi geldi. Abacha'nın ölümünü "gökte ararken yerde buldum" anlayışıyla karşılayan Nijeryalı demokrasi taraftarları en azından bu fırsatı değerlendirmek ve yeni bir askeri rejime maydan vermemek niyetindeler. Tabii başarabilirlerse. Evvelirde bunu sağlamak için siviller sivil bir yönetim için meydanlara inmeye hazırlanıyorlar. Askerler ise sözcüleri *İzak Alfa*'nın ağzından 1 Ekim tarihiyle iktidarı sivillere devredeceklerine dair taahhütlerine sadık kalacaklarını ilan ettiler. Halbuki daha önce Abacha'nın verdiği bu söz iktidarda kalmak için yapılan manevradan başka bir şey değildi. Peki şimdi ne değişecek ? İşte askerler ilk kez bu noktada çetin bir sınavla karşı karşıyalar. İlginç 12 Haziran tarihi, 1993 yılında yapılan seçimlerin yıldönümüne denk geliyordu. 13 Haziran tarihi ise Abdusselam Ebubekir'in doğum günü.

Açıkça 1993 seçimlerinde askerler sevmedikleri Abiola gibi bir adamın ipi göğüslemesini hazmedememişler, sivil yönetime yeniden dönülmesi vaadiyle seçim sonuçla-

rını iptal etmişlerdi. Daha sonra Abiola kendisini Nijerya'nın meşru lideri olarak tanımlamasıyla askerler tarafından tutuklanmış ve hapse atılmıştı. Şimdi demokrasi taraftarları geçici hükümetin başında Mesut Abiola'yı görmek istiyorlar. Demokrasi taraftarı gruplardan Sivil Özgürlükler Örgütü, Abacha'nın ölümünün akabinde yayınladığı bildiride zehir zemberek ifadelerle askerlere meydan okuyordu: "Nijerya'nın kaderi bir avuç askerin eline mahkum edilemez. İlkemiz bazı maceraperest askerlerin elinde oyuncak değildir. Bilmelidirler ki, Nijerya'da askeri diktatörlük dönemi kapanmıştır (1. Herald Tribunc, 10 Haziran 1998)" Şimdi Nijeryalı siviller askerlere yönetimden el çektirebilmek için meydanlara inmeye hazırlanıyorlar. Amaçları süpürge harekatiyle askerleri yönetimden uzaklaştırmak. Bu gruplar Abiola'nın geçici hükümetin başında ülkenin anayasasını hazırlamasını ve ülkeyi yeniden seçimlere götürmesini bekliyorlar. Ancak sürekli demokrasiden bahseden Batılılar bile sivillerin bu isteklerini biraz realitenin üzerinde görüyorlar ve askerlerin bu isteklere boyun eğeceği kanaatini paylaşmıyorlar. Ülkenin bağımsızlığını kazanmasından bu yana Abdusselam Ebubekir ülkenin 9. askeri hakimi. 1993 yılında Abacha tarafından genelkurmay başkanlığına atanmış. 13 Haziran 1942 tarihinde başkent Abuca yakınlarında yeralan Minna şehrinde dünyaya gelmiş. ABD'de havacılık eğitimi almış ve 1981 yılında Lübnan'da bulunan BM Barış Gücü Karargahında Nijeryalı askerlerin komutanı olarak görev yapmış.

Abacha'nın geriye sakil bir miras bıraktığından söz ediliyor. Ülkeyi 5 yıllık dönemde esrar perdesi ardından ve paranoyak bir şekilde yönetmiş. Nijerya ordusu Afrika'nın en büyük ama aynı zamanda en az müttehid ordusu. Bütün kurumlarda olduğu gibi orduda da bölgecililiğin, kabilecililiğin ve adam kayırcılığın geçerli olduğu bir gerçek. İşin ilginç yanlarından birisi Sierra Leone'lu bir gazetecinin, "Abacha kendi ülkesinde nefret ediliyordu bizi ise kurtardı" diyerek minnetini açığa vurmasıdır. Yabancı gazetecilere bakılırsa o da Suharto gibi komisyoncuymuş (kickbacker). Günahı boynuna, yabancı petrol şirketlerinden astronomik komisyonlar alıyormuş. Nijerya'nın petrol satışından yıllık olarak elde ettiği 10 milyar doların bir kısmı şahsi hesabına gidiyormuş. Bazı Nijeryalılar: "Yolsuzluk Nijerya'da yönetimin bir parçası değil kendisi" diyorlar. Merkezi Berlin'de olan Transparency International, Nijerya'yı dünyada yolsuzluğun en yoğun olduğu bölgelerinden biri olarak gösteriyor. O kadar ki Abacha ve askerler ülkenin ticaretini tekellemişler ve onlara göre, bu da Nijerya'yı ekonomik felakete doğru sürüklüyordu. Endonezya'da olduğu gibi. Endonezya'dan farkı ise kişi başına milli gelirin beş kat aşağı olmasıdır.

PAKİSTAN VE İRAN MÜSLÜMANLARIN İKİ SEVİNCİ

İran ile Amerikan milli takımlarının Paris'te oynadıkları maça siyasi ve psikolojik anlamlar yüklendi. İran meseleye psikolojik açıdan yaklaşarak Büyük Şeytan'ı bir kez daha dize getirdikleri yönünde propaganda yaparken Washington yönetimi de olaya siyasi bir veçhe vererek iki takımın karşılaşmasını ilişkilerin normalleştirilmesi için bir fırsat olarak değerlendiriyor. Doğrusunu söylemem lazımsa bir Müslüman olarak ABD'nin tepkisini Hamaney'in tepkisinden daha olgun buldum. Ama bu olayın sosyal boyutunu inkar etmemizi gerektirmiyor. Son sıralarda avam-ı, müslimini sevindiren iki gelişme oldu. Bunun sonuncusu sembolik bir anlam taşısa da İran'ın ABD'yi yenmesi oldu. Ben sporla hiç ilgilenmem ve bu müsabakaları izlemedim de. Ama halkın nasıl tepki verdiğini biliyor ve görüyorum. Meşrep, mezhep farkı gözetmeden insanlar tek bir cephe imişçesine ABD karşısında İran'ın yanında yer alıyorlar. Eksikliğiyle kusuruyla bu bir dayanışma ruhudur ve sevindiricidir.

Müslümanları sevindiren ikinci gelişme ise sembolik olma ötesinde anlamlar taşıyor. Bu da Pakistan'ın nükleer denemeler gerçekleştirmesidir. Dünyamızda yerküreyi 30 defa yoke-decek nükleer silah stokları varken bu da ne ki diyenler çıkabilir. Ayrıca "ayranı yok içmeye.." deyiminden yola çıkarak Pakistan'ın iradesini hafife alabilirler. Ama ateş olduğu yeri yakıyor. Pakistan'ın yerine kendimizi koyarak bir de şöyle düşünsək : Yunanistan nükleer kapasiteye ulaşmış ve elinde İstanbul'u yok edecek silahlar var. Bu durumda mukabelemiz ne olmalıdır? Herhalde ekonomiyi düzelterek Yunanistan'ı hiza-ya getiremeyiz. Dolayısıyla Pakistanlıları doğru anlamaya çalışmalıyız.

Pakistanlılar çok zor bir işi başardılar. Kendilerinden 10 kat büyük bir düşmanla karşı karşıyalar ve ekonomik imkanları sınırlı. Buna rağmen Hindistan'a karşı bir denge kurmayı başardılar ve caydırıcı hale geldiler. Bunu yapmak hiç kolay olmadı. Pakistan 28 veya 29 Mayıs tarihlerinde nükleer denemeler yapmaya hazırlanırken Başkan Clinton Nevaz Şerif'i bu işten caydırabilmek için beş kez telefona arıyor. Kah havuç gösteriyor kah sopa. Fakat nafile. Baskılardan sonuç yok. Hindistan nükleer denemelerini yapmış ve Pakistan'a meydan okumuş. Cevap sırası Pakistan'da ve Pakistan'da herkes bu cevabı bekliyor. Ve bu yıllarca fedakarlığın bir ürünü olacak. Pakistan 1990 yılından beri nükleer denemelere hazırlanıyor. Ve Hindistan'ın denemeleriyle fırsatın ayağına gelmesi bir yana iç dengelerden dolayı cevap hakkı zaruret halini almış. Kadı Hüseyin ve Benazir Butto gibi siyasetçiler ya atom bombalarını ya da kendini patlat diye uyarı üzerine uyarı yapıyorlar. Benazir tahrikvari bir biçimde Şerif'i halhal takmış iradesiz kadınlara benzetiyor. Clinton'la görüşmeleri sırasında Nevaz İsrail'in Kahota Nükleer Araştırma Merkezi'ni Irak'a daha önce yaptığı gibi saldırma ihtimalini hatırlatıyor ve bu taktirde Irak gibi uslu durmayacaklarını misliyle karşılık vereceklerini bildiriyor.

Pakistan zamanla yarışıyor. Bu arada Pakistanlıların rivayeti-

ne göre nükleer denemelerden iki gün önce, tarihler mayısın 27'sini gösterirken İsrail savaş uçakları işgal altındaki Keşmir'in başkenti Srinagar'a iniyorlar. Yine rivayetlere göre bu defa Suriye ve Suudi Arabistan, Pakistan'ı erken uyararak İsrail savaş uçaklarının hava sahasından çıktığını haberini uçuruyorlar. Ve bir rivayete göre de Taşkent'e geliyorlar. İsrail'in amacı Pakistan'ın nükleer çalışmalarını denemelerden önce sebote ederek sekteye uğratmak. Hindistan'ın rolü lojistik destek sağlamakla sınırlı kalıyor. Çarşamba'yı perşembeye bağlayan gece İslamabad'a uyarı alarmları ulaşıyor ve bunun üzerine silahlı kuvvetler tayakkuz durumuna geçiyor, dışişleri ve savunma bakanlıkları tam kadro işinin başına dönüyor. Pakistan Hava Kuvvetlerine bağlı uçaklar hassas mevkiler ve hükümet binaları üzerinde uçuyorlar ve aldıkları talimat Pakistan hava sahasını ihlal eden yabancı cisimlere derhal ateş açmak. Ordu komutanları, Abdulkadir Han'dan bütün füzeleri kendilerine teslim etmesini istiyorlar. Kısa bir süre içinde 30 füze casus uydulara göstere göstere; karşı tarafa mesaj verecek biçimde açık araçlarla sınırlara naklediliyor ve konuşlandırılıyorlar. Bu sırada İslamabad'daki Hindistan büyükelçisi Dışişleri Bakanlığına çağılarak çok şiddetli bir lehçe ile sabotaj girişimi olması halinde denemenin Şağay Çölünde değil de Yeni Delhi'de yapılacağı notası iletiliyor. Nükleer denemeler de birgün öne alınıyor. Sadece güçten anlayan Hindistan'a bu uyarılar adeta ilaç gibi geliyor. Dostlar seviniyor, düşmanlar üzüleniyor. Bu bağlamda Pakistan'ın denemelerini duyunca Rus Dışişleri Bakanı Primakov neredeyse gayzından yere yığılıyor. İslam dünyasında ise sevinç vardır. Binlerce kilometre ötede Mısırlılar Pakistan Büyükelçiliğine giderek karınca karınca yardım maksadıyla çek

Nevaz Şerif

taktim ediyorlar. Suudi Arabistan halkı ve Körfez ülkeleri denemelere seviniyorlar. Hindistan'ın gücünü dengelediği için Pakistan'a petrol alımlarında kolaylık sağlayacakları vaadinde bulunuyorlar. Pakistan'ın yıllık petrol sarfiyatı 2 milyar dolar civarında. Müslümanları sevindiren Pakistan, füze imalatı ve nükleer denemelerden dolayı kibre ve büyüklüğe kapılmıyor. Aksine kainatı yoktan var eden Allah karşısında aczini ve fakrını hatırlıyor ve denemelerden hemen sonra 147 atom mühendisi Allahu Ekber nidalarıyla yere kapanarak şükür secdesine varıyorlar. Ertesi gün Pakistan milletini temsil eden halk kitleleri Vedat Dalokay'ın mimarı olduğu Faysal Camii'ne akın ederek şükür namazı kılıyorlar. Bu bir nevi Hindistan'a ve nükleer gücü tekelinde bulunduran Batılı ülkelere haddini bildirmek anlamına geliyorsa da aynı tablo da Allah karşısında nihaysiz derecede haddini bilmek de var. Netice itibarıyla Hindistan ve Pakistan nükleer dünya düzenine başkaldırarak; iki yüzüne birden iki tokat vurmuş oldular. Neden 50-60 milyonluk Fransa ve İngiltere nükleer güç olurken 1 milyarlık Hindistan veya 140 milyonluk Pakistan aynı hakka sahip olmasın? Şartlar Pakistan'ı ekonomik kaplan olmak yerine nükleer arslan olmaya zorlamıştır. Nevaz Şerif'in tepki gösteren Japonya'ya söyledikleri de manidar: "Sizin elinizde de caydırıcı nükleer silahlar olsaydı ABD sizin ülkenizi bombalayabilir miydi?" Evet İslam dünyası iki sevinci birden yaşıyor.

KAFKASLAR VE ORTA ASYA

Çeçenler Dünya Barışını Koruyacak

Çeçenistan Başbakanı Şamil Basayev, "dünyadaki Müslümanların sorunlarını çözmek üzere, İslami Barışı Koruma Tugayı adlı silahlı birlikler kurduklarını" açıkladı. Basayev Grozni'de düzenlediği basın toplantısında, BM ve AGİT'in, dünyadaki çatışmalı sorunları çözerken çifte standartlı yaklaşıtlarını, bu nedenle bu birlikleri kurmak zorunda kaldıklarını belirtti ancak, ayrıntılı bilgi vermedi. "Bu kuruluşlar, Müslümanların haklarını koruyamıyorlar" diyen Basayev, Kosova ve benzeri yerlerde Batı'nın amacının, çatışmaları çözmek değil, daha da derinleştirmek olduğunu savundu. Çeçenistan'da yaşanan savaşta da Batı'nın, Rusya'ya para yardımı yaparak Moskova'yı Çeçenlere karşı desteklediğini iddia eden Basayev, "Batı'nın Rusya'ya para aktarmasının ardından Çeçenistan'a daha fazla Rus askeri geldi, Çeçenistan'da daha fazla yıkım oldu" dedi.

Türkçe Konuşan Ülkeler Zirvesi

Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi'nin beşincisi, Kazakistan'ın yeni başkenti Astana'da yapıldı. Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi'nde 19 maddelik bir bildiri yayımlanırken, Pakistan ile Hindistan'a nükleer deneme yapmama çağrısı kararı alındı. Zirvede, ayrıca Türk zirvesi sekretaryası tüzüğü de kabul edildi. Astana'da Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda yapılan zirve, dönem başkanı Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov'un, görevini Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'e devretmesiyle başladı. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, zirvenin yeni başkentini dünyaya tanıtımı sırasında yapılmasından duyduğu memnuniyetini dile getirirken, bunun Kazakistan tarihine altın harflerle yazılacağını söyledi. Kazak halkının bu sevinçli günde yalnız kalmadığını belirten Nazarbayev, "Bu zirve, 'Bütün Türkler bir ordu' deyimini doğruluyor" dedi. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, konuşmasında, zirvelerin iyi bir geleneğe döndüğünü vurgularken, bu zirveler sayesinde liderlerin, ortak sorunlar ile işbirliği imkanlarını görüşme fırsatını yakaladığını söyledi. Türk devletlerinin yalnızca tarihi köklerinin değil, ulusal çıkarlarının da birbirine bağladığının altını çizen Aliyev, petrol taşımacılığında Bakü-Ceyhan, Trans-Hazar, karayolu taşımacılığında da Avrupa-Kafkas-Asya (TRACE-KA), büyük İpek Yolu projeleri ve diğer projelerin gerçekleşmesiyle, ilişkilerin daha da gelişeceğini vurguladı. Konuşmasında Yukarı Karabağ sorununa da değinen Aliyev, sorunun çözümü için ellerinden gelen her şeyi yaptıklarını söyledi. Aliyev, bu konuda Ermenistan'ın da olumlu adım atacağına inandıklarını belirtti.

İNGİLTERE

Charles'tan Kopyacılar: Allah'ın İşine Karışmayın

Galler Prensi Charles, genetik mühendisliği ve bu yöntemle yapılan üretime karşı çıkarken, "Allah'ın işine karışmayın. Yaratmak sadece O'nun işidir" dedi. Charles, genetik araştırmalar yapan çok uluslu şirketlerin, reklam yollarını kullanarak, İngiltere halkına, genetik olarak yapılarıyla oynanmış ürünlerin satışlarının serbest bırakılması için hükümete yapılan baskılara katılmaları çağrısında bulunmalarına sert tepki gösterdi. İngiltere hükümeti, bu yöntemle üretime izin vermesi için ABD ve çokuluslu genetik mühendisliği şirketlerinin baskısı altında bulunuyor. Prens Charles, bu yöntemle üretilmiş herhangi bir besini ömrü boyunca yemeyeceğini, ailesinin yemesine engel olacağını ve konuklarına da ikram etmeyeceğini kesin bir dille açıkladı. Charles, bu yöntemi kullananların, üretimin getirdiği pratik problemleri ve etik değerleri hiç gözönünde tutmadıklarını belirtti. Prens Charles, bu yöntemle üretilen ürünün piyasaya çıkmasından çevrenin göreceği zararın ve insan sağlığı üzerindeki etkilerinin henüz tam olarak araştırılmadığını söyledi. Charles, bu yöntemle üretimin doğanın dengesini bozacağına ve bazı hayvan türlerinin ortadan kalkmasına yol açabileceğine işaret etti.

-Halk Charles'ın görüşlerini paylaşıyor-

Bu arada, The Guardian gazetesinin yaptırdığı bir kamuoyu araştırmasına göre, İngiliz halkının büyük bir bölümü de Galler Prensi'nin bu görüşlerini destekliyor. Araştırmaya göre, halkın yüzde 85'i, genetik müdahaleyle yetiştirilmiş ürünlerin, normal ürünlerden kesin olarak ayrılmasını istedi. Kamuoyu araştırmasında, halkın yüzde 95'inin, bu tür ürünlerin üzerine, genetik müdahaleyle üretildiğini gösteren etiketler konulmasını istedikleri görüldü.

FRANSA

Ermeni Tasarısı İkili İlişkileri Gölgeledi

Fransa'da parlamentonun, sözde Ermeni soykırım yasa tasarısını onaylamasına ve Türk tarafının tepkilerine Fransız gazetesi Le Monde'de geniş yer verildi.

Fransa'nın yüksek tirajlı gazetelerinden Le Monde'de yayınlanan haber yorumda "Sözde Ermeni soykırımının tanınmasını talep eden teklif metni sembolik bir nitelik taşıyor ve parlamentoya bir bakıma prensip kararı alma fırsatı tanıyor. Bilindiği üzere parlamentonun 1958 yılından bu yana prensip kararı alma yetkisi yok. Türk yetkililer tasarının meclisten geçmesinden dolayı duydukları memnuniyetsizliği dile getirdiler. Yıllardır iyi giden Fransa Türkiye ilişkilerinde bir sarsıntı yaşanması mümkün görünüyor.

1970-80 yılları arasında Ermeni Kurtuluş Ordusu (ASALA)'nın suikastleri sonucunda hayatını kaybeden 40 kadar Türk diplomatın anısına önceki gün düzenlenen anma törenlerinde bir konuşma yapan Dışişleri Bakanı İsmail Cem birkaç oy fazla toplamak için kin duygularını

teşvik eden ve canlandıranları halka şikayet etti.

Ermeni kayıplarının 1 milyon 300 bin olduğunu yalayan Türkler, o dönemde hayatını kaybeden Ermeni sayısının yaklaşık 300 bin olduğunu ifade ederek, Rusya ile Türkiye arasında yaşanan savaş çerçevesinde her iki kesimde de kötü muamelelerin olduğunu vurguluyorlar” şeklinde yazdı.

BALKANLAR

Kosova’ya Filistin Planı

NATO, Kosova’da yaşanan katliamlar karşısında askeri müdahale ihtimalini değerlendirirken, Sırp askeri birliklerinin bölgede düzenlediği hareketin aslında Kosova’yı bölme amacı taşıdığı ileri sürüldü.

İngiltere’nin etkin gazetelerinden The Guardian’ın haberinde, Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Miloşević’in Bosna’daki stratejiyi tekrar uygulamaya koymayı düşündüğü bildirilerek, Kosova’nın ikiye bölüneceği kaydedildi. Guardian, bölgedeki Arnavut kaynaklarına dayanarak yayınladığı haberinde, Kosovalı Arnavutlar’ın çoğunluğunun belirlenen hattın dışında kalması ön görülürken, Miloşević’in Saraybosna’da yapmaya çalıştığı gibi Arnavut nüfusu Batı Kosova’da kontrol altında tutmayı istediği belirtiliyor.

Miloşević’in planlarıyla Kosova’da “Arnavutlar’dan ve Arnavut sorunundan kurtulmayı” amaçladığını iddia eden gazete, Kosova’nın bölünmesinde henüz net bir hattın belirlenmemesini hem Miloşević’in “bir stratejist olmama-

sına” hem de Sırp’ların bölgede bulunan dini yerlerinden vazgeçmek istememelerine bağlıyor.

Batılı kaynaklar, Batı Kosova’da Sırp katliamından kaçan 100 bini aşkın göçmenin doğu istikametine gittiğini, Kosova Kurtuluş Ordusu üyelerinin ellerindeki silahlarla halkın terkettiği bölgeleri savunmak için bölgenin içlerine doğru ilerlediğini açıkladı.

Kosovalı Arnavutlar, son iki haftadır gerçekleştirilen katliamlara karşı uluslararası askeri müdahalenin gündeme gelmesinin bölgedeki bölünme ihtimalini ortadan kaldırdığına inanırken, “Ya bağımsızlık ya da savaş” diyorlar.

Kosova’da Seferberlik İlanı

Yayımladığı gizli bildirilerle adını ‘Kosova Kurtuluş Ordusu’ olarak duyuran ve Sırp’lara karşı Arnavutlarca desteklenen (UCK) Kosova’da seferberlik ilan etti.

KLA yayınladığı bildiriye, 18-55 yaş arası erkeklerin silahlanıp Sırp güçlerine karşı vatan için savaşa katılmaları çağrısında bulundu. UCK’nın seferberlik bildirisinde ayrıca, Kosova’nın batı kesiminin güvenli olmadığı, hava saldırılarında kayıp verdikleri ve direnişin olmadığı yerlerde Sırp güçlerin evlerde katliam yaptıkları açıklandı. UCK, son olarak ailelerini Arnavutluk’a bırakan Arnavut erkeklerin de ülkelerine geri dönmelerini istedi.

“İkinci Bosna Hersek”

Bu arada Kosovalı Arnavut yöneticiler, Sırp faşist politikasının Balkanlar’daki düzensizlikten kaynaklandığına dikkat çekerek, özellikle ABD’nin Kosova krizi konusunda gösterdiği ilgiden dolayı memnuniyetini dile getirdi. Arnavut yöneticiler, Sırp asker ve polis güçlerinin, Kosova Arnavutları’na karşı sürdürdüğü katliamı kınayarak, saldırıların etnik temizlik olduğunu, Slovenya, Hırvatistan ve Bosna- Hersek’te yaşanan işgalin aynıysa olduğunu bildirdi. Yöneticiler ayrıca, Kosova krizi konusunda nutuk atan uluslararası toplulukları harekete geçmeye davet etti. Arnavut yöneticiler, Belgrad yönetimi ile görüşme masasına oturmak için pratikte tüm şartların yerine getirilmediğini, bu yüzden görüşmelerin şimdilik askıya alındığını kaydettiler.

FİLİSTİN VE İSRAİL

Netanyahu’nun Büyük Kudüs Planı

İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, Kudüs’ün batısındaki yerleşim birimlerinin kente ilhakını öngören bir plana onay verdi. Kudüs Belediyesi’nden verilen bilgiye göre, Kudüs’ün batısında bulunan ve tamamen Museviler’in yaşadığı yerleşim birimleri kente dahil edilecek. Bu yerleşim birimleri arasında, özellikle toplam 30 bin nüfuslu Muvasseret ile Çur Hadasah sayılıyor. Kudüs’te yaşayan Filistinliler’in nüfus artışından kaygılanan İsrail yönetimi, bu planla, Kudüs’ün Musevi nüfusunu artırmayı amaçlıyor. İsrail radyosu, söz konusu yerleşim birimlerinin ken-

Binyamin Netanyahu

te ilhakının Eylül ayında yürürlüğe gireceğini bildirdi. İsrail Kudüs'ün tamamının başkenti olarak görürken, Filistinliler, İsrail tarafından 1967 yılında ilhak edilen Doğu Kudüs başkentli bir devlet kurmaya çalışıyorlar.

Netanyahu, ABD ile Alay Ediyor

İsrail, Kudüs'ü genişletme planına ABD tarafından yöneltilen eleştirileri "gülünç" buldu. İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, "Kudüs'ün doğusundaki yerleşim yerlerini ilhak edecekmişiz; aslı astarı olmayan gülünç bir eleştiridir... Çünkü herhangi bir statü değişikliği öngörmüyoruz" dedi. Radyodan konuşan Netanyahu, "ABD'nin bize sorup işin aslını öğrenmeden görüş bildirmesi de tuhaf..." ifadesini kullandı. Kudüs belediyesinin hazırladığı projede, bazı banliyölerdeki Yahudi yerleşim birimlerinin Kudüs'e katılması öngörülüyor. "Büyük Kudüs" projesiyle, süper-belediye oluşturulması hedefleniyor. Filistinliler, BM'nin bu İsrail planını engellemesini istiyorlar.

ABD de, İsrail planını "kışkırtıcı" bulduğunu bildirmişti.

Çekilme referandumu

Öte yandan Netanyahu, Batı Şeria'dan yüzde 13'lük bir çekilme için referanduma gitmek istediğini açıkladı. ABD ise bu açıklamayı olumlu buldu ancak referandumun bir an önce yapılmasını ve zaman kazanmak için yeni bir manevra olmamasını istedi.

GEÇEN AY KAYBETTİKLERİMİZ

Mısır Büyük Alim Şaravi'yi Kaybetti

Müslüman dünyasının ünlü vaizlerinden Mısırlı müftü Muhammed Metvali El-Şaravi, 87 yaşında öldü. Mısır devlet televizyonu, El-Şaravi'nin ölüm haberini duyurmak

için yayını kesti ve haberi "tüm Müslüman dünyası için büyük kayıp" olarak verdi. Televizyon, El-Şaravi'nin ölüm nedenini belirtmedi, ancak El-Şaravi'nin şeker hastası ve kemik erimesinden muzdarip olduğu biliniyor. İlmli bir Müslüman olarak bilinen El-Şaravi'nin kitapları ile konuşmalarının yer aldığı kasetler, Müslüman dünyasında oldukça yaygın. El-Şaravi'ye Körfez Arap ülkeleri tarafından çok sayıda ödül de verilmişti. El-Şaravi'nin eserleri arasında, "Kuran'ın Yorumu" ve "Büyük Fetvalar" bulunuyor. Suudi Arabistan'ın Kral Abdülaziz Üniversitesi'nde 1950'li ve 1960'lı yıllarda dersler veren El-Şaravi, 1976-1978 yılları arasında Dini Vakıflar Bakanlığı görevinde de bulunmuştu.

Said Şaban Vefat Etti

Lübnan'da Tevhid hareketi Lideri Said Şaban da geçtiğimiz ay kaybettiğimiz İslam dünyasının ünlüleri arasındaydı. Uzun yıllar İbadurrahman Cemaati içinde faaliyet gösteren Said Şaban daha sonra mustakil bir çizgide Tevhid Hareketi adındaki cemaati kurmuş ve uzun yıllar Trablusşam'da Suriye'nin varlığına karşı mücadele etmişti. Celaliye tanınan Said Şaban 1983 yılından sonra Suriye rejimine bağlı güçlerle ve bunları destekleyen Trablusşam'daki solcu gruplarla çatışmış ve denk olmayan bir savaşta yenilmiş ve İranlıların arabuluculuğuyla Suriye ile anlaşma yapmıştı. O tarihten itibaren silahlara veda eden Said Şaban güçlü bir hatipti ve son yıllarda yerel tv ve radyolarla faaliyetlerine devam ediyordu. Ancak 1997 yılında özel radyoların kapatılması kararının alınmasından sonra Trablusşam'daki Hilal Radyo ve TV'sine saldırı düzenleyen Lübnan ordusu birlikleri burada Tevhid cemaatinden ve Cemaat-ı İslami'nin iki mensubunu şehit etmişlerdi. Gençliğinde Ezher'de eğitim gören Said Şaban İran devrimine sempatisiyle de biliniyordu.

Kettani de Vefat Etti

İslam dünyasının meşhur alimlerinden ve Seyyid bir sülaleye mensup Fas asıllı Muhammed Muntasır El Kettani de Hakka yürüdü. El Kettani Medine'de doğmuş, Şam'da büyümüş, lise ve üniversite öğrenimini Fas'ın Karavin şehrinde ikmal etmişti. İhtisasını Kahire'deki Ezher Üniversitesi Şeriat İlimleri Bölümünde yapmıştı. Daha sonra şimdiki adıyla V. Muhammed Üniversitesi olan Rabat Yüksek İlimler Enstitüsü'nde ders vermişti. Akabinde Şam Üniversitesinde öğretim üyeliğinde bulunmuş ve bilahare Medine İslam Üniversitesi'ne geçerek tefsir, hadis ve mukayeseli hukuk dersleri vermişti. Kral Faysal ve Rabita'nın danışmanlığında bulunmuştu. En son Mekke'de Ümmül Kura Üniversitesinde doktora talebelerine hocalık yapıyordu. Selef fıkına dair Fıkhu's Selef adında 9 ciltlik bir eseri var. Hanefi fıkındaki hadislerin tahririyle ilgili dört ciltlik eseri de, büyük çalışmaları arasındadır. Babası Muhammed Cafer el Kettani 70'den fazla eser yazmıştı. Öğli Ali Kettani de ilim sahasında temayüz etmiş İslam dünyasının meşhur şahsiyetleri arasındadır. ■

GÜLER MİSİN AĞLAR MİSİN

BABA'NIN KİM OLDUĞUNU ANASINA SORUN!

Başbakan Mesut Yılmaz, Yeşil Kod adlı Mahmut Yıldırım için şöyle konuşmuş: "Yeşil'in anası bellidir, biz şimdi babasını arıyoruz." Anasına sorsalar ya!

İRTİCACI NOHUT BOMBASI

Devlet Bakanı Hasan Gemici'den müthiş ifşaat: "Refahiyol döneminde Çocuk Esirgeme Kurumu yurtlarında parmak kadar kız çocukları çarşafa sokulmuş. Bir kavanoz içindeki nohutlar tek tek yutturulmuş; nohutların okunmuş olduğu, eğer yalan söylenirse şişip insanın patlamasına yol açtığı anlatılmış..." (14.6.1998 Sabah)

Gördünüz mü irticanın yeni silahını: Nohut bombası!

İLK TÜRK İNTERNET SUÇLUSU

"Polisin şiddet kullanmasını protesto etmek için İnternet'teki forum alanında polis aleyhinde yazı yazan 18 yaşındaki Emre Ersöz, Türkiye'de İnternet'te izlenen ilk suçtan 10 ay hapse mahkum oldu." Böylece Türkiye bir ilke daha imza attı.

İSLAM OTOMOBİLİ

Alın Size Bir Haber:

"Kombassan Holding, Erbakan'ın "İslam Otomobili" hayalini gerçekleştirmek için kolları sıvadı. Kanuni adlı otomobilin yerli teknoloji ile üretilmesi düşünülüyor." (Yeni Yüzyıl, 2.6.1998)

Otomobilin de "İslam"ı "hristiyanı" olur mu? demeyin. Bizim laik fundementalist basın, önce bu tür haberler yayınlar, ardından da "gördünüz mü, irticacılar, otomobili bile islamileştirdiler" tarzında yorumlar yaparlar. Pakistan'ın atom bombasını "İslam bombası" diye isimlendirenler de onların ağababaları değil mi?

İRTİCAYA KARŞI DAHA LAİK VE ÇAĞDAŞ EĞİTİM

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 1998-1999 öğretim yılından itibaren orta öğretim kurumlarında okutulacak bütün derslerde "Atatürkçülükle ilgili konulara" yer vermeyi kararlaştırmış. Radikal gazetesinin verdiği bir habere göre (22.6.1998) bu derslerde ayrıca "öğrencilere laikliğin Türkiye'ye sağladığı yararlar ile, irticanın Türkiye'ye vereceği zararlar öğretilecek"miş.

Atatürkçülük konusuna hangi derslerde yer verileceğini ise ertesi günlerde Sabah gazetesinden (27.6.1998) öğrendik. Türk Dili ve Edebiyatı, Din kültürü ve Ahlak Bilgisi, İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Yabancı Dil, Tarih Coğrafya, Dinler Tarihi, Fıkıh, Meslek Bilgisi, Sanat Tarihi Halkla İlişkiler, Uygarlık Tarihi, Temel Sanat Eğitimi, Çocuk Gelişimi, Kalıp Hazırlama ve Giyim Tekleri, Giyim Tarihi, Yazı Tipografi, Mesleki, resim dersleri, Hukuk, Ekonomi, Turizm, Kooperatifçilik...

Peki bu derslerde Atatürkçülük konuları nasıl işlenecekmiş? Şöyle: Türk Dili ve Edebiyatı dersinde, "Atatürk'ün edebiyatla ilgili görüşleri", İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde, "Atatürk'ün inkılap anlayışı", Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde, "Atatürk'ün Laiklik anlayışı, dinimizle ilgili görüşleri, ahlak anlayışı, ayrıca taassubun zararları, devletin taassubu etkisiz hale getirmesi", Yabancı Dil dersinde, "Atatürk'ün hayatı, ilkeleri ve Atatürk'ün düşünce sistemi", Çocuk Gelişimi dersinde, "Atatürk'le ilgili çocuk şarkıları", Giyim Tarihinde, "Kıyafet inkılabı ve getirdiği yenilikler" anlatılacakmış.

Galiba kafanıza bir soru takıldı. Hepsini anladınız -daha doğrusu anlamaya çalıştınız- da Fıkıh derslerinde (yani İslam hukuku derslerinde) Atatürkçülüğün hangi açıdan işleneceğine bir türlü akıl-sır erdiremediniz değil mi? Şimdi sıkı durun: Fıkıh derslerinde de "Atatürk'e gazilik ünvanının verilmesi, çağdaşlaşma ve uygarlık" konularına yer verilecekmiş. (Sabah, 27.6.1998)

Ya! işte böyle! Sakın, "ne alaka?" veya "kel alaka" gibilerinden bölücü ve halkı "kin ve düşmanlığa sevkedici" sorular sormayın. "Bu derslerde Atatürk'e gazilik ünvanı vermenin fıkhen caiz olup olmadığını tartışılacak" gibi hınzırhıkları da aklınıza getirmeyin!

Talim Terbiye'deki büyüklerimiz böyle tensip buyurmuşlarsa vardır bir bildikleri elbette. Milli Eğitim Bakanımız, Kalıp Hazırlama derslerine Atatürkçülüğü boş yere mi koydu? Elbise kalıbı çıkarmakla iş biter mi sanıyorsunuz? Önemli olan Çağdaş Atatürkçü Cumhuriyet neslinin kalıbını çıkarmak!

Neyse, espiriyi bırakalım da bu müfredat değişikliğiyle eğitim sistemimizde meydana gelecek sıçramaya bakalım. Bakın bu değişikliklerle neler olacak?

- ÖSS de sıfır ve eksi puan olan 5 bin öğrenci bir daha aynı hatayı tekrarlamayacak!

- Eğitim sistemimizin ürettiği bu yeni insan türü (homo-devleticus), devletimizin tesbit ettiği doğruları bir papağan gibi aynen tekrarlamayacak, "fikri hür, vicdanı hür" nesiller haline gelecek!

- İlköğretimdeki 200 bin öğretmen açığı, 147 bin derslik ihtiyacı bir anda karşılanı verecek!

- Bir sınıftaki öğrenci sayısı 77'den 17'ye düşecek!

- Bozuk bilgisayarlarla bilgi çağını yakalayan öğretmenlerimizin hayat standardı kısa zamanda yükselecek!

- Ülkemizi geri bırakan cehalet katsayısı bir anda sıfırlanacak!

- Hasılı az zamanda çok müthiş gelişmeler yaşanacaktır.

İnanmıyor musunuz? Bugünlere nasıl geldiğimizi zannediyorsunuz!

ELEKTRO-COP ACITIR, İZ BIRAKMAZ O HALDE KULLANILABİLİR

Amerikan Air Taser silah şirketinin ürettiği ve uluslararası insan hakları kuruluşlarının savaş açtığı elektrocop için Gülhane Askeri Tıp Akademisi "kullanılabilir" raporu vermiş.

Ne diyelim! "Hop tirina-nininom da Cop tirina-nininom!"

"MUZ CUMHURİYETLERİNE GİRELİM"

Ercincan Valisi Recep Yazıcıoğlu, AB'ye hangi yüzle müracaat ettiğimizi sorduktan sonra bir öneri getiriyor:

"Muz Cumhuriyetlerine üye olalım!"

Eh! Doğru söze Hacı emmin ne dersin!

GUİNNES'E ADAY: KUBILAY

Afyon Milletvekili Kubilay Uygun, 3 yıl-da 5 kaz parti değiştirdi. Soldan sağa 4 parti gezdi. Son partisi DTP'den de istifa etti.

İşte Kubilay'ın transfer serüveni: DSP'den DYP'ye tekrar DSP'ye, 2. kez DYP'ye, sonra MHP'ye daha sonra DTP'ye ve nihayet bağımsız.

Ne dersiniz, Sayın Kubi, Guinness'e aday olmayı hak etmiyor mu?

ALEMDAROĞLU VE İKİ GÜNLÜK SAKAL

İstanbul Üniversitesi Rektörü Kemal Alemdaroğlu, bir soruyu şöyle cevaplıyor.

"Bu bir yasak, türbanlılar giremez. Sakal yönetmelikte var ama bizim bu sakalın nasıl tanımlanacağı, biçimi hakkında doğru dürüst bilgimiz yok. Öyle iki günlük gençlik sakalı varsa..."

(Neşe Düzel'in röportajı 9.3.1998 Y. Yüzyıl)

Anlaşılan başörtüsü yasağı konusunda bir tereddüdü olmayan Alemdaroğlu, sakalı da yasaklamaya hazırlanıyor, ama "gençlik sakalı" ile "ideolojik sakal" arasında nasıl bir ayırım yapacağını, sakalın iki günlük olup olmadığına nasıl karar vereceğini bir türlü bilemiyor. Kolay! Prof.lardan ve berberlerden oluşan bir bilirkişi heyeti kurar, sakalı iki günlükten fazla olanı da kapıdışı eder, olur biter.

AGAH EFENDİ "AGÂH" OLDU

ANAP Genel Başkan Yardımcısı Agah Oktay Güner Bey, İstanbul'dan Ankara'ya Beyaz Yürüyüş yaparak sorunlarını siyasilere duyurmaya çalışan başörtülü öğrencilere şöyle nasihat etmiş:

"Madem ki yöneticileriniz yanlış yapıyor, kıyafetlerinizi, çağdaş bulmuyor, o zaman siz doğrusunu yapın, başınızı açın ve hoşgörülü olun. Ortamı sertleştirmeyin. Okulunuzu bitirmeye bakın. Ne olur yani, başınızı açsanız kıyamet mi kopar?"

Agah Efendi, hızını alamamış, konuyu irtica yasalarına getirmiş ve buyurmuş: "Özgürlükler bir takım kişiler tarafından suistimal ediliyor. Tartışılan irtica yasaları bir korku balonu haline getirilmeli. Bu yasalar dini hayata ilişkin bir kısıtlama getirmiyor. Bunun aksini söyleyenler insafsızdır. Hiç kimsenin kılık-kıyafetine karışılmaz. Ama cübbeyi veya serpuşu müslüman kıyafeti olarak giyenler yüzünden bu gaile başımıza gelmiştir." (Y. Şafak, 26.7.1998)

Allah Allah!

Bu Agah Bey değil miydi daha geçenlerde, 32. Gün'de, başörtüsü yasakçısı Kemal Alemdaroğlu'nun bir militan olduğunu söyleyen? Yine aynı Agah Bey değil miydi, Üniversitelerde başörtüsü yasağının olmadığını ve böyle bir uygulamanın hukuk dışı olduğunu hatırlatan?!

Ne oldu da Agah Bey birdenbire değişmişti. Yoksa şimdiye dek bazı bilmediği şeyler vardı da bunları yeni mi öğrendi? yani "Cahil" (bilgisiz) iken şimdi mi "agâh" (bilgili-uyanık) hale geldi?

Gaflet uykusundaydı da yeni mi uyandı?

Yoksa... Evet yoksa Agah Bey'in kulağını bir ileri mi çekti?!

İSTATİSTİKLER DİLİ

TÜRKİYE'NİN HAL-İ PÜR-MELALİ

Gazetelerde sık sık bazı kurumlarca yapılan anket ve istatistiklere rastlarız. Aslında muhataplarına çok şeyler anlatmak isteyen bu rakamlara şöyle bir göz atıp geçeriz. Oysa, her biri, üzerinde sayfalar dolusu yazı yazmaya, yorumlar yapmaya, tartışmaya, düşünmeye değer bir takım oranlarla, yüzdelerle karşı karşıyayızdır.

Örneğin Türkiye'de "hiç kitap okumayanlar % 44.9'dur" Buna bir de "uzun zamandır kitap okumayan %23.2'yi" ekleyin ve düşünün hal-i perişanımızı!

Neden az okuduğumuzu düşünüürken, aklınıza ister istemez okullarımızın durumu ve fikir özgürlüğü gibi konular gelir.

İşte eğitimimizle ilgili birkaç istatistik. Türkiye de ilköğretimde 12 bin okul tek derslikte eğitim veriyor, 281 bin öğrenci taşınmaz eğitim yapıyor, ortalama sınıf mevcudu 77-88, öğretmen açığı 200 bin.

Üniversite öğrencilerinin %76'sı eğitim ve sınav sisteminden memnun değil. Mezun olduklarında işsiz kalacaklarını düşünenler %48. Basın ve fikir özgürlüğü mü? Çin, Endonezya ve Mısır'dan sonra "özgür olmayanlar"da 4. sıradayız. Kolombiya, Rusya, Hindistan, Ve nezuela bile "kısmen özgür" ve Türkiye'nin hayli ilerisinde.

Ekonomik hayat ise facia. Türkiye'de gelir dağılımındaki adaletsizlik dehşet verici. Dünyanın en adaletsiz 5 ülkesinden biriyiz. Yıllardır üç haneli rakam sınırını zorlayan enflasyon oranına bu kadar uzun süre dayanabilen başka bir ülke yok.

Kayıtdışı ekonominde de dünya lideriyiz: %50

Bütün bunlardan sonra memlekette insanlar neden mutsuz, neden yaşama sevincini yitirmiş diye sormak yanlış olur. Son beş yılda intihar vakalarının sayısı ikiye katlanmış 1997'de 1815 intihar!

Amma önemli değil, silahımız çok! 1997'de en çok silah ithal eden ülkeler listesinde Arabistan ve Tayvan'dan sonra 3. sıradayız. Çatışmalarda en çok ölü veren ülkelerde de 6. yız.

İyiyiz, iyiyiz!

KISA... KISA...

GENERALLER VE MOLLALAR

Türkiye ve İran'ı yönetenlerin hiç benzerliği yok. Türkiye'deki gerçek iktidarın sahibi olan generaller, bütün İslami siyasal faaliyetleri silmek için kararlı. Onların korkusu, laik devlete hâlel gelmesi ve İran tarzı bir devrime gidecek sürecin başlaması. İran'ı yöneten mollalar ise sivil iktidara karşı çıkıyorlar, bunun İslami düzeni tehdit edeceğini düşünüyorlar. Ama iki taraftaki ideolojik ve hukuki unsurları göz ardı ederseniz, iki yerde de durumun aynı olduğu ortaya çıkıyor: İktidarı korurken aşırılık.

Ülkedeki en önemli İslamcı partiyi eleştiren Türk general ile reforma karşı çıkan Tahran'lı bir molların uzlaşmaz tavır arasında hiç fark yok. Türk generaller de, İran'lı mollalar da hakiki demokrasiye alerji duyuyor.

(The New-York Times) 11.6.1998 Radikal

LAİKLİK'TE ASKERİNİZİN ROLÜNÜ TAKDİR EDİYORUZ.

12 Eylül 1980 darbesi yıllarında, CIA Şefi olan Stansfield Turner, Türkiye'de ordu-siyaset ilişkisini şöyle değerlendirdi:

"Biz Batılıların Türk toplumunda askerini yerini anlamamız biraz zor. Yani mevcut idare şekli de idare kültürü de askeri kökenli... İran gibi komşularınızın aksine hem müslüman hem laik bir ülkesiniz. Ve askerlerin ülkenin laik kalmasında üstlendikleri rol ülkemizde Türkiye'ye güvenen insanlar tarafından takdir ediliyor."

21.6.1998 Radikal

28 ŞUBAT BİLDİRİSİ ÖNCEDEN HAZIRLANMIŞ

Yavuz Donat; Milliyet'te 28 şubat MGK toplantısında kararlaştırıldığı sanılan 18 Maddelik bildirinin aylar öncesinden hazır olduğunu yazdı: "MGK bildirisi önceden hazır. Bildiri, MGK'da yapılan müzakerelerin sonrasında kaleme alınmış bir metin değil, "önceden" hazır ve ekip çalışmasının ürünü. Ekip-te MGK üyesi Güven Erkaya da var, Org. İeoman Koman da. Ve MGK üyesi olmayan Çevik Bir de vardı."

2.3.1998 Akit

ÇİVİSİ ÇIKMIŞ

"Şimdilerde umudumuz IMF programları... IMF birinci Başkan Yardımcısı

NE DEDİ NE YAZDI

"TÜRKİYE, KÖSEDAĞ SONRASI

SELÇUKLU'YA BENZİYOR

ERGÜN BALCI 3.6.1998 CUMHURİYET

Ünlü tarihçi Arnold Toynbee, uygarlıkların kurulup gelişmesinde rol oynayan temel etkenin bir toplumun karşısına çıkan sorunlara verdiği yanıt, yani dışardan gelen tehlikelerle, ona verilen karşılık arasındaki diyalektik ilişki olduğunu savunur. Toynbee, bu ilişkiyi "Challenge and Response" diye tanımlar. Türkçeye "meydan okuma ve karşılık" ya da "etki ve tepki" şeklinde çevirmek mümkün.

Türkiye tarihinden de örnek verir Toynbee "Tarihin İrdelenmesi" adlı başyapıtında.

Ünlü tarihçiye göre, 13. yüzyılda çeşitli beylikler arasında Osmanlı Beyliği'nin yükselip güçlü imparatorluk kurması bu beyliğin, Bizans sınırında yaşayıp sürekli mücadele etmesinden kaynaklanıyor. Buna karşılık içerilerde, Bizans tehlikesinden uzak olan Karamanoğlu Beyliği, Osmanlıların gösterdiği dinamizmi sergileyemiyor.

Dış tehlikeye karşı sağlıklı karşılık verebilen, kendilerini yenileyen toplumlar ve uygarlıklar, en ağır darbeleri bile atlatacak yaşamlarını sürdürüyor. Buna karşılık iç dinamizmini yitiren, daha doğrusu iç dinamizmini sağlıklı kanallara yönlendirmeyen toplumlar dış darbelerle dayanamayarak çöküyor.

Örneğin, iç dinamizmini yitirmiş olan Selçuklu Devleti Moğollar karşısında 1243'te uğradığı Köseadağ yenilgisinden sonra bir daha toparlanmadı. Oysa genç ve dinamik Osmanlı devleti 1402'de Timur karşısında Ankara savaşını kaybetmesinden 51 yıl sonra Bizans'ı yıkarak

dünya devletini kurdu.

Şimdi Toynbee'nin tarih tezini Türkiye'ye uygulamaya çalışalım.

Türkiye'nin doğusunda Ermenistan ve İran'dan güneyinde Suriye, batıda Yunanistan'a kadar tüm komşularıyla başı dertte.

Türk basınında, aylardır "Türkiye şeytan üçgeninde", "Türkiye füze çemberinde" başlıklı uyan yazıları çıkıyor.

Son olarak Fransız Parlamentosu, hiçbir bilimsel temele dayanmadan Ermeni soykırımını tasansını kabul etti.

Sözün kısası, Toynbee'nin bir toplumun şahlanı, kendini toparlaması, öfkelenip mücadele bilincini geliştirmesi için öngördüğü tüm dış koşullar mevcut.

Ama Türkiye ne yapıyor?

Kendi parlamentosunu soyaarak tarihte bir ilke imzasını atıyor. Devlet içinde çeteler kol geziyor. Sözüm ona ciddi gazetelerin birinci sayfalarında Sibel Can'ın ayağını kırması ya da Hülya Avşar'ın hamileliğine ilişkin haberler yer alıyor. Demokrasi konusunda bir türlü gelişme kaydedilemiyor.

Açık konuşalım, Türkiye'nin durumu, 1243 tarihinde Köseadağ yenilgisinden sonra toparlanamayan, tükenmiş, iç dinamizmini yitirmiş, dağılmış Selçuklu devletini andırıyor.

Tabii, bu durumda en büyük sorumluluk, en büyük günah yönetici kadrolardadır. Ama, unutmayalım ki o yönetici kadrolar, politikacılar da bu toplumdan çıkıyor. Uzağdan gelmiyorlar

DEVLET BÜ İŞİ

ALLAH'LA HALLETMELİ

AHMET TAŞGETİREN 13.6.1998 YENİ ŞAFAK

Allah'ın emri ile devletin (yani devlet adına hüküm koyan bir grub insanın) emri arasında tercih yapmak. Ya Allah'ın emrini, ya da devleti temsil eden bir grub insanın buyruğunu tutmak...

Ne yapсын insan? Bu iki irade arasında ezilsin mi?

Ya da Allah'a mı isyan etsin, devlete mi?

Allah karşısında günahkar mı olsun, devlet karşısında suçlu duruma mı düşsün?

Tabii, şu anda , devlete, hangi çizginin egemen olduğunu belirlemek zor. Acaba devlete egemen çizgi "Allah'ın varlığını, O'nun kainatla-insanlarla ilgilendiğini, onlar için uyulması gerekli bir takım kurallar koyduğunu, bunlara uyup uymadıklarına göre insanları yargılayacağını" kabul ediyor mu?" Yoksa, "Allah varsa bile bizi ilgilendirmiyor, biz bildiğimizi okuruz ve herkes buna uymak zorunda" tarzında bir

Stanley Fischer şöyle demiş: "Umduğumdan çok iyi bir Türkiye buldum..." Yanılmıyorsam Fischer; Meksika Endonezya için de aynı şeyleri söylemişti..."

Hikmet Çetinkaya, 9.6.1998, Cumhuriyet

BORSA VURGUNCUSU RANTİYECİLER KÖPEK BALIĞI GİBİ

M. Ü. İşletme Fak. Öğretim üyesi Prof. Dr. Osman Altuğ, Türkiye'deki Borsa oyununu köpek balığının hamsi balığını yemesine benzeterek, 10-15 profesyonel oyuncunun amatör oyuncular duman ettiğini söyledi. Altuğ, bu oyuncuların arasında siyasilerin ve yüksek tirajlı gazetelerin de olduğunu vurguladı.

Borsa çevrelerinin iddialarına göre, borsada en çok kazanan kuruluşlardan bazıları şunlar: Koç Grubu, Doğan Grubu, Eczaacıbaşı, Sabancı, Global Menkul Kıymetler, (Başbakan Yılmaz'ın yegenine ait) Kara Mehmetler Yazıcılar, Halil Güvener, Toprak, Balkaner ve Ceylan grupları.

2.6.1998, Akit

MİLLİ EĞİTİM'DE REKOR KIYIM

DYP milletvekili ve Millî Eğitim eski Bakanı Mehmet Sağlam; Ecevit'in Millî Eğitim Bakan'ı Uluğbay döneminde yapılan rekor kıyımı açıkladı. "80 ilin 70'inde il müdürleri, 900 ilçenin ise 700'ünde ilçe millî eğitim müdürleri değiştirilmiştir. İl ve ilçe müdürlerinin %90-95'i değiştirilmiştir... M. Eğitim Bakanlığın'da böyle bir tayin furıyası olmamıştır."

14.6.1998, Akit

PIAR GALLUP ARAŞTIRMASI

"Üniversite öğrencilerinin türbanlı ve sakallı olarak derslere girmesine izin verilmeli;" mi sorusuna FP'lilerin %90'ı, ANAP'lıların %65'i, DSP'lilerin %46'sı CHP'lilerin %42.7'si "Evet" cevabını verdi.

29.3.1998, Cumhuriyet

İSRAİL, TARİHİNİ SORGULUYOR

"İsrail'i Düşlemek" adlı kitabın yazarı Esther Benbassa: "Siyonistler, Yahudilerle ilgili mitlere dayanan bir tarih yazdılar. Biraz Türkiye'dekine benziyor. Mit yaratma çabasıyla, Tavra'a kadar inildi. Yahudi nasyonalizmini oluşturmak için başka ülkelere tarihciler getirildi buraya. Zaten o topraklarda oturan Yahudiler yazmadı bu tarihi. Filistin'e, "vaat edilmiş topraklara" dönüş için mitler yaratıldı.

9.6.1998 Cumhuriyet

düşünce mi hakim? Bunun ikisi de olabilir, çünkü devlet adına her renkten düşünce dile getirilebiliyor.

Eğer birinci çizgi egemense devlete, ve onlar başörtüsü yasağını uygulamakta ısrarlı iseler, o zaman Allah'a başvurmalı ve Kuran'dan tesettürlü ilgili hükmü iptal etmesini istemeliler. Eğer bunu yapamayacaklarını düşünüyorlarsa, o zaman insanları Allah karşısında zor duruma sokmaktan vazgeçmeliler.

Tabii, öteki çizginin de söz hakkı var: Onlar, kalkıp "Allah'a rağmen" düzenlemeler yapabileceklerini ifa-

TESETTÜR YASAĞI: İNSANLIK DRAMI

ALİ BAYRAMOĞLU 20. 6. 1998 Y. YDZYIL

İçinde değilseniz, yakından takip etmiyorsanız, bazı tv kanallarını seyretmeyorsanız, farklı gazetelere göz atmiyorsanız; yaşanan dramı ölçme, hissetme imkanınız da olmamıştır.

Sözünü ettiğimiz, üniversitelerde yaşanan felaket, tesettür yasağı ve sonuçları.

Yetmiyor...

Tesettür yasağını; bir ilkellik, 28 Şubat mantığının İslami görünür-lüğü imha etme planının vahim sonuçlar doğuracak bir aşaması, devletin özel hayata müdahale etmesinin, dini alana neredeyse "dini bir tefsirle" karışmasının en açık örneği, insanların niyetinden yola çıkan laik yüzlü resmi fundamentalizmin iç yüzü olarak yorumlamak yetmiyor...

Yetmiyor...

Zira, yaşanan bir insanlık dramıdır.

Tesettürlü oldukları için okullarından atılan öğrencilerin sayısı 100'ü geçti; yüzlercesi sınavlara alınmıyor; yüzlercesi sınavlar öncesi, tüm sınav dönemini kapsayacak uzaklaştırma cezaları alıyor. Dışlanıyor, aşağılanıyorlar. Dün solcu öğrencilerin başına geleni yaşıyorlar. Meydanlarda dayak yiyor, hakları gasp ediliyor, binlerce gencin.

Önceki gün Bursa'da olup bitenler yaşanan dramı bir kez daha apaçık sergiledi.

Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi diploma töreninde, okulu birincilikle bitiren tesettürlü öğrenci Hatice Topçu ve üçüncülükle bitiren diğer tesettürlü öğrenci Zeynep Samuk'un yerine, başka öğrenciler 1. ve 3. ilan edildi. Bununla da kalmadı, bu iki öğrenciye tesettürlü oldukları gerekçesiyle diplomaları bile verilmeydi.

İrtica ile mücadelede, üniversite yönetiminin katkısı ne de müthiş! Kullanılan yöntem, "ölgür dü-

de edebilirler. Bu durumu da bil-meli toplum. Ve devletin hakim çiz-gisi bu ise, ona göre ayarlamalı ilişkilerini devletle...

Tarih boyunca Allah'a meydan okuyanlar olmuş. Bu tarihi bir vakıa. İnsanların bir kısmı böyle bir isyan çizgisini benimseyebilir. Onun bir hesabı kendisi ile Allah arasındadır. Ama bir başka hesap da, inanlar açısından söz konusudur. Neden inanan insanlar, isyan edenlerin biçimlendirdiği bir statüko içinde yaşamak zorunda olsunlar?

şünceyi, özgürlüğü, şeffaflığı simgelemesi gereken bilim adamı" imajına ne kadar uygun!

Olup biteni tersten okuyanlar, bir ideolojik kavga olarak niteleyenler, İslamcıların meselesi olarak tanımlayanlar ve böylelikle doğrulayanlar var...

Oysa, olup bitene tepki duymak için ne siyasi tavır gerekiyor, ne siyasetle ilgili olmak, ne muhafazakar, ne de demokrat olmak...

İnsan olmak yeterli...

Tesettürlü öğrencilerin, tesettürlü olmayan sınıf arkadaşları gibi... Görmek gerekirdi ödül tören salonunu; bütün öğrencilerin töreni bırakıp, hakları gasp edilen arkadaşlarını dakikalarca alkışlamaları...

Görmek gerekirdi; "Biz dört yıl beraber okuduk, bu onların da hakkı" diye kürsüye çıkıp mezuniyet belgesini almayı reddeden İslami kesimden olmadıkları aşikar gençleri.

İki tesettürlü genç kıza sarılıp ağlayan "laik" arkadaşlarını görmek gerekirdi...

Hatice'nin yerine 1. ilan edilen Nihat'ın, "Hatice Topçu benden 5 puan öndeydi ve birincilik onun hakkıydı; kalem oyunlarıyla beni birinci yapıp onu dereceye bile sokmadılar. Birincilik onun hakkıdır. Hakkı gerçek sahibine iade etmek istedim; ama kabul etmedi.." deyişini duymak gerekirdi.

Bütün bu tepkiler hiç bir şey anlatmıyor mu size?

Haksızlığın, zulmün bahanesi, gerekçesi olmadığını; sistemden beslenmeyen hemen herkesin olup bitene nefretle baktığını; kamu otoritesinin tehlikeli oyun oynadığını, yaş ortalaması 22 olan bir ülkede bile cebri yönetim anlayışının ne denli nefretle karşılandığını...

Bilin ki rüzgar, özgürlükten, birlikte yaşamdan, demokrasiden yana yön değiştirecek....

CAVİT BEY'İN İDAMI

Cavit Bey eşi ve çocuğu

EŞİ ALİYE CAVİD HANİMEFENDİ ANLATIYOR

O yaz da Büyüka-
da'da idik. 20 Ha-
ziran 1926 Pazar
günü Cavit evde,
epey zamandanberi
yazmakta olduğu
bir (malî lûgat)'in
müsveddeleri ile
meşguldü. Ben de
kulübe gitmiştim.
Orada Atatürk'e İz-
mir'de bir suikast
yapılmak istendiği
haberini duyunca,

teessür içinde he-

men eve döndüm. Cavit yazı masası başın-
da, işine dalmıştı.

- Bak, dedim, ne yapmışlar... Suikast te-
şebbüsünde bulunmuşlar.

- Kime? diye yerinden fırladı. "Mustafa
Kemal Paşa'ya" deyişim üzerine, hiç unut-
mam feveran etti.

- Hay Allah belalarını versin. Bu memle-
ket ne olacak? Günah değil mi? Ne biçim
şeydir bu? diye bir çok şeyler söyledi. Son
derece üzgündü. Öğleden sonra Bekir Sami
Bey geldi ve o gece bizde kaldı. Oturduk.
Tabii hep bu hadise konuşuldu. Bu çılgınca
teşebbüs hepimizi sarsmıştı. Teşebbüsün, o
kadarla kalıp, tahakkuk etmemiş olması en
büyük tesellimizdi amma, Cavit: "Hayır, te-
şebbüs, hatta tasavvur dahi olunmamalı
idi... Hay Allah belalarını versin..." diyor,

böyle bir şeyi düşünmüş olanları bir türlü af
etmiyordu.

Ertesi gün Cavit, -Dainler Vekili oldu-
ğundan- Düyûnu Umumiye'ye gidiyordu
Bekir Sami Bey'le birlikte İstanbul'a indi-
ler. Bu esnada meğer evimizin etrafı sivil
polislerle sarılmış. Ben evdeyim, fakat bu
olup bitenlerden haberim yok. Bir telefon
geldi. Cavit'le Bekir Sami Bey'i vapurdan
çıkarken Köprü'de tevkif etmişler..."

Ne münasebet? Ne oluyor? demeye kal-
madı, bıraktıkları haberi geldi. Akşam üstü
iskeleye gittim Cavit'i karşıladım. Böyle
zamanlarda olur böyle şeyler. Hoş görmeli
diyordu. Kurban Bayramı'nın arife günü
idi. Zaten karaciğerinden rahatsızdı, yattı.
Ertesi günü bayram, evdeyiz. Cavit'i istedi-
ler. Ama yukarı çıkmadılar. Yukarıda tanı-
dıkları vardı. Kaçmasını tavsiye ettiler. Ar-
ka kapıdan kaçabilirsin. Sandal da var.. Bir
müddet gözden uzak bulunman fena ol-
maz.." diyenlere, sesi hala kulaklarımdadır.

"Yok canım, neden kaçayım? Eşkiya
içinde kalmadık ya... Memlekette kanun
var... Mahkeme var... Haksız olan, kabahati
olan kaçır.." diye cevap vererek yataktan
kalktı, giyindi, hasta hasta gitti. Kaçmadı.

Daha evvel de böyle bir şey olmuştu. An-
kara'da Mustafa Kemal Paşa'ya suikast te-
şebbüsü hazırlanmış diye bir söylenti çıktı-
ğı zaman da ahabları, bilhassa pek seviş-
tikleri Şükrü Naili Paşa, Cavit'e: "Görüyor-
sun vaziyet karışıktır. Böyle zamanda, insan

kim vurduya gidebilir. Biraz uzaklaşsan... Bir müddet Avrupa'da kalsan iyi olur." diye, kaçmasını teklif etmişlerdi. Cavit o zaman da: "Ne münasebet? Niçin kaçayım? Bir şeye karıştığım yok ki... Bilmiyorlar mı?" diye, bu çeşit teklifleri, reddüt etmeden reddetmişti. Esasen böyle şeylerin, suikast filan gibi hareketlerin daima aleyhtarı idi. Yaradılıştan böyle idi, piyeyi bile öldüremezdi. Ben hayatımda, bu kadar iyi, bu kadar temiz kalpli insana tesadüf etmedim. Çalışmak, memlekete faydalı olmaktan başka bir şey düşünmezdi. Yaptığı iyi bir işin akşamı eve döndüğü zamanki sevincini.. tarif edemem ki....

- Kendisini son görüşünüz?

- Kurban Bayramının birinci günü akşamı, evden alınıp götürüldüğü sırada, henüz birbuçuk yaşında olan çocuğundan bir ayrılığı vardı Beyefendi... Çocuk da anlamış gibi, boynuna sarılmış. Cavit o anda yalnız çocuğundan ayrılışına üzülmüyordu. Yoksa, döneceğinden o kadar emindi ki... Ben de bu emniyetle müteselli idim. Ertesi günü Necmeddin Sadık Bey'le beraber, Unkapanı karakoluna gittik, Cavit'i gördük. Beni teselli etti: "Merak etme... insanlık bu. Yanlışlık olur, her yerde olduğu gibi... Bir kaç gün sonra, herşey anlaşılır, düzelir. Sen üzülme, müsterih ol..." İşte, Cavit'i son görüşüm budur. Ondan sonra bir daha görmedim... Felaketi duyar duymaz tam bir ay hasta yattım. Ne oldu ben bilmiyorum. Hiç bir şey bilmiyorum. Nişantaşı'nda, İzzet Akosman'ın aldığı Dominik

Konsoloshanesi'nin bulunduğu evde idim. Dünyadan uzak, tarif edilmez acımla başbaşa...

- Daha sonra?

- Ben sade kararı duymuştum. O esnada adada İstanbul Valisi Sami Bey'le, Kazım Şinasi ve Kani Beyler aralarında, benim ağzımdan Başvekil İsmet Paşa'ya, Cavit'in af edilmesi için bir telgraf çekmeğe karar vermişler. Ankara'ya çektikleri bu telgrafi, çok itimat ettiğim bir zat, götürmüş İsmet Paşa'ya vermiş ve cevap beklemiş. İsmet Paşa: "Ne bekliyorsunuz? Bunun cevabı olur mu?" diye telgrafi yırtıp, sepete atmış.

Olan oldu, cevap kendiliğinden verildi. Bir müddet sonra, isteğim üzerine, şahsi eşyasını, esvaplarını, yüzüğünü, saatini filan verdiler. Fakat tekrar Ankara'ya gittim mahkeme reisi Ali Bey'e müracaat ettim: Bana yerini gösterin, dedim, hiç olmazsa bir ziyaret edeyim. Katil, şerir olarak idam edilmiş de olsa yerini gösterebilir diye ne kadar ısrar ettimse de göstermediler.

Maddi ve manevi, her bakımdan perişan olmuşuk. Kelimenin tam manasıyla mahvolduk. Hüseyin Cahit Bey, Maliye Vekili Fuat Ağralı'ya müracaat etmiş: Hiç olmazsa çocuğuna, eşine bir şey verin," diye. Cevap gene menfi: "Mahkûm olanların kimsesine bir şey verilmez."

Gözem apartmanında, arka arkaya üç mezat yaptım. Yüzüğüm, elmasından başlayarak, nem var, nem yok, hepsini sattım. Kira parasından olsun kurtulmak için Hüseyin Cahit'in evine geçtim. Fakat o sırada o da sıkıntı içinde... Doğru dürüst karnımızı bile doyuramıyoruz.

Bakın unuttuyordum, varımı yoğumu sattığımı söylerken, bütün mücevherlerle kıymetli eşyanın bana, ilk zevcim, Sultan Abdühlamid'in büyük oğlu Burhaneddin Efendi'den kalmış olduğunu anlatmamıştım. Onlar, hep saraydan kalan şeylerdi.

- Müsaadenizle bir sual daha Hanımefendi. Cavit Beyin son hizmeti?

- Lozan Konferansındadır. İnkıtadan (müzakerelerin kesilişi) evvel, İsmet paşa, Cavit'i Lozan'a çağırdı. Ben de o vakit Lozan'da idim ve aynı otelde Lozan Palas'ta kalıyorduk. İsmet Paşa her gün Cavit'le temasta idi. Hergün öğleden sonra iki buçukta otelde bizim odaya gelirdi. Sigara içmez, kahvesini ben yapardım. Sonra beraber kolkola aşağı inerdik. O zaman çok müvesvis olduğuna

RIZA TEVFIK'İN CEVABI

50. yıl önceki* Osmanlı Mebusan Meclisinde Dersim mebusu ve gazeteci Lutfi Fikri Beyin tevkif edilmek istenişinden doğan olay tartışılıyordu. O gürültü ortasında Çankırı mebusu Tevfik Efendi:

- Arkadaşımız Lutfi Fikri Bey hatâ etmiştir. Ah, ne olurdu tevkife boyun eğerek divan-ı Harb-ı Örfi'ye gitmiş ve orada biraz dayak yemiş olsaydı.... Fakat o korkaklık göstererek Meclise sığınmıştır!

Deyince, meşhur filozof Rıza Tevfik de şu mukabelede bulunmuştu:

- Hayır efendim. öyle değil... Lutfi Fikri Bey "Pe-ki" deyip gitseydi, dövmezlerdi. Çünkü onlar bu seferlik bizi denemek için sadece elense etmişlerdir.

* Derginin yayın tarihi 1962'dir.

görmüştüm. Mesela gelir "...Cavit Bey, dün konferansta Boğazlar işi görüşülürken, hep hayır, hayır, hayır dedikleri halde, bugün evet dediler, acaba?..."

Cavit: "Paşam, bu ufak bir şey. Bunda evet diyecekler ki, sonra büyük meselelerde hayır diye-bilsinler" cevabını verince Paşa şaşırırdı.

Şimdi teferrüatı hatırımda değil. Fakat, İsmet Paşa'nın Cavit'e büyük bir itimadı olduğunu biliyordum. Nitekim, Lozan'da, inkitadan sonra, Cavit'le beraber Davos'a gidecektik. Ben biraz rahatsızdım. Veda için İsmet Paşa'nın odasına gittik. İsmet Paşa, benim gözümün önünde boyununa sarıldı. "Bana yaptığın yardımı hiç unutmam Cavit Bey" diye gözlerinden öperek, teşekkürler etti, işte aramız bu kadar iyi idi.

- Cavit Bey'in size hapishaneden yazdığı bazı mektuplar vardır, zannediyorum bunları siz görmediniz. Çünkü bizzat kendi kaydına göre, Cavit Bey bu mektupları ancak hapishaneden kurtulduktan sonra bizzat size okumak üzere yazmış ve saklamıştır. Böyle bir şeyden haberdar mısınız?

- Evet... Ben Cavit'in metrükatını İstiklal Mahkemesi Reisi'nden istediğim zaman, bana verilen şeyler arasında bunların bulunmadığını görünce, tekrar müracaat ettim. Fakat Mahkeme Reisi bunları bana vermemekte inat etti."

Demek mektupları okumak, sizin sayenizde otuzaltı yıl sonra kısmet olacaktı.

*Yakın Tarihimiz Dergisi
Sayı: Mart 1962*

* Cavit Bey: Yahudilikten dönme Osmanlı Maliye Nazırı 1926 İzmir suikastı nedeniyle idam edildi.

İLAHİ ADALET

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin mutlak salâhiyetini haiz, hayata ve memnata hakim İstiklal Mahkemeleri'nin azametli reisi ne hale gelmişti!

Babam öldüğü zaman eski Bahariye Vekili ıstırap günleri yaşadı. Ölenin şahsında tam on yedi senelik bir mazinin, kendi mazesinin hatıraları vardı. Bir akşam vaktini hatırlıyordu: Keçiören'deki evimizin salonunda, o, karısı, beraberce mahkum olduğu Sapanca'lı Hakkı'nın hanımı, annem, kardeşlerim oturuyorlardı. Bir gün evvel idam edilmiş olan merhum Cavit'in asılırken şurunu kaybettikten sonra yaptığı bazı hareketlerden gülerек bahsettiler. Cavit'in iskemleye çıkarken Allah'ın zalimleri cezalandıracağını söylediğini anlatarak, "haydi bakalım demişti, Allah'ın intikamını alsın da görelim!"

Annem birden ayağa kalktı. Yüzü sapsarıydı; gözlerinde yaşlar vardı. Titrek bir sesle, "gülmeyiniz, gülmeyiniz, diye bağırdı, bu haliniz Allah'ın hoşuna gitmez! Hepinizin başına aynı felâket gelebilir!"

"Sitare hanımın hakkı varmış! İnkârlarının cezasını buldum!"

Samet Ağaoğlu, Babamın Arkadaşları; sh. 59

SADRAZAM VE BAŞYAZAR

İttihatçılarla hiç bir zaman yıldızı barışmayan Sadrazam Kamil Paşa bir gün tanınmış bir başyazarı makamına davet eder ve ona der ki: "Efendi, siz İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne mensupsunuz. Anlıyorum ki politikama da taraftarsınız. Binaenaleyh, sizden iyi bir tebliğ vasıtası bulunamaz. Cemiyete deyiniz ki; Sadaret makamına hergün bir kaç kişi gelip, cemiyet namına amal-i mahsura beyan ve tebliğ ediyorlar. Böyle şey olmaz. Madem ki ben Sadrazamım, mesuliyet bana racidir.

Bu gibi hale ben tahammül edemem, müsaade dahi eyleyemem. Ben müşavereyi istihkar eden bir kimse değilim. Benim için istifadeyi mucip reyler beyan edenler, her kim olursa olsun, teşekkür ederim. Fakat mütalaların beyanı için Sadrazama, kendi makamında bir temanna ile gelinmez. Sonra da, bana söylenen sözleri kabul edip etmemek bana ait bir husustur. Yoksa bir Sadrazam da itiraz hakkına sahip olmazsa, o memlekette hükümet yok demektir..."

GÖNÜL PENCERESİNDEN

Minarelerden süzülürken davu-
di bir ses, kolunu dirseklerine
kadar sıvazlamış insanlar
canlanıyor birçok meskende.

Niçin ağlanacağını bilmeden bir çocuk
ağlıyor. Akordu bozuk bu ses yankılanı-
yor kulaklarımızda.

Kadın başını önüne eğmiş, önlüğüyle
tandırı yellendiriyor nar
gibi kızaran ekmeğe ka-
vuşmak hayaliyle.

Damda in-cin top
oynar gibi bir gürültü
var. Yağmur vuruyor
ayaklarıyla tepemize
tepemize. Rahmet de-
yip geçemiyoruz.

Yelkovanlar isyan ro-
lünü canlandırıyor bu
saatte. Vakitler kısılır-
ken, saniyeler uzuyor,
bahar mevsiminde.

Radyoda tiz bir ses
komut veriyor "ha gel-
di ha gelecek!" diye. Bir ara istiklal gazi-
lerinin bile gözlerini çeşme yapacak bir
müzik belirliyor aheste aheste.

Keyif bu keyif, diyen merkepler yatıp
yuvarlanırken, çöplüğün padişahı horo-
zun isyanı, görmeye değer de artar bile.

"Peki niçin kar yağmaz bu mevsim-
de?" sorusuna, anneler karakışı düşünce-
rek cevap veremez.

Madımlar boy gösterir. Gök gürültü-
sü çakmak çakmak yapar sevda yüklü
gözleri.

Cam önünde ince bir kız masum dilek-

lerle, aşkını kıyladığı mendile döküyor
ipek böceği titizliğiyle.

Toprak; kokusunu hiçbir deodorantın
yakalayamadığı doğallığıyla sararken
benliğimizi, topraktan olduğumuzu his-
sediyoruz.

Karıncalar, karınca hızıyla -bir arpa
boyu değil- bir ömür boyu yılmadan mü-
cadelenin benliği din-
lendirdiğini okutuyor,
ders alanlara.

Bilge ağacın göğsü ku-
cak açan elleri, köpek-
ten ürperen kediye sarı-
yor.

Kaval sesi taşları duy-
gulandırıyor. Sürüler
geçiyor, meydanlardan
sessiz; lakin, muzdarip.

Bir baba yüreğini ver-
miş güneşe karşı, öpü-
lesi eliyle terini siliyor.

Güneşin elvedasına
dumanlar el sallıyor. Du-

man birikiyor üstümüze.

Canlar yanarken kelekler ışığa ko-
şuyor. Perde perde açılırken gönlümüz,
perdeler kapanıyor, kimi al kimi yeşil.

Şimşekler yeryüzünü aydınlatıyor. Bir
ara nefes nefese kalmış bir canın bon-
cuk boncuk gözleri gözümüze takılıyor.

La havle, diyor, dakikalarca aynı duayı
mırıldanıp duruyor. İşte o an düşüncele-
rimiz ilmek ilmek çözülüyor. Kalbimiz
saniyelerden dakik çalışıyor. Küt küt...

Bir karış ot, üç beş böcek, iki damla su...
Hayat işte bu. Şükürler olsun yaşıyoruz.

**Caner
DOĞAN**

HZ. ALİ'NİN OĞLU HZ. HASAN'A TAVSİYELERİ

Oğlum; kalbini vaiz ile dirilt, iman ile takviye et, hikmetle nurlandır. Ölümü anmakla itaata getir. Geçmişlerin başına gelen musibetleri an, akubetini düzelt. Ahiretini dünyanın ile değişme. Bilmediğini bırak söyleme, mükellef olmadığın söze karışma, doğru olduğuna güvenmediğin yola gitme, hak uğrunda mücadele et; korkma, çekinme... Dinin de en bilgili ol, nefsin hayra alışır.

Oğlum, bildiğin az dahi olsa bilmediğini söyleme, arkandan söylenmesini istemediğini sen de söyleme.

Oğlum, nefsine ikram et, kendini alçaltarak bir şeyi işleme, kaybettiğin şerefini yerine getirmesin. Hür olarak yaratıldın, esir olma! Günahsız nail olunmayan hayrın, zorsuz erişilmeyen kolayın, hayrı yoktur.

Oğlum; başkasının elindekine muhtaç olup istemekten kendi elindekini muhafaza etmek daha hayırlıdır. Zarurete katlanmanın acısı, ihtiyacını arzetmekten tatlıdır. Günaha, isyana yakın zenginlikten, iffetli zaruret hayırlıdır.

Oğlum; hayır ehline yaklaş ki onlardan olası. Ehl-i şerden uzak ol ki onlardan kurtulasın, hakkın olmayan bir şeyi yeme, haram yemek çirkindir. Maişetine çalış, ümide bağlanıp kalma, çünkü çalışmak uluların sermayesidir.

Oğlum, dört şeyi dört şeyle beraber al, belle. En büyük zenginlik akıldır. En korkunç fakirlik hamakattır. En çirkin vahşet hodbinliktir, en muteber güzellik güzel ahlaktır.

Oğlum; sakın ahmakla dost olma, sana yaranamak ister, zarar getirir. Sakın cimri ile dost olma, muhtaç olduğun vakit senden ayrılır. Sakın yalancı ile arkadaş olma. Serap gibi sana yakını uzak, uzağı yakın gösterir.

Oğlum; dostunun düşmanını tutma. Dostuna düşman olursun, kardeşine tatlı olsun acı olsun nasihat et, gayzına katlan, akıbeti tatlı gelir. Dostun katı giderse sen yumuşak ol, o vakit o da yumuşar. Dostundan ayrılırsan birleşmeye yol bırak, sonra belki birleşirsin.

TARİH BİLMİYEN DİPLOMAT

PUSULASIZ KAPTANA BENZER. HER İKİSİNİN DE KARAYA OTURMA TEHLİKESİ KAÇINILMAZ SONDUR.

A. Cevdet Paşa

**Ertuğrul
BAYRAMOĞLU**

Bey'in dayandığı mezar taşında şu satırlar okunmaktadır: "Ne kendi eyledi rahat/ ne halka verdi huzur./ Yıkıldı giitti cihandan/ dayansın ehl-i kubur".

ALİ BEY'İN İĞNELERİ

Af: Güzel intikam

Bahşış: İhsan-ı cebri (zoraki bağış)

Bâtıl İnanç: Zihin kanseri

Diken: Gül bekçisi

Dost: Bize yardıma hazır zannettiğimiz kişi

Eczahane: İçindeki ilaçların faydasını, alandan çok satanın gör-

düğü işyeri

Gaflet: Taahhüt altına girmek;

kefil olmak

Haydut: Dağ bankeri

İhtiyat: En çok gençlikte lâzım

oluyor, ama ancak ihtiyarların

nasibi.

Kefen: Moda dergilerine mürâ

caat edilmeden biçilen elbise

Kibir: Ahmakların vekarı

Kitab: Fikirler, düşünceler kutusu

Kurşun: Muharebe şekerlemesi

Lisan: Çok uzağı (bile) vuran si-

lah

Maharet: Çamur içinde para

toplayıp ellerini kirletmemek

Mecnun: Bizim gibi düşünmeyen

Mücellit: Kitap terzisi

Saadet: Başkalarının bahtiyar ol-

masına çalışma

Sancak: Vatana giydirilen en gü-

zel kaftan

Sır: Buharlaştıran hakikat

Sükût: Belagat, dehşetli söz

Şair: Söz kantarcısı

Şiir: Darası alınmış söz

Timsah: Tohuma kaçmış kerten-

kele

Top: Medeniyetin sön sözü

Vakit: Adamına göre, en ucuz ve-

ya en pahalı meta

HACI BEKTAŞ ve PİR SULTAN

Son günlerde özellikle televizyonlarda alevilik ve içeriği üzerine tartışmalar içeren programlar yapıyor. Aslında bu tartışma ve aleviliği dizayn çalışmaları yeni başlayan bir olay değil. Bu programlara çıkanlar ya aleviliği İslam dışı bir olay olarak gösteriyorlar ya da aleviliği İslamın bir bölümü olarak kabul etseler bile özellikle ibadet konusunda farklı düşündüklerini gösteriyorlar. Bütün alevilerin böyle düşünmediğini burada belirtmeliyiz. Peki bu tartışmalarda adı sık sık geçen Hacı Bektaş, Pir Sultan gibi isimler ne söylemişler, ne düşünmüşler, nedense bu pek dikkate alınmıyor. Elbette bir kaç satırla bu insanların fikri ortaya konmaz. Ancak bu insanların düşünceleri hakkında bir fikir edinilmesi için bir kaç mısra ve satırlarını aşağıya aldık:

Hacı Bektaş Makala'tında şöyle diyor. "Aziz kardeşim Çalab Taâlânın buyurduğunu gayret gösterip tutmak ve sakının dediğinden sakınmak gerek. Bir kuyuya bir damla içki damlasa, o kuyunun suyunu bir kere boşaltsalar, dışarı dökseler, o suyun döküldüğü yerde ot bitse de o otu koyun yese, takva kavline o koyununun eti haramdır. (Hacı Bektaş böyle derken, kendini ona atfedenenlerin fikri ortadadır).... Dünyada başında tacı boynunda gerdanlığı üstünde hillati olan, fermanları, tahtları memleketleri ve halkları bulunan padişahlar vardır. Şimdi tevhid tacı; ibadet gerdanlık, müslümanlık hilat, ferman iman, taht marifet, memleket ihsan, raiyet islamdır.... Üçüncü makam, namaz kılmak, zekat vermek oruç tutmak, (gücü yetene) hacca gitmek, se-

ferberlik olunca kaçmayıp düşmana karşı gelmek ve cenabatten temizlenmektir.

(Coşan, Esat, H. Bektaş, Makalat, Ankara, 1990 Kültür Bakanlığı)

Pir Sultan'ın dini anlayışını aktaran bazı şiirlerini de aşağıya aldık:

*Egimize biz kırmızı giyeriz,
Halimizce biz de mana duyarız,
İmam Cafer mezhebine uyarız
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz.*

*Pir Sultanım eder şad olub güldü
Ka'be-i Şeriften bir nida geldi.
Hakkın emri ile dört kitab indi.
Okuyan Muhammed yazan Ali'dir.*

*Muhammed dinidir bizim dinimiz,
Tarikat altından geçer yolumuz.
Hem cibrili emindir rehberimiz
Biz müminiz Mürşidimiz Alidir.*

*Halil Kabe'yi yapınca
İslam dinine tapınca
Gökten Muhammed kopunca
Nur aleme kopa geldi*

Bir kaç mısra ve satırla alıntı yaptığımız bu insanlar birilerinin iddialarına dayanak olabilir mi? Namazsız, oruçsuz hatta dinsiz olabilirler mi? Hayır diyorsanız bize düşen bu insanları okumak ve yeniden keşfetmektir.

ÖLÜMDEN BAŞKASI YALAN

I. Abdülhamid vefat etmiştir. Gelenek üzere yeni Sultan III. Selim amcasının naşının bulunduğu odaya gelir. Örtü açılınca Selim geri dönmek ister, yanında bulunan Kızlar Ağası İdris Ağa: "Ey padişahım. Bu ölü amcanız sizden evvel bir hükümdar idi, akıbet bu gaddar feleğin elinden ecel şerbetini içti. Efendim ibret gözü ile bak, bu dünya baki değildir, baki olan ancak Hüdadır. Gece ve gündüz Allah'tan korku üzere ol, halka merhamet eyle, adaletin gölgesinde bütün alem hoşhal olsun. Allah'tan meded iste, Rabbim selamet versin" dedi.

Eskiden mezarlıklar, insanlara ölümü hatırlatmak için mahallenin içinde veya hemen kenarında yapılırdı. Oradan geçen insanlar mezar sahiplerini ve dünyanın geçiciliğini hatırlardı. Önce mezarlıkları şehrin dışına attık, sonra da ölümü hatırlatan her şeyi hayatımızdan. Artık hepimiz "ölüme yalnızca başkalarının nefsinde" inanıyorduk. Artık dün-

yevileşme müslümanlar için genel bir hastalıktı. Sadi'nin satırları ile devam edelim.

"Gel, ey ömrü yetmiş varan, acaba uyumuş muydun ki hayatın boşuna gitti... Sen hep kalmak için çare aradın. Lâkin kıyamet günü cennet pazarını kurdukları zaman makamları iyi işlere göre verirler: Ne sermaye getirirsen o kadar alırsın. Eğer müflisen mahcup olursun. Çarşı ne kadar dolu bulunursa, züğürdün gönlü o kadar perişan olur.

Eğer zavallı ölünün dili olsaydı, yana akıla inliyecekti.

"Ey diri insan" diyecekti, şimdi söylemek imkanı varken dudaklarını ölümler gibi yumarak zikirten geri kalma. Bizim zamanımız gafletle geçtiyse sen bari şu birkaç nefesi fırsat bil." Son günlerin meşhur bir pop parçasının sözleri ile sona erdirelim satırlarımızı:

"Bir avuç toprak için yor kendini.

Dünyada ölümden başkası yalan".

**Dünyanın gördüğü en büyük başarı
önce bir hayaldi, en büyük çınar bir tohum-
da, en büyük kuş bir yumurtada gizliydi.**

James Allen

**Gideceği limanı bilmeyene,
hiçbir rüzgardan hayır gelmez**

Montaigne

İSLAM VE LAİKLİK

Kuruluşundan bu yana, adı M. Fethullah Gülen'le birlikte hatırlanan ve "hoşgörü", "diyalog" gibi kavramların benimsenmesine ve yaygınlaşmasına katkıda bulunmak amacı ile toplantılar düzenlediğini belirten Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı'nın, Cumhuriyetin 75. Kuruluş Yıldönümü kutlamaları çerçevesinde organize ettiği "İslam ve Laiklik Sempozyumu" İstanbul/Harbiye Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda gerçekleştirildi.

Sempozyuma 12 bilim ve düşünce adamı konuşmacı olarak katıldı.

Protokol konuşmalarında siyasi parti temsilcileri ve Büyükşehir Belediyesi temsilcisinin yaptığı konuşmaların ardından sempozyuma geçildi.

Oturumda yapılan konuşmalardan bazı pasajlar sunuyoruz.

Doç.Dr.Atilla YAYLA:
(1.Oturum Başkanı)

Laiklik öyle bir konu ki, hakkında çok şey konuşuyor ancak, çok az şey dinliyoruz.

RP'yi kapatma kararının gerekçesinde Anayasa Mahkemesi, yeni bir laiklik tanımı yapıyor. Buna göre laiklik; din işleri ile dünya işlerinin birbirinden ayrılmasıdır. Bu kararın tatbikata aktarılmasının sonucu totaliterizm olacaktır. Çünkü bu karar dini öbür dünyaya sürgüne gönderme kararıdır. (Alkış!) Bu anlayışın tatbik kabiliyeti de yoktur. Çünkü S.S.C.B.'de bile,

dini öbür dünyaya sürgüne göndermediler. Bir yerde laikliğin olması orada demokrasinin olması da yeterli midir? Eğer öyleyse Tunus neden bir türlü demokratikleşemiyor, Suriye neden demokratikleşemiyor? Neden İslam ülkelerinde laiklik, demokrasinin önünde adeta bir engel gibi duruyor?

Laiklik, bazı yazarların iddia ettiği gibi, bizim kültürümüzle, tarihimize ilgisi olmayan, Batı'da ortaya çıkmış ve bizim için bir anlamı bulunmayan bir kavram mıdır? Veya laiklik, İslamı takviye etmesi gereken, beklenen alternatif bir din midir?

Prof.Dr.Hüseyin HATEMİ:

Laiklik, ilahi, tabii ve evrensel hukuktan ve ahlak ilkelerinden kaynaklanan, insan hakları ve hukuk devletinin bir güvencesi olarak anlaşılırsa bu İslam'a yabancı olmayan bir tanım olur. Çünkü esasen İslam, tabii, evrensel ve insani hukukun güvencesidir, temsilcisidir. İslam evrenseldir. Şu halde, laiklik ilkesi gerçek İslam'a karşı kullanılmamalıdır. Kötüye kullanılmaya müsait sözlerle ve formlara değil, öze bakalım. Bu bakımdan Hz. İsa ve Musa'nın söyledikleriyle Resûl-ü Ekrem'in tebliği arasında hiçbir fark yoktur. "Hz. İsa "Kayser'in hakkını Kayser'e Allah'ın hakkını, Allah'a verin" demiştir. Şu halde Hristiyanlığa karşı hiçbir tedbir almamıza gerek yoktur. Sadece İslam'a karşı, laikliğin keskin bir kılıç olması gerekir." Bunlar hep uydurmalarıdır. Hz. İsa o sözünün özünde şunu kastetmiştir, ki İslam'da aynı şeyi söylüyor: "Yanlış anlamda kurulan bir Teokratik idare de, evrensel ve tabii hukuka yabancıdır. Hiç kimse Tanrı'nın temsilcisi ol-

duğunu ileri sürerek, icra ve idare alanında ortaya çıkamaz. Tanrı, Rab olarak temel ve değişmez ilkeleri tespit etmiştir ve bunu yasamanın değişmez ilkeleri olarak belirtmiştir.” İşte Hz. İsa’nın Allah’ın hakkı dediği eşitlik ve adalet ilkeleri, ilahi sevgiden kaynaklanan temel ilkelere. İslam’da da böyledir. Değişmez olan, bu temel ilke ve değerlerdir. Ancak hiç kimse icranın uygulanması konusunda Allah’ın yanılmaz temsilcisi olarak ortaya çıkamaz. Halk idarecisini seçer ve bu işi ona havale eder ve sonra da denetler. İşte burada, biat ve şura ilkesi demek, katılımcı, demokrat, çoğulculuk demektir.

Peki bu laiklik ilkesi neden ortaya çıktı? Sosyolojik, tarihi birikim bakımından, Batı’daki yanlış uygulamalardan cesaret alarak, Katolik ilkesiyle ortaya attı. Katolik kilisesini hedef alan siyasi kurum, laiklik ilkesini bu şekliyle Fransız devriminde ortaya attı. Bundan önce Avrupa’da “iki kılıç” nazariyesi hakimdi. Fakat bu da maddi anlamda laiklik ilkesini ifade etmiyordu. Birinci kılıç, dini kılıçtı. Papaya tevdi edilmişti. Fakat ikinci kılıç, icra ve idare kılıcı da, Papa vasıtasıyla mı Kayser’e verilmeliydi? Yani iki kılıcında sahibi önce Papa’mıdır, yoksa ikinci kılıcı, doğrudan doğruya Hz. İsa’dan imparator mu almaktadır?

Demek ki bugün gösterilmek istenen şekliyle Batı’daki laiklik ilkesi tartışılmaz bir şekilde var değildi. Bu şekli anlamla bir laiklik ilkesi idi. Yoksa Kayser’de kılıcı Hz. İsa’dan alıyordu. Bizim hilafet görüşünde olduğu gibi. Sadece, tarihi gelişim dolayısıyla şöyle bir fark ortaya çıkmıştı: Kilise’nin devletten ayrı tüzel bir kişiliği vardı. Yoksa devlet alanında ilahi değerlerden bahsetmek bağışlanmaz bir suçtur. Kayser doğrudan doğruya Hristiyanlığı yaymakla görevli bir kişiydi. Fakat Fransız Devriminde laiklik ilkesi ilk defa, bilhassa Katolik kilisesine karşı bir zarar vermek için maddi manada laiklik ilkesi or-

taya atıldı. Fakat bu ilke, Fransa dışında pek yankı bulmadı. Mesela Almanya’da bu kabul edilmedi. Sadece, doğru olarak, iki Hristiyan kilisesi karşısında Alman Anayasası’na şu ilke kondu: “Devlet kilisesi yoktur.” Ama her iki kilise de, bir kamu tüzel kişiliği sayıldı. Ve onlarla devlet uyumlu ilişkilere girdi. Bugün Almanya’da olduğu gibi. Bizde ise laiklik maddi anlamıyla anlaşıldı. Fransızların bile sonradan devam ettirmediği şekliyle yani. Bugün bizim anlamak istediğimiz anlamıyla Fransa’da bir laiklik uygulaması yoktur, şekli anlamda laiklik ilkesi kuvvettir. Bizde ise, tarihi gelişim dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığına devlet içinde yer verilmiştir. Bana göre de böyle olmalıdır. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığına, yine devlet içinde kalmak şartıyla, kamu tüzel kişiliği tanınmalıdır. Dini birliğimiz bozulmamalıdır. Son zamanlarda vahim bir gelişme var. Bir çok şeyin öz manasına varamadan ve bir çok şeyin vaktini taklakıyatla geçirirken bir taraftanda bölünmeler, mesela sünni-alevi ayrımı gibi, vahim bir biçimde ilerlemiştir. Bundan dolayı, Diyanet İşleri Başkanlığı bir kamu tüzel kişiliği olarak, fakat özerklik verilerek Avrupa’da olduğu gibi devam ettirilmelidir. Fakat Diyanetin içerisinde mesela, Caferi fıkhı olarak, isteyen Aleviler temsil edilmelidir, yine dayatmak suretiyle değil.

Benim teklifim şu: Anayasanın 2. maddesindeki “laiklik” terimini kaldırarak şu şekilde değiştirmek: “T.C. insanlık onuru ve insan haklarındaki eşitlik ilkesiyle, hukuk devletin evrensel adalet ilkesiyle, hiçbir felsefi veya dini görüşe ödün vermeyen demokratik bir hukuk devletidir.” Böyle dersek yarısı olan gıcunsun. Bu ilkelerin hiçbirine İslam’ın bir itirazı yok.

Prof.Dr.Niyazi ÖKTEM:

Bizdeki sözde aydına göre, Hristiyanlık laikliğe elverişli bir dindir,

Müslümanlık ise laikliğe elverişli bir din değildir. Bunu söyleyen aydınlarımız, Sayın Hatemi’nin söylediği, “Tanrı’nın hakkını Tanrı’ya, Kayser’in hakkını Kayser’e” ayetinden hareket etmektedirler. Ve “Bu ayette gördüğünüz gibi din-devlet ayrımı yapılmıştır” derler. İncil’de ki Yeni Ahit’te, din-devlet ilişkilerine ait çok fazla bir şey olmadığını ifade ederler. Buna mukabil, Kur’an-ı Kerim’de, muamelata ilişkin çok hüküm olduğunu söylerler. Önce şunu belirtelim: Eski Ahit’le Yeni Ahit’i bir arada ele almak lazım. Yani, Yahudiler tarafından kabul edilen Eski Ahit, Hristiyanlar tarafından da kabul edilmektedir. Okunduğunda da görülür ki, Eski Ahit’te devlete ilişkin pek çok hüküm vardır. Meseleyi böyle ortaya koyalım. İkincisi; “Tanrı’nın hakkını Tanrı’ya, Kayser’in hakkını Kayser’e” derken Hz. İsa’nın burada demek istediği, ki bütün İncili’i incelediğinizde ortaya çıkmaktadır, dünya işlerinin bir önemi olmadığı, önemli olanın öteki dünya olduğudur. Kur’an-ı Kerim’e baktığınızda, 6666 ayet arasında 500’e yakın muamelata ilişkin hüküm olduğunu görürsünüz.

Bu durumda yorumlarla nereye gidebiliriz, buna bakmak lazım. Çünkü dinler yorumlarla ve siyasi görünümle günümüze gelmektedir. Hristiyanlık ancak 300 yıl sonra bir devlet dini olmuştur. Peki İslam’da durum nedir? Bildiğiniz gibi, 4 halifeden sonra İslam dini büyük bir talihsizlik yaşamıştır. Muaviyeyle başlayan Emevi hükümler döneminde, biri hariç, siyasal iktidarla İslam dini, halifelerin kendi çıkarlarına alet edilmiştir. Bu bakış açısından mes’eleye baktığımızda, 4. yy.’dan itibaren Hristiyanlık, Batı’da kendini devlet dini olarak devam ettirmiştir. Bugün Ortodoks Kilisesinde Patrik-İmparator ikilemi vardır. Bu ikilemde imparator, yapacağı işin hükmü için Patrik’ten izin alır. Aynı gelenek Osmanlıda da sürmüştür. Şeyh’ülİs-

lam-Sultan ikilemi vardır. Sultan'da yapacağı işin fetvasını Şeyh'ül İslam'dan alır.

Laiklik ile Laisizm'i birbirinden ayırmak lazım.

Kıl'a karışan bir devlet dünyanın başka hiç bir yerinde yok! (Alkış!) Kılık-Kıyafete de karışan başka bir devlet yok! (Alkış!)

Batı'nın özgürlükçü, liberal devletin temel düsturu, düşünce ve inanç özgürlüğü ve bunların mutlak haklar kategorisi içinde olmasıdır. Mesela Batı'da bir çok kız öğrenci, göğsündeki hac amblemlili kolyeyle üniversiteye girmiyor mu? Ama hiç kimse bu duruma "Efendim bu dini inancın sembolüdür ama arkasında ne melanetler yatmaktadır." demiyor. Batı bununla uğraşmıyor.

Hakim ideolojilerin laikliği ve jakoben yorumlarında tutucu ve ideolojik dayatmalar içindedir.

Prof.Dr.Mustafa ERDOĞAN:

Laiklik denilen şeyin evrensel bir yönü var mı, varsa bu nasıl bir şeydir? Fazla detaya girmeden bunu yalın önermeler halinde açıklamaya çalışacağım. Birinci önerme şu: Laiklik devletin tarafsız olması içindir? Devlet bütün dinsel, mezhepsel öğretiler karşısında tarafsız olmalıdır. Ve devletin tarafsızlığı, arkasında temel bir argüman taşır. Bu sadece laiklik ile ilgili değil. Devletin belli bir ideoloji veya dini bir öğreti karşısında tarafsız olması demektir.

Biz insanların, ki bunlar sanıldığı kadar basit şeyler değil, çok derin felsefi kanaat farklılıkları var. Ahlaki yargılarımızda kanaat farklılıkları var. Bu bakımdan tartışılmalı ahlaki ve dini meselelerde, bireysel olarak karar vermek gerektiğinde, bunun siyasi olarak çözülmesi mümkün değildir. Siyaseten bizim nasıl giyineceğimize, nasıl düşüneceğimize karar verilemez. Bu bakımdan laiklik resmi ideoloji konusunda olduğu gibi, bu temel zaruretten kaynaklanan bir tarafsızlık ilkesidir.

12. maddesinde şöyle deniyor: "Rusya Federasyonu'nda ideolojik çeşitlilik tanınır. Hiç bir ideoloji devlet tarafından tesis edilemez, veya cebren dayatılamaz. Rusya Federasyonu'nda siyasi çeşitlik ve çok partililik tanınır." Dikkat ederseniz aslında siyasi çoğulculuk, resmi ideolojiyi tanımamanın doğal bir sonucudur. Zaten eğer resmi bir ideolojiniz olursa siyasi olgunuz olmaz. Çünkü o zaman partilerin kendilerince ayrı programlarının olmasına ihtiyaç olmaz. Türkiye'nin bugünkü manzarası bu duruma çok benzer.

Laiklik fertleri değil, devleti sınırlayan bir husustur. Devletin nasıl örgütlenmesi gerektiğini gösterir. Devlete, gerek teşkilatlanışında, gerekse işleyişinde bazı hudutlar çıkarır. Devlet laikliğe dayanarak vatandaşlar karşısında iktidarı kullanma potansiyelini artırma şöyle dursun, tam tersine vatandaşlar karşısında bazı şeyleri yapmamalı ki, laiklik olsun. Bunu iki ana yönde toplamak mümkün: Birincisi; devlet belli bir ideolojiyi tesis etmeyecektir. İkinci; dine müdahale etmeyerek din ve vicdan özgürlüğünü garanti etmelidir. Laiklik, özgürlüğün ve demokrasinin araç değeridir. Demokrasinin, insan haklarının vurgulandığı bir hukuk devletin yanında, laikliğin ayrıca bir değer olarak belirtilmesine gerek yoktur. Bugün Türkiye'deki laikleşme, genel kültürün dini temeline açık bir devlet saldırısı ve laik ideolojinin siyasi güç tarafından zorla dayatılmasıdır. Teşekkür ederim.

Taha AKYOL:

Laikliğinden hiç kimsenin şüphe edemeyeceği Sayın Binnaz Toprak, İngilizce yayınlanan doçentlik tezinde şöyle diyor: "İslam medeniyetinin gösterdiği karışıklık, Kemalistlerin modernleşme hakkındaki görüşlerini daraltmıştır. Ayrıca bu resmi ideolojinin içerisinde hem İslamcılar hem Kemalistler aynı maddiyonun iki yüzü halinde bu modernleşmenin geri kısmında yoktur."

Türkiye'de bu kavramların yeniden tanımlanması gerekmektedir. Dinle ve laiklikle ilgili siyasi anlayışlarımızın dar kalmasının sebebi, kendimizi Fransız modeline hapsedmiş olmamızdan kaynaklanıyor. Fransız Jakobenizminde hafta sonu kiliseye giden subaylar ordudan atılmıştır. Yine Fransa'da işe alınacak memurlar, tarikatçı mı değil mi diye araştırmaya tabii tutulmuşlardır. Devrim öncesi Fransa'yı irdelediğimiz zaman Osmanlı ile benzerlikler, devrim sonrası Fransa ile de Türkiye arasındaki benzerlikler göze çarpmaktadır. Halbuki bu iki modelin tarih içindeki yaşadığı tecrübe bizce artık jakoben ülkelerin, her şeyden vazgeçtik, milli birlik ve beraberliğini bu laik kafayla sağlanamayacağını ortaya koymuştur. Devletin ilkelerini korumak uğruna vatandaşların bir kısmına cumhuriyetin paryaları muamelesi yaptığımız zaman Türkiye'deki tablo ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı Fransa'da 4 defa cumhuriyet yıkılmış ve

şimdi beşinci cumhuriyeti yaşamaktadır. Halbuki yerel ülkelerde insanların fikirlerine, inançlarına, aykırılıklarına saygı gösterildiği için devlet yurttaşlar arasındaki bu husumeti gidermiş ve devletin kendisi yurttaşlara radikalizm örneği olmamış ve böylece sosyal barış, demokrasi sağlanmıştır. Bugün Fransa İngiltere'nin gerisinde kalmış.

Bütün bunların neticesinde söyleyeceğim şudur: Önemli olan devletin liberalleştirilmesi ve yetkilerinin sınırlandırılmasıdır. Liberal hukukta olduğu gibi, devlet kurulurken vatandaşların birtakım haklarını devlete devretmeyi düşünüyorsanız, Fransa'da olduğu gibi, hakimiyeti millet adına kullananlar kayıtsız şartsız hakimiyete sahip olurlar. Mesela, başörtülü öğrencilerin laik bir üniversitede bilim öğrenmesini yasaklamak gibi, bu çağa yakışmayan bir vahşete irtica diyebilir. (Alkış!)

Türkiye'de ki temel problemin çözümü, tarihsel olarak Sasani ve Bizans'a kadar giden ceberrut devlet yapısından, modern, liberal, seküler devlet yapısına geçmesidir. Bununda önünde kimse duramayacaktır. Saygılar sunarım.

Prof.Dr.Mehmet AYDIN:

Son zamanlarda pratik ve pragmatik kavramları bana daha yumuşak gelmeye başladı. Çünkü asıl mesele, insan yaşadığı hayatı bilgi dünyasına yansıtırken yaşadığı problemler, veya bilgiyi yaşadığı hayata geçirirken karşılaştığı problemlerdir. Bugün dünyada başarılı olan ülkeler, bu sistemi kuran ülkelerdir.

Özü itibariyle insanın anlaması ve bilmesi ile yaşaması arasında organik bir bağ var. Büyük ölçüde yaşadığımız kadarıyla anlayabiliyoruz ve anladığımız kadarıyla yaşamamıza bir anlam katabiliyoruz. Bu bakımdan ben "geri bırakılmış ülke" lafını pek sevmem. Çünkü bir ülke geri bırakılıyorsa o ülke geri

kalma imkan ve kabiliyetinde olan bir ülke demektir. Eğer bir ülke dışarının tahrikiyle içerde birtakım sıkıntılara katlanmak zorunda kalıyorsa bu, dışarıdan gelen bu tohumların içeride yeşerme imkanı bulduğunu gösterir.

Bugün Türkiye'de bir din probleminin olduğu gibi bir laiklik problemi var, bunu görmezden gelemeyiz. Demek istediğim şu: Tarihte bir toplum olduğumuzu yeterince dikkate alamadığımız için, kanaatimce çok ciddi bir çağdaşlaşma problemi oldu. Bunun arkasında epistemoloji, düşünce ve bilgi vardı. İkincisi, dinle ilgili ortaya çıkışlar, kanaatimce, Türkiye'nin 150 senedir dışı durduğu çağdaşlaşma sürecini yeterince dikkate almadı. Almadığı için bugün öyle bir noktaya geldik ki, özel olarak İslam'ı kastetmiyorum, ne din çağın ihtiyaçlarına, epistemolojisine cevap verebilecek bir konumdadır, ve ne de laiklik, bugünü ve geçmişi dikkate alan ve bu ülkenin İslam'la birlikte çağdaşlaşma ihtiyacını dikkate alan bir konumda olmadığından, bugün ülke bu durumdadır.

Türkiye'de yaşayabilme imkanı olan tek laiklik anlayışı, devletin inanışlar karşısında nötr bir mekanda tarafsız olmasıdır. Aile hayatımızda, sosyal hayatımızda, bir dünyevileşme, laikleşme, oluyor. Ama bunu bir devlet politikası haline getirirseniz, o zaman çerçevesi çizilmiş bir kültürü seküleştirme politikası gütmüş olursunuz.

Türkiye'de laiklikle arası iyi olmayanlarında olduğunu düşünmek lazım. Onlarda düşündüklerini yazsınlar, izah etsinler. Ben onlarla hemfikir değilim. Bunların çokça kullandığı ve bence izah edilmezse yanlış anlaşılabilir şey, "dünya ve ahiret nizamı olarak İslam." Bu bakımdan Türkiye'de din devleti mefhumu, ancak üstünde düşünülmesi gereken bir kavram olabilir. Bunun ötesinde uygulanabilirliği olan bir kavram olamaz. Kanaatimce Türkiye yavaş yavaş o din-devlet ilişkisi anlayışını hafif doza in-

dirdi ve çözme yoluna gidiyor. İkinci söylemde "Din vicdan işidir." Evet bu doğrudur. Ama biri kalkar; "Benim vicdanım tam bir vicdandır ve devlet olmak istiyor" derse bence o, ne vicdanı biliyor ve ne de Türkiye'nin ve dünyanın şu an içinde bulunduğu şartları biliyor. Müslümandan şu istenemez: "Eğitim-öğretim kurumlarına dini sokmaya-lım, aileye sokmayalım." Kimsenin bunu istemeye hakkı yoktur.

Laik devlet, dinle uğraşmayan, hakem devlettir. Laik devlet, vatandaşlarını nelerin öğretilmesiyle tanımlamak için değil onlara yardımcı olmak için, uzmanlar getirerek gözetim görevini yapabilir. Laik düzeni, dini olsun olmasın, değişik kanaatlerin birlikte yaşayıp diğerini yok etmeden örgütlendiği, ve böylece hayatı ortak değerlerle çerçevelediği bir devlet olarak görmek lazım. Birisine bir dini veya ideolojiyi dayatırsanız, Kur'an'ın deyişiyle o "İkrah" olur, yani muhatap ondan öğrenir. Laiklik bir dünya görüşüdür diyenlerle İslam bir dünya görüşüdür diyenlerin, birarada yaşamanın yolunu bulmaları lazım. Teşekkür ederim.

Doç.Dr. Durmuş Hocaoglu:

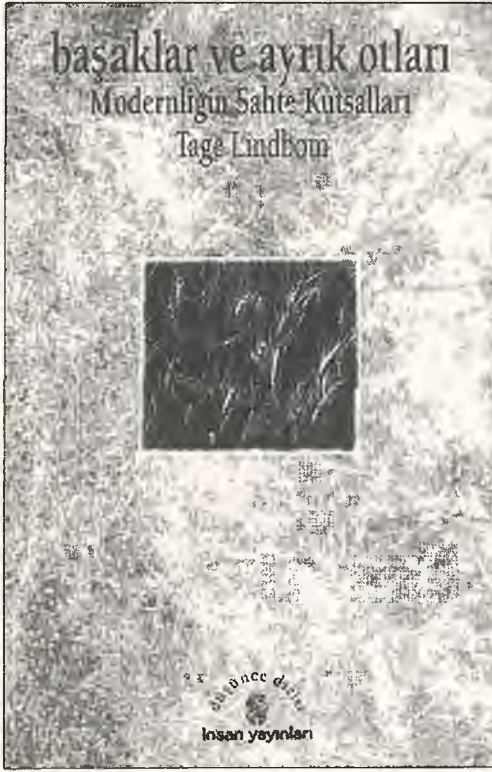
Devletin iki veçhesi vardır. Biri uğruna canımız feda olası devlet, ikincisi kontrol edilmediğinde herkesi ezen devlet. Laiklik hiçbir dini referansa dayanmayan bir anlayıştır. Laisizm ise sonu izm ile biten her görüş gibi kendisinden başka bir görüşe hayat hakkı tanımayan bir ideolojidir. İdeolojileri ikiye ayrabiliriz. Birincisi soft, light, yumuşak ideolojiler, diğeri hart ve katı ideolojiler. Laisizm de böyle bir ideolojidir. İslam ile laiklik arasında hiçbir teorik çözümün mümkün olmadığı kanaatindeyim. Hiçbir din vicdanlara tıkalamaz. Eğer öyle olsaydı dünyada insan sayısınca din olurdu.

Hazırlayan: Abdurrahman Ateş

BAŞAKLAR VE AYRIK OTLARI

Modernliğin Sahte Kutsalları

"Tage Lindbom"

Avrupa'da büyük ölçüde aydınlanma hareketiyle hızlanan bir mikroteo oluşturmak isteyen anlayış bugün her alanda tıkanma noktasına geldi. Manevi atmosferden uzak, hayatı ve gerçeği madde ile tanımlayan bu anlayış insanlara kuru bir yaşamdan başka birşey vermemekte.

Modern insanın dayattığı "Sadece maddi hayattan rahatsız olan insanlar yok değil. Bunlardan biri de İsveçli filozof Tage Lindbom.

Lindbom, Başaklar ve Ayrık Otları kitabında, insan krallığının kendine çizdiği yalancı hedefler adına yokettiği geleneği, aileyi, dinsel düşüncüyü, maneviyatı ve hakikatı yeniden anlamlı kılmamın peşinde. Bu amaç etrafında özgürlük, eğitim, aile, sembol, gelenek, tolerans, iyi niyet, nesnellik, önyargı, içgüdü, aşk, adet, devlet, devrim, adalet, erdem, akıl, şuur, ütopya ve en

önemlisi de hakikat gibi kavramları sekülerizm içerisinde can çekişmelerini de göstererek otantik köklerine kavuşturuyor. Lindbom bunu yaparken çok iyi bildiği medeniyetin köşe taşları, kendisinin deyişiyle, insan krallığının peygamberleri olan Locke, Rousseau, Descartes, Bacon, Machiavelli, Marx, Freud gibi reformcuların ruh hallerinin haritasını çizebilecek bir maharet gösterebilmiş bir tefekkür adamı olarak değerlendirilebilir.

Mistik öğretilerden oldukça etkilendiği gözlenen yazar sekülerizmi ve sekülerizmin öğrettiği maddi tanrıları eleştirirken, sadece bu öğretilerden hareket etmemekte, eleştirisini sağlam bir mantık kurgusu içerisinde sunmaktadır.

Ahlaki yozlaşmanın yoğun ve maddi anlayışın baskın olduğu şu dönemde ilgiyle okunabilecek bir kitap.

İnsan Yay., 175 sh.

düşünceler
düşledim

Çekmeçil

Düşünceden Düşünceye
Yeni Dünyamızı Düşünüyoruz
Düşünen Muhakkik
Düşünmeyen Mukallit
Fıkhı Düşünürken
İctihadı da Düşünelim
Temiz Bir Irkı Düşünmek
Tehlikeyi Düşünmek
Son Osmanlıyı Düşünürken
Ferdamızı Düşünmek
Evrenseli Düşündük

NARİ NİDA
Sarıyıldız 33

İsteme Adresi

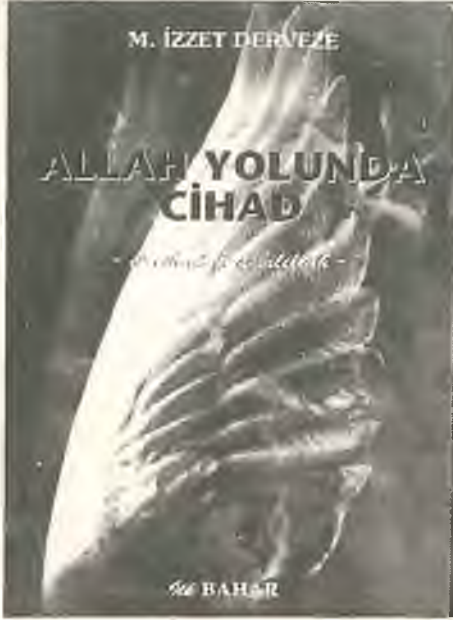
İslamol Konut, 11 Malatya
Tel: (0422) 321 21 59

İdris
KAHRAMAN

ALLAH YOLUNDA CİHAD

(el-Cihad fi Sebilillah)

M. İzzet Derveze

Kur'an üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanıdığımız M. İzzet Derveze'nin yeni bir kitabı daha İlkbahar Yayınları tarafından yayımlandı. *Allah Yolunda Cihad* adını taşıyan kitapta Kur'an ve hadislerdeki cihad ve cihatla ilgili kavramlar ele alınmaktadır.

Cihadı Kur'an'daki ifadesiyle "Allah yolunda gayret sarfetme ve Allah'ın dininin hakim kılınması için mücadele etme" olarak tanımlayan yazar cihadın özelliklerini ve safhalarını tahlil etmektedir.

Cihadın günümüz müslümanlarının terketmemeleri gereken bir vazife olduğu konusu üzerinde durarak Kur'an'ın bir bütün olup parçalanmayacağını ve cihadın da tıpkı diğer farzlar gibi yerine getirilmesi gereken bir görev olduğu tekrar tekrar vurgulanmaktadır.

Derveze cihadı sadece şiddet ve hegemonya veya başkalarına dokunmayan, kendi kabuğuna çakılmış bir anlayış olarak değil, "yeryüzünde fitne ortadan kalkıp din yalnız Allah'a has kılınmaya kadar" zulmetmeden mücadele olarak değerlendirmekte ve bu konuda günümüz müslümanlarına ışık tutmaktadır.

İlkbahar Yayınları, 400 sh.

Yeni Kitaplar

- 1-el-Vesâiku's-Siyasiyye, Muhammed Hamidullah, Kitabevi Yay., 488 Sh.
- 2- Çok Kültürlü Yurttaşlık, Azınlık Haklarının Liberal Teorisi, Will Ky Kymlicka, Ayrıntı Yay., 360 sh.
- 3- Mus'ab bin Umeyr, Muharrem Ergin, Beyan Yay., 94 sh.
- 4- Direniş Güneşi, Ayşe Çetin, Ekin Yay., 104 sh.
- 5- Kutsalın Dönüşü Yeni Toplumsal Arayışlar, Zeki Aslantürk Ayışığı Yay., 142 sh.
- 6- Toros Yüzlü Adam Osman Yüksel Serdengeçti; Rasil Yılmaz, Timaş Yay., 320 sh.
- 7- Toplumun Mc Donaldlaştırılması George Ritzer, Ayrıntı Yay., 320 sh.
- 8- 21. Yy'ya Hazırlanan Japon Şirketleri Başarıya Götüren Stratejiler, Osuma Katayama, Sabah Yay., 192 sh.
- 9- Laikçi Faşizmin Kurbanları İHL ve Kur'an Kursları Kesintisiz Cıneyeti, Faruk Köse, Kayihan Yay., 592 sh.
- 10- Duvarcı Ustaları, Aykut Yazgan, Ayna Yay., 288 sh.
- 11- Osmanlıdan Cumhuriyete Türkiye'de İşçiler 1839-1950, Der., D. Q. Vatart E.J. Zürcher, İletişim Yay., 244 sh.
- 12- Son Devrin İslam Akademisi., Sadık Albayrak, İz Yay. 246 sh.
- 13- Ammar b. Yasir, Muharrem Ergin, Beyan Yay., 96 sh.
- 14- Estetik'in Kısa Tarihi Modern Kültür ve Sanat Üzerine Felsefi Bir Tartışma, Paradigma, 460 sh.
- 15- Türkiye'de Tercüme Meselesi, Tacettin Kayaoğlu, Kitabevi Yay., 360 sh.
- 16- Mürteci Yazılar, Gülay Göktürk, Gendaş Yay. 304 sh.
- 17- Dalga Korkusu, Seyyid Muhammed Hatemi, Kelime Yay., 198 sh.
- 18- Bir Partinin Kapatılması Basının Rolü Serbest Cumhuriyet Fırkası, Abdülhamit Avşar, Kitabevi Yay., 304 sh.

Av. Muharrem Balcı

haklar ve yükümlülükler

- Temel Hak ve Özgürlükler
- Ulusal Düzenlemeler
 - Anayasal Düzenlemeler
 - Yasal Düzenlemeler
 - Kanunlar
 - Kanun Hükmünde Kararnameler
 - Tüzükler
 - Yönetmelikler
 - Genelgeler
 - Talim Terbiye Kurulu Kararnları
- Uluslararası Düzenlemeler
 - BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi
 - Sözleşmeler
 - Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
 - Ek Protokoller

danışman

İsteme Adresi

Vatan Cad.
Şehit Pilot
Mahmut
Nedim Sok.
No:15/3
Aksaray İst.
Tel: (0212)
524 07 76
Danışman
Yayınları